

Rapportering av finansiell risiko i årsberetningen

- En analyse av rapporteringspraksis i hvitfiskindustrien

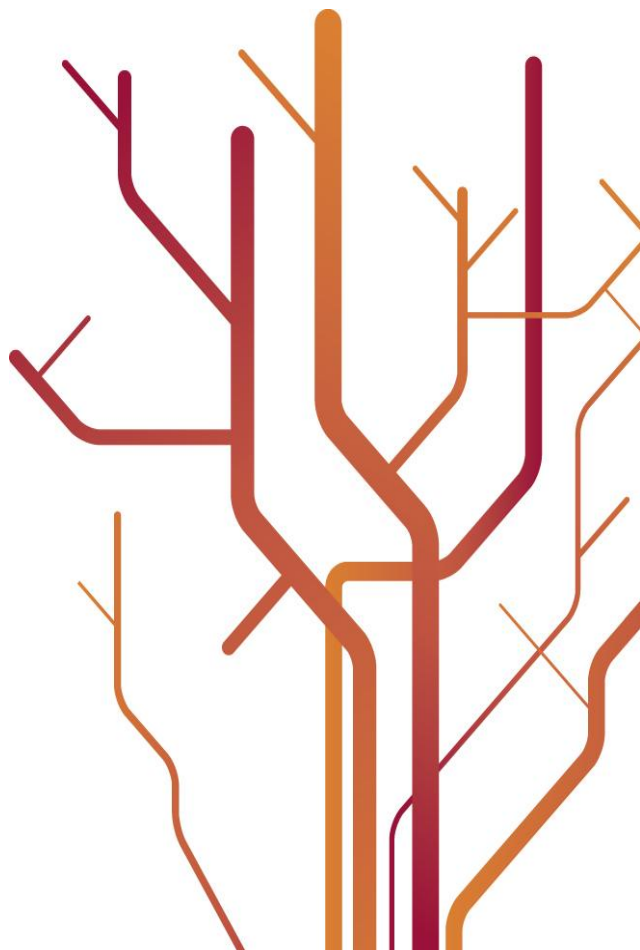

Erik Pedersen

Masteroppgave i økonomi og administrasjon

- studieretning bedriftsøkonomi (30 stp)

Juni 2012

Forord

Denne oppgaven markerer fullføringen av min siviløkonomgrad ved Handelshøgskolen i Tromsø. Arbeidet inngår i mastergradsstudiet *økonomi og administrasjon*, og tilsvarer 30 studiepoeng.

På bakgrunn av min fordypning innenfor regnskap, og min generelle interesse om temaet, fant jeg det naturlig å skrive om et tema som hører til det aktuelle fagfeltet. Jeg ønsket å benytte meg av allerede ervervet kunnskap, samtidig som jeg ønsket å tilegne meg ny kunnskap om dette området. Oppgavens tema falt dermed på *regnskapsmessig rapportering av finansiell risiko i årsberetning og noter*. Før denne oppgaven hadde jeg begrensede kunnskaper knyttet til temaet, men en forelesning om årsberetning vakte min nysgjerrighet om emnet, og jeg ønsket å lære mer om det, da særlig om rapportering av finansiell risiko i årsberetningen.

Arbeidet med denne oppgaven har til vært krevende, med lange kvelder og mye kaffe. Samtidig har arbeidet også vært interessant, lærerikt og til tider givende. Gjennom avhandlingen har jeg tilegnet meg ny kunnskap, noe som jeg vil ha nytte av i fremtiden.. Videre håper jeg studien kan bidra til at leserne også vil få økt kunnskap om regnskapsrapportering av finansiell risiko.

Jeg ønsker å benytte anledningen til å takke mine kompetente og kunnskapsrike veiledere, forskningssjef Bent Dreyer ved Nofima og førstelektor Henning Sollid ved Handelshøgskolen i Tromsø for verdifull tilbakemelding og konstruktiv kritikk underveis i arbeidet.

I tillegg vil jeg takke mine medstudenter for fem fine og sosiale år ved Handelshøgskolen i Tromsø. Og sist, men ikke minst vil jeg gi en stor takk til min familie og kjære samboer for all tålmodig og støtte dere har gitt meg underveis i oppgaveskrivningen.

Sammendrag

I denne studien har jeg undersøkt regnskapsmessig rapporteringspraksis om eksponering mot finansiell risiko innenfor den norske hvitfiskindustrien. Formålet med studien er å undersøke hvorvidt rapporteringen er i samsvar med gjeldene norsk lovgivning og god regnskapsskikk på området. Jeg har i tillegg sett på flere forhold som kan være med å påvirke regnskapspraksisen.

Bakgrunnen for valg av temaet er at PwC opplyste i årsoppgjørveiledningen for 2010 at mange foretak ikke følger kravene vedrørende rapportering av finansiell risiko som av regnskapsstandarden NRS (16) Årsberetning, punkt 2.7, fullt ut. Dersom foretakene unnlater å utarbeide årsregnskapene opp følge såkalte ”skal” krav vil medføre at årsregnskapet og årsberetningen ikke

For å besvare studiens problemstilling har jeg gjennomført en empirisk undersøkelse av den norske hvitfiskindustrien. Bakgrunnen for at jeg valgte hvitfiskindustrien som målpopulasjon er at jeg ønsket et ensartet utvalg, for å undersøke rapporteringspraksisen i en bransje som er svært eksponert mot finansiell risiko. Utgangspunktet for studien er regnskapsårene 2008 og 2009.

For å understreke hvordan eksterne regnskapsbrukere i all hovedsak blir opplyst av foretakenes finansielle risiko ble det kun benyttet sekundærdata, i form av utvalgets årsrapporter, for å besvare avhandlingens problemstilling.

Studien avdekker at de undersøkte foretakene i varierende grad oppfyller minimumskravene knyttet til rapportering av foretakets finansielle risiko i årsberetningen. Dette medfører en svekkelse av regnskapets informasjonsverdi for brukerne, og for brukerne som anvender regnskapene som beslutningsgrunnlag, kan konsekvensen av at informasjonsbehovet ikke blir tilfredsstilt føre til at beslutninger blir tatt på feil grunnlag.

Nøkkelord: regnskapsrapportering, finansiell risiko, regnskapsmessig tilleggsopplysninger, årsberetning, noteopplysninger,

Innholdsfortegnelse

Forord.....	ii
Sammendrag	iii
Figur- og tabelloversikt.....	vi
Liste over forkortelser	vii
1 Innledning.....	1
1.1 Studiens bakgrunn.....	1
1.2 Studiens formål og problemstilling	2
1.3 Studiens struktur	4
2 Teori	5
2.1 Regnskap	5
2.1.1 Brukere av årsregnskapet	8
2.1.2 Kvalitetskrav til regnskapsrapporteringen	10
2.1.3 Regnskapsregler og standarder på området.....	12
2.2 Regnskapsmessige tilleggsopplysninger	15
2.2.1 Årsberetning	17
2.2.2 Noteopplysninger	22
2.3 Finansiell risiko.....	28
2.3.1 Markedsrisiko.....	28
2.3.2 Kredittrisiko	30
2.3.3 Likviditetsrisiko	31
3 Metode.....	33
3.1 Forskningsdesign og metodevalg.....	33
3.2 Litteraturgjennomgang	35
3.3 Datamateriale.....	36
3.4 Utvalg.....	42
3.5 Analysering av dataen	44
3.5.1 Koding av data	44
3.5.2 Analyse av data	45
3.6 Evaluering av studiens metodiske tilnærming.....	47
3.7 Forventninger til analysens resultater	47
4 Resultater	50

4.1	Oppfyller bedriftene minimumskravene i årsberetningen	50
4.2	Blir notene brukt til å opplyse om foretakenes finansielle risiko.....	56
4.3	Påvirker ulike markedsutsikter rapporteringen av finansiell risiko.....	58
4.4	Hvilke markedsrisikoer rapporter bransjen om	59
4.5	Påvirker enkeltbedrifters risikoeksponering rapportering av finansiell risiko.	61
5	Oppsummering og konklusjon.....	65
5.1	Avsluttende betraktninger og implikasjoner	68
5.1.1	Konsekvenser for årsregnskap og årsberetningen	68
5.1.2	Implikasjoner for regnskapsbrukere	68
5.1.3	Revisors rolle i forbindelse med rapportering av finansiell risiko	69
5.1.4	Implikasjoner for lovgiver.....	69
5.2	Videre forskning på området.....	69
	Referanseliste	71
	Internettreferanser	74
	Vedlegg	75
	Vedlegg 1: Datasett	75
	Vedlegg 2: Frekvenstabell for poengscore av sjekklister til årsberetningen	78
	Vedlegg 3: Ytterligere redegjørelse for studiens funn av noteopplysninger	80

Figur- og tabelloversikt

Figur 1: Grafisk fremstilling av hvordan opplysninger om finansiell risiko fremgår i årsrapporten	3
Figur 2: Regnskapet som et informasjonsverktøy.....	5
Figur 3: Årsregnskapets viktigste brukere	8
Figur 4: Illustrasjon av utvalgsprosessen	43
Figur 5: Resultater av totalt oppfyllelse av årsberetningens minimumskrav	51
Figur 6: Resultater av foretakenes oppfyllelse av årsberetnings minimumskrav.....	55
Figur 7: Resultater av utvalgets etterlevelse av noteopplysninger	57
Figur 8: Omtale om eksponering mot ulike markedsrisikoer.....	59
Figur 9: Resultater av hvordan foretakene totalt sett har opplyst om finansiell risiko i regnskapets tilleggsopplysninger	63
Figur 10: Eksempel på noteopplysning vedrørende sikringsforhold	80
Figur 11: Eksempel på noteopplysning vedrørende finansiell markedsrisiko	82
Tabell 1: Hvordan opplysningskravene i årsberetningen kan sammenlignes med opplysningskravene i noter.....	27
Tabell 2: Økonomiske indikatorer for viktige markeder for den norsk hvitfiskindustrien	39
Tabell 3: Sjekkliste til årsberetningens minimumskrav om rapportering av finansiell risiko .	45
Tabell 4: Vurderingsalternativer av hvordan opplysningene i årsberetningen bidrar til å øke informasjonsverdien for brukerne	46
Tabell 5: Sentrale opplysninger fra årsregnskapet	62

Liste over forkortelser

Asl.	Lov av 13. juni 1997 nr. 44 om aksjeselskaper (aksjeloven).
DnR	Den norske revisorforening.
IFRS	International Financial Reporting Standards (Internasjonale regnskapsstandarder).
Nofima	Europas største institutt for anvendt forskning innenfor fiskeri, akvakultur og mat.
NOU	Norges Offentlige Utredninger.
NRS	Norsk RegnskapsStiftelse. Stiftelse som utgir regnskapsstandarder og uttalelser om god bokføringsskikk. Norske endelige regnskapsstandarder blir ofte referert til som ”NRS”.
NRS (F)	Foreløpig regnskapsstandard fra Norsk RegnskapsStiftelse. Fastsettes på grunnlag av høringsutkast og mottatte høringskommentarer. Anbefales å følges av Norsk RegnskapsStiftelse.
NRS (V)	Veiledninger utformet av Norsk RegnskapsStiftelse. Gjelder tolkninger av selskapsrettslige forhold, tolkning av IFRS og forhold knyttet opp mot regnskapslovens ordinære regler. Ikke rettslig bindende, men gir uttrykk for NRS sitt syn på hvordan lovgivningen bør fortolkes.
NRS (HU)	Høringsutkast fra Norsk RegnskapsStiftelse. Blir utarbeidet av når det er blitt avdekket et behov for det.
NRS (D)	Diskusjonsnotat fra Norsk RegnskapsStiftelse. Er normalt første ledd i utviklingen av en ny regnskapsstandard.
Ot.prp.	Odelstingsproposisjoner. Brukes av regjeringen når det er foreslått nye lover, endringer eller opphevelse av gjeldene lover.
PN	Prinsippnote

Revl.	Lov av 15. januar 1999 nr. 2 om revisjon og revisorer (revisorloven).
ROR	Regnskapslovens ordinære regler.
Rskl.	Lov av 17. juli 1998 nr. 56 om årsregnskap m.v. (regnskapsloven).
SN	Spesifikk note
St.prp.	Storingsproposisjoner. Forslag fra regjeringen om saker stortingens skal ta stilling til og fatte vedtak som ikke er lovvedtak.

1 Innledning

Dette kapittelet har som hensikt å presentere studiens problemstilling. Det blir redegjort for studiens bakgrunn og formål, samt oppgavens struktur

1.1 Studiens bakgrunn

Aksjonærer, kreditorer og andre regnskapsbrukere er opptatt av hvordan virksomheter evner å skape fremtidige kontantstrømmer. For å danne seg en forståelse av hvordan foretakene vurderer sin fremtidige inntjening må regnskapsbrukerne opplyses om forhold som vil påvirke inntjeningen. Slike forhold omhandler blant annet hvordan foretakene ser på og håndterer foretakets eksponering mot *finansiell risiko* [1]. Finansiell risiko kan kort oppsummeres som risiko knyttet til bedrifters kapitalforvaltning og aktivaallokering. Risikoen kan videre inndeles i risikotypene markedsrisiko, kredittrisiko og likviditetsrisiko.

Identifisering og vurdering av foretakets finansielle risiko vil ikke alltid kunne ses i årsregnskapets resultat og balanse. For å finne opplysninger om slike forhold må en benytte seg av årsregnskapets tilleggsopplysninger. Siden finansiell risiko i stor grad dreier seg om fremtidsforhold vil det være naturlig at foretakene gir opplysningene i årsberetningen.

Opplysninger om foretakenes finansielle risiko vil hjelpe regnskapsbrukerne til å bedre danne seg en oversikt over de risikoområder foretaket er utsatt for, samt øke forståelsen av de underliggende forholdene som har påvirket årsregnskapet. Videre vil opplysninger om finansiell risiko sette regnskapsbrukerne i bedre stand til å vurdere foretakets fremtidsutsikter, noe som er nødvendig for at brukerne kan anvende regnskapet som beslutningsgrunnlag. En kan dermed hevde at eksterne regnskapsbrukere innehar et informasjonsbehov om virksomheters eksponering mot finansiell risiko.

Myndighetene har forsøkt å dekke dette behovet ved å innføre en egen lovbestemmelse i regnskapslovens § 3-3a, 6. ledd, som klargjør at alle aktører som faller inn under definisjonen ”regnskapspliktig”, jfr. regnskapslovens § 1-2, skal gi opplysninger om finansiell risiko.

Opplysningene som gis skal i hovedsak være av betydning for at brukerne skal kunne bedømme foretakets eiendeler, gjeld, finansielle stilling og resultat. Hensikten med dette kravet er å gi regnskapsbrukerne supplerende informasjon om foretakenes risikobilde ut over det som fremkommer av årsregnskapet med noter. Som en følge av at myndighetene har fastsatt et lovbestemt krav om at regnskapspliktige skal opplyse om finansiell risiko, er det rimelig å anta at bedriftene faktisk oppfyller opplysningskravet.

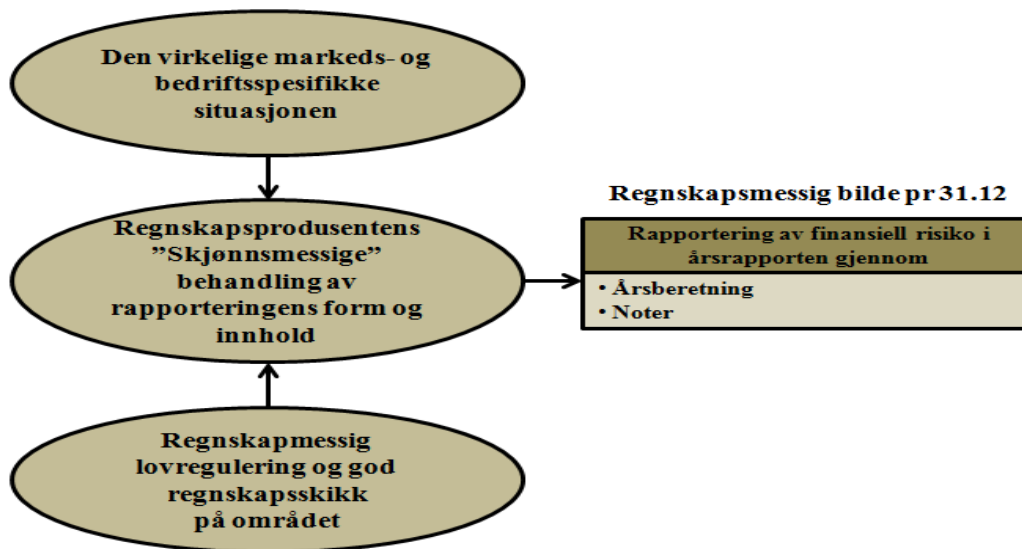
Det er imidlertid flere forhold som tyder på at opplysningskravene blir oppfylt i varierende grad. Blant annet fremkommer det av PricewaterhouseCoopers (PwC) sin *Årsoppgjørsguide for regnskapsåret 2010* at det er mange foretak som ikke er klar over at det finnes en egen regnskapsstandard om årsberetning. Standarden er en endelig regnskapsstandard som er ment som et supplement til bestemmelsen om regnskapslovens §§ 3-3 og 3-3a. Videre blir det skrevet at etter PwCs erfaringer er det mange foretak som ikke følger alle *minimumskravene* i standarden på en tilfredsstillende måte. Dette gjelder spesielt for kravene om at årsberetningen skal gi et rettviseende bilde gjennom omtalen av årsregnskapet, krav til omtalen om egen forskning og utvikling og *omtale av virksomhetens finansielle risiko* (PwC, 2010). Denne påstanden danner utgangspunktet for denne studien, som retter oppmerksomheten mot om det foreligger et avvik mellom aktuell regnskapspraksis og intensjonene bak regnskapslovgivning.

1.2 Studiens formål og problemstilling

Hovedformålet med studien er å undersøke hvordan foretaksledelsen utøver sitt skjønn vedrørende rapportering av finansiell risiko, og hvorvidt skjønnnet er i samsvar med regnskapslovgivningen og god regnskapsskikk på området. Oppgaven retter dermed oppmerksomheten mot opplysningskravet knyttet til foretakenes vurdering av finansiell risiko.

Figuren på neste side viser en simplifisert modell av hvordan rapporteringen av et foretaks finansielle risiko vil fremstå gjennom hva som omtales som foretakets *regnskapsmessige bilde*. Det regnskapsmessige bildet tilsier hvordan årsregnskapet og regnskapspraksisen blir utformet gjennom aktuelle regnskapsregler og den ”virkelige” finansielle situasjonen foretaket befinner seg i. Vurdering av foretakets finansielle risiko vil imidlertid kreve en stor grad av skjønnsmessig vurdering fra regnskapsprodusentens side. Det vil derfor være nødvendig å belyse hvordan virksomhetenes skjønn kan påvirke hvordan selskapene velger å etterfølge opplysningskravene, og om disse skjønnsmessige vurderingene som blir gjort, samsvarer med norsk regnskapslovgivning og god regnskapsskikk på området. Skjønnnet som anvendes kan imidlertid bli påvirket av flere ulike forhold. For eksempel vil uklare regnskapsregler, manglende kunnskap på området, eller at regnskapsprodusenten opererer med skjult agendaer være med å påvirke hvordan selskapene velger å opplyse om virksomhetenes finansielle risiko. I så måte vil foretakledelsens skjønnsmessige vurdering av finansiell risiko bli avspeilet gjennom måten risikoforholdet omtales i årsrapportene.

Modellen viser videre at opplysninger om foretakenes eksponering mot finansiell risiko vil fremgå av årsregnskapets tilleggsopplysninger.

Figur 1: Grafisk fremstilling av hvordan opplysninger om finansiell risiko fremgår i årsrapporten

For å undersøke hvordan bedrifter rapporterer finansiell risiko, fant jeg det hensiktsmessig å velge et undersøkelsesobjekt som i stor grad kan sies å være eksponert mot finansiell risiko. Valget falt på derfor på den norske hvitfiskindustrien.

På bakgrunn av de overnevnte momentene vil studiens overordnede problemstilling lyde som følgende:

I hvilken grad følges god regnskapsskikk, i henhold til rskl. § 3-3a, 6 ledd og NRS (16) Årsberetning, punkt 2.7, vedrørende rapportering av finansiell risiko innenfor den norske hvitfiskindustrien?

For å få full innsikt i problemstillingen, har jeg valgt å benytte meg av fem forskningsspørsmål, som hver for seg belyser hvordan foretak opplyser om deres finansielle risiko, samt beskriver forholdene som ligger bak vurderingen. Videre vil forskningsspørsmålene bidra til å beskrive aktuell regnskapspraksis, og hvorvidt praksisen stemmer overens med regnskapslovgivningen og god regnskapsskikk på området. Studiens forskningsspørsmål lyder som følgende:

- 1) *Hvordan rapporteres finansiell risiko i årsberetningen, og oppfylles minimumskravene i rapporteringen?*
- 2) *Hvordan rapporteres finansiell risiko i noteopplysninger?*

- 3) *Påvirker ulik eksterne markedsutsikter rapporteringen av finansiell risiko i årsberetningen?*
- 4) *Hvilke markedsrisiko føler bransjen seg mest eksponert mot?*
- 5) *I hvilken grad påvirker den bedriftsspesifikke risikoeksponeringen rapportering av finansiell risiko i årsberetning og noter?*

1.3 Studiens struktur

Studien er delt inn i fem kapitler: Innledning, Teori, Metode, Resultater og Oppsummering og konklusjon.

I oppgavens innledningskapittel blir oppgavens problemstilling og innhold presentert. Problemstillingen fokuserer på hvordan foretakene rapporterer finansiell risiko i årsberetningene, samt om rapporteringen samsvarer med god regnskapsskikk på området.

Kapittel to tar for seg studiens teoretiske forankring gjennom en presentasjon av årsregnskapet, deres brukere, regnskapsrapporteringens underliggende kvalitetskrav og en redegjørelse for aktuelle regnskapsregler og regnskapsstandarder på området. Videre vil det gis en forklaring av regnskapsmessige tilleggsopplysninger, før kapittelet avsluttes med en beskrivelse av finansiell risiko og hvilke risikoforhold som ligger bak begrepet. Til sammen utgjør dette kapittelet det teoretiske perspektivet som ligger til grunn for analysen av studiens forskningsspørsmål.

Kapittel tre omhandler den metodiske tilnærmingen som er benyttet i denne studien, samt en beskrivende redegjørelse for de valgene som er foretatt for å utføre en empirisk studie av oppgavens forskningsspørsmål.

Kapittel fire tar for seg studiens funn om hvordan utvalget rapporterer finansiell risiko i årsrapportene. Kapittelet er bygd opp på bakgrunn av studiens fem forskningsspørsmål og vil ta for seg hvert enkelt spørsmål, med en påfølgende drøftning.

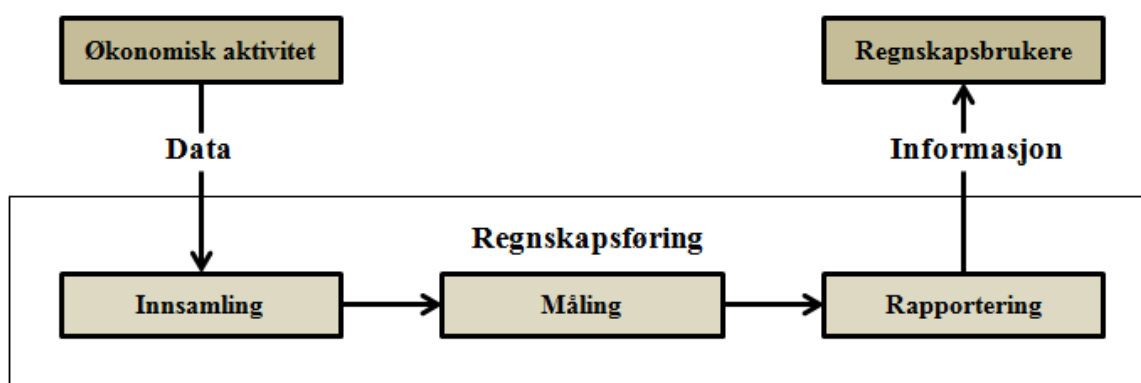
Kapittel fem vil inneholde en kort oppsummering og drøfting av resultatene av forskningsspørsmålene, og en konklusjon tilknyttet den overordnede problemstillingen. Kapittelet avrundes med noen avsluttende kommentarer vedrørende studien.

2 Teori

I dette kapittelet vil studiens teoretiske referanseramme fremstilles. Det teoretiske perspektivet som benyttes, er drevet frem av studiens problemstilling og samt legger føringer for metodikken og datamaterialet som blir brukt i analysen, samt er av en nødvendig og relevant karakter for studiens etterfølgende drøftelse.

2.1 Regnskap

”Regnskap er et informasjonssystem” (Eklund & Knutsen, 1999, s.11). Regnskap, i ordets forstand, er en fellesbetegnelse på å samle inn, måle og rapportere økonomiske hendelser fra en økonomisk enhet for så å kommunisere informasjonen ut til de ulike brukerne av regnskapet (Kristoffersen, 2005). Figuren nedenfor illustrer regnskapsprosessen.

Figur 2: Regnskapet som et informasjonsverktøy (Kristoffersen, 2005).

Denne informasjonen vil brukerne benytte seg av for å danne et rettvise bilde av virksomhetens økonomiske utvikling og finansielle stilling. Formålet med regnskaper blir dermed å gi brukeren beslutningsnyttig informasjon, både i prediksjonsøyemed og for kontrollformål av økonomiske hendelser. Videre er hensikten med regnskapene å konvertere den interne informasjonen som *regnskapsprodusentene*, dvs. virksomhetens ledelse, sitter på, om til en ekstern informasjonskilde som er tilgjengelig for alle virksomhetens interessenter (Stenheim & Blakstad, 2007). På den måten vil regnskaper derfor fungere som et verktøy som utjevner en eventuell informasjonsasymmetri som måtte foreligge mellom produsenten og brukerne av regnskapet. *Informasjonsasymmetri* vil i dette tilfellet innebære at regnskapsprodusentene sitter på mer og bedre informasjon om virksomhetens økonomiske realiteter. I følge Stenheim & Blakstad (2007) vil det i situasjoner hvor det foreligger en slik asymmetrisk informasjon, være en fare for at asymmetrien blir misbrukt. I tilfeller hvor ulike regnskapsprodusentene og regnskapsbrukere har motstridene interesser, vil

regnskapsprodusenten kunne dra nytte av en slik tilleggsinformasjon på bekostning av regnskapsbrukerne. For eksempel kan regnskapsprodusenten, hvis mulig, ”unnlate å rapportere om” en fremtidig hendelse som vil påvirke foretakets kontantstrøm på langt sikt og dermed skape et bedre bilde av virksomheten i øynene på fremtidige investorer, noe som kan føre til at regnskapsbrukeren foretar seg en ugunstig økonomisk beslutning.

Regnskaper som er utarbeidet med tanke på eksterne regnskapsbrukere, blir betegnet som *finansregnskaper*. Etter Lov av 17. juli 1998 nr 56. om årsregnskaper m.v. (regnskapsloven), heretter omtalt som rskl., blir norske lovregulerte finansregnskaper omtalt som *årsregnskaper* (Kristoffersen, 2008). Årsregnskapet vil altså tilsi det offentlige regnskapet som myndighetene pålegger alle *regnskapspliktige* å fremlegge for å formidle foretakets økonomiske utvikling og finansielle stilling. Hvem som faller inn under begrepet ”regnskapspliktig”, og følgende må utarbeide årsregnskap og årsberetninger, fremgår av rskl. § 1-2, og er knyttet til organisasjonsform gjennom nevnte lovbestemmelse. Regnskapsplikten innebærer at den regnskapspliktige må bokføre og dokumentere alle økonomiske aktiviteter som utøves av virksomheten, samt utarbeide årsregnskap og årsberetningen, jfr. rskl. § 3-1. Dette gjelder også for eiendeler, gjeld, inntekter og kostnader som faller utenfor virksomhetens ordinære drift (Huneide, Pedersen, Schwencke & Haugen, 2011).

Innholdet i årsregnskapet fremgår av rskl. § 3-2, 1. ledd, og årsregnskapet skal etter bestemmelsen inneholde *resultatregnskap, balanse, kontantstrømoppstilling og noteopplysninger*. Resultatregnskapet viser forskjellen mellom foretakets realiserte inntekter i løpet av regnskapsperioden og de tilhørende kostnadene. Balansen er oppstilling av foretakets økonomiske ressurser (eiendeler) på et bestemt tidspunkt og hvordan foretaket har finansiert disse ressursene (egenkapital og gjeld). Kontantstrømoppstillingen viser en oversikt over foretakets inn- og utbetalinger, samt forklarer hvordan foretakets likviditet har endret seg i perioden. Noteopplysninger er tilleggsinformasjon som regnskapsbrukeren trenger for å vurdere regnskapet.

Byrdene som de regnskapspliktige blir pålagt gjennom regnskapsreglene, må ses i lys av hvilken nytte regnskapsbrukerne har av regnskapsinformasjonen som blir gitt (Langli, 2010). I utgangspunktet er det lovgivers *kostnad-nytte vurdering* som legges til grunn for hva årsregnskapet skal inneholde og hvordan det skal utformes. Dette innebærer at lovgiver har gjort en avveining mellom hvilken nytteverdi informasjonen gir regnskapsbrukerne og kostnadene regnskapsprodusenten må ta for å fremskaffe informasjonen.

Det vil være urimelig at små foretak, med sine begrensede ressurser, skal være underlagt tilsvarende innholdskrav som store foretak, noe lovgiver er enig i. Derfor legger regnskapsloven opp til en differensiering av krav ved avleggelse av årsregnskapet. I følge Huneide et al. (2011) forekommer differensieringen igjennom regnskapslovens skille mellom små, store og øvrige foretak, jfr. rskl. §§ 1-5 og 1-6. Øvrige foretak vil tilsi regnskapspliktige som ikke faller inn under de overnevnte lovbestemmelsene. Differanseringen innebærer at små foretak kan velge å benytte seg av forenklete regnskapsregler på en rekke området, men siden denne studien avgrenser seg mot små foretak, vil dette ikke bli gått nærmere innpå.

Regnskapsavleggelse og revisors rolle ved regnskapsavleggelsen

Det er den enkelte regnskapspliktige som er ansvarlig for at årsregnskapene og årsberetningen skal utarbeides og fastsettes i samsvar med gjeldene lovregler og god regnskapsskikk. I henhold til rskl. § 3-1, 2. ledd skal årsregnskap og årsberetningen fastsettes senest seks måneder etter regnskapsårets slutt. Regnskapsåret følger kalenderåret, og for de aller fleste regnskapspliktige vil regnskapsårets slutt være på balansedatoen 31.12.

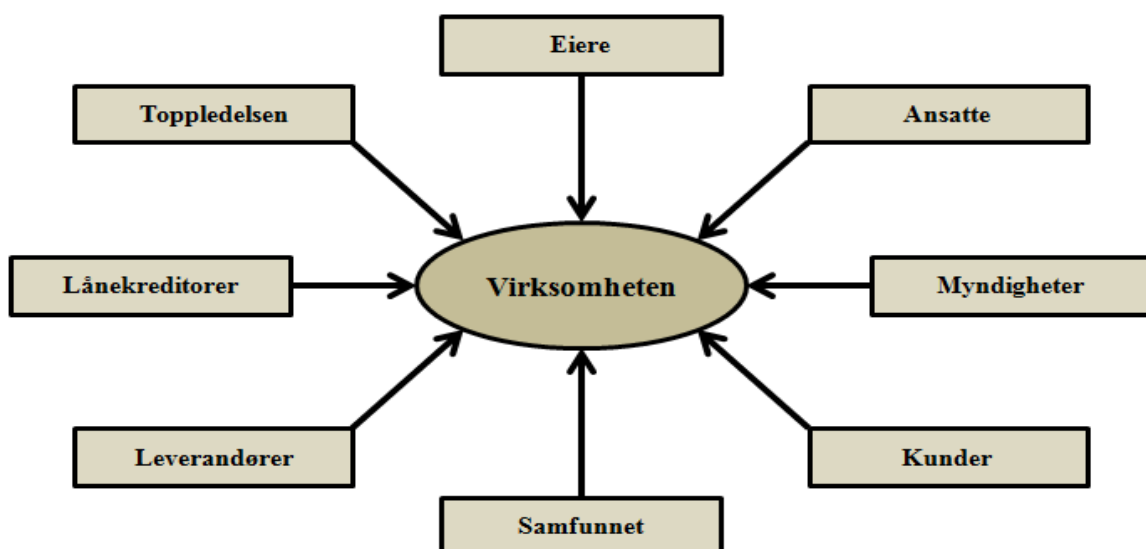
For regnskapspliktige foretak som har et styre og en daglig leder, skal begge partene skrive under på at årsregnskapet og årsberetningen gir henholdsvis rettvise bilde og rettvise oversikt over foretakets finansielle stilling og resultat, jfr. rskl. § 3-5. Det er daglig leder som er ansvarlig for at foretakets regnskap er i overensstemmelse med lover og forskrifter, jfr. asl. § 6-14, mens det er selskapet styre som har ansvaret for at det blir utarbeidet et årsregnskap som samsvarer med gjelde lovgivning, jfr. asl. §§ 6-12 og 6-13. Dersom den regnskapspliktige i vesentlig grad, forsettlig eller uaktsomt, overtrer lovbestemmelser, kan vedkommende straffelegges med bøter eller i verste fall fengselstraff, jfr. rskl. § 8-5.

Siden regnskapene som avlegges, er utarbeidet av de enkelte regnskapspliktige, trenger brukere en forsikring om at informasjon som gis, er fullstendig, nøyaktig og pålitelig. For å kvalitetssikre at opplysningene som fremgår av årsrapportene, er av en tilfredsstillende karakter, har myndighetene uttrykt gjennom revisorloven, heretter omtalt som revl., § 2-1, 1. ledd, at alle som anses som regnskapspliktige etter rskl. § 1-2, 1. ledd, skal påse at årsregnskapet skal revideres, så fremt ikke annet er bestemt i eller har medhold av lov. Revisors rolle vedrørende regnskapsavleggelsen er å gi ”(...) en uavhengig og objektiv bekreftelse som gjør at brukerne av regnskapet kan stole på at årsregnskapet ikke inneholder vesentlige feil” (NOU 2008:12, punkt 4.5.3). Formålet med revisors arbeid er å øke regnskapsinformasjonens troverdighet slik at regnskapsbrukerne kan være trygg på at den økonomiske informasjonen som blir gitt, kan anvendes i konkrete beslutningssituasjoner.

Etter revl. § 5-1 skal revisoren foreta en vurdering om den regnskapspliktige har utarbeidet og fastsatt årsregnskapet etter gjeldende lovgivning og god regnskapsskikk. Videre skal revisoren påse at den regnskapspliktige har oppfylt sin plikt ved å sørge for en ordentlig og oversiktlig registrering og dokumentering av regnskapsopplysninger. Etter revl. § 5-1, 3 punktum, skal revisor også vurdere om opplysninger i årsberetningen er i overensstemmelse med lovkrav og god regnskapsskikk, samt bekrefte at opplysningene er konsistente med årsregnskapet.

2.1.1 Brukere av årsregnskapet

Regnskapsbrukere, også kjent som regnskapets interessenter, er alle deltakere som har en direkte eller indirekte økonomisk interesse i en virksomhet. Med ”økonomisk interesse” menes det alle som stiller varer, tjenester eller kapital til rådighet for virksomheten til deres produksjon og salg. Til gjengjeld mottar interessentene en motytelse gjennom en andel av verdiskapningen i virksomheten (Kristoffersen, 2008).

Figur 3: Årsregnskapets viktigste brukere

I følge Moen & Havstein (2009) kan man dele regnskapsbrukerne inn i to hovedgrupper, interne og eksterne regnskapsbrukere. Til sammen utgjør de interne og de eksterne regnskapsbrukerne foretakets eksistensgrunnlag.

Interne regnskapsbrukere

Interne regnskapsbrukere er foretakets eiere, toppledelse og ansatte (Huneide et al., 2011). De interne regnskapsbrukerne blir normalt informert langt hyppigere enn hva tilfellet er for de eksterne brukerne, og informasjonsrapportene de mottar, består ofte av en mer detaljert og skreddersydd karakter. Slike rapporter kalles for *internregnskap*, og kan eksempelvis bestå av salgsprognoserapporter, likviditetsanalyser, avdelingsregnskaper eller spesifiserte

risikoanalyser (Kristoffersen, 2005). Utfordringen for de interne regnskapsrapportene ligger i å definere informasjonsbehovet på en gunstig måte, og tilpasse rapporteringen derifra (Moen & Havstein, 2009). Slike typer informasjon er ofte av en bedriftssensitiv karakter og skal holdes innenfor foretaket. Dette skyldes at de interne brukerne, da i hovedsak toppledelsen og styret, har et overordnet ansvar for å forvalte ressursene virksomheten har til rådighet, på en best mulig måte. De har dermed både en plikt og en rett til å innhente best mulig informasjon om virksomheten og omgivelsene virksomheten befinner seg i, da de er ansvarlige for å foreta andre beslutninger enn hva som er tilfellet for de eksterne regnskapsbrukerne (Langli, 2010). Da det finnes både store og små foretak, vil det også foreligge betydelige forskjeller i foretakenes ressurser og tilgang på internregnskaper. Det er derfor nærliggende å tenke seg at de mindre aktørene i større grad benytter seg av årsregnskapene som informasjonskilde til økonomistyring enn hva tilfellet er for de større aktørene. Årsregnskapene er av en stor betydning for foretakets eksisterende eier. Eksempelvis vil eierne bruke årsregnskapet for å vurdere foretakenes nåværende finansielle situasjon, eller bruke det til å foreta investeringsbeslutninger med tanke på foretakets fremtidsutsikter. I tillegg vil eierne benytte seg av regnskapet for å kontrollere og evaluere hvordan foretakets ledelse forvalter den investerte kapitalen.

Eksterne regnskapsbrukere

De eksterne regnskapsbrukerne finnes utenfor foretaket og kan eksempelvis bestå av foretakets potensielle eiere, konkurrenter, kreditorer, kunder, leverandører, offentlige myndigheter, analytikere og lokalsamfunnene selskapene opererer i (Moen & Havstein, 2009). Ulike regnskapsbrukere vil ha forskjellig informasjonsbehov, og kostnadene knyttet til å utarbeide regnskapsrapporter som vil tilfredsstille alle brukernes behov, ville blitt formidable for den regnskapspliktige. Det er derfor satt begrensninger på hva foretakene må offentliggjøre igjennom lovgivningen. I følge Moen & Havstein (2009) blir de eksterne brukernes informasjonsbehov ivaretatt i hovedsak gjennom regnskapsloven, mens offentlige myndigheter i tillegg blir tilgodesett gjennom bokføringsloven, skatteloven, merverdiavgiftsloven og ligningsloven.

Eksterne regnskapsbrukere av særlig betydning for den norske hvitfiskindustrien kan tenkes å være kreditorer og långivere. Hvitfiskindustrien er en svært kapitalkrevende næring, hvor flere av virksomhetene trenger ekstern finansiering i perioder for å oppdrettholde driften. Banker og andre finansinstitusjoner som leverer slike finansieringsavtaler er svært opptatt av å sikre at de vil bli tilbakebetalt kassekreditt og annen gjeld. Det er derfor svært vanlig at slike

kreditorinteresser vil foreta en kredittvurdering av selskaper før de utlåner midler. Kredittvurderinger blir i stor grad gjennomført på bakgrunn av årsregnskap og annen finansiell informasjon om foretakene.

Både interne og eksterne regnskapsbrukere vil i stor grad også benytte seg av informasjonen som fremgår av årsberetningen. Årsberetningen er ment til å være supplerende informasjon med den hensikt å gi brukerne en bedre forståelse av de underliggende forholdene som har påvirket årsregnskapet. I tillegg skal årsberetningen gi informasjon om forhold som ikke kan leses direkte ut fra årsregnskapet, som for eksempel ledelsens vurdering av foretakets fremtidsutsikter eller finansiell risikoeksponering.

2.1.2 Kvalitetskrav til regnskapsrapporteringen

For å sikre at informasjonen som gis i årsregnskapet, skal gi brukerne et korrekt helhetsinntrykk av virksomhetens eiendeler, gjeld, resultat og finansielle stilling, har myndighetene bestemt at den regnskapspliktige må innfri følgende kvalitetskrav:

Rettvisende bilde

Kravet om at årsregnskapet skal gi brukerne et korrekt helhetsinntrykk av virksomhetens finansielle virkelighet, blir ivaretatt gjennom begrepet ”rettvisende bilde”. Det fremkommer av rskl. § 3-2a, 1. ledd at: *”Årsregnskapet skal gi et rettvisende bilde av den regnskapspliktiges og konsernets eiendeler og gjeld, finansielle stilling og resultat”*.

Bestemmelsen ble inntatt i norsk regnskapslovgivning som en tilpassing til regnskapsdirektivene i EU, og trådte i kraft 1. januar 2005. Begrepet *rettvisende bilde* er en norsk implementering av krav om at regnskapet skal gi ”a true and fair view”, men det faglige innholdet i begrepet er ikke entydig definert gjennom norsk regnskapslovgivning (Kristoffersen, 2008). I odelstingsproposisjonen, heretter omtalt som ot.prp., nr 89 (2003-2004, avsnitt 5.5), blir begrepet og kravets innhold beskrevet på bakgrunn av det danske regnskabsrådets sin rapport om revision af årsregnskabsloven, marts (1999, s.40) som:

”Et retvisende billede kan beskrives som et brugerorienteret begreb. (...) Indholdsmæssigt går det ud på, at det slutprodukt, som de generelle regler fører frem til, skal give et realistisk helhedsindtryk af den konkrete virksomheds økonomi på en måde, der er relevant for denne virksomheds regnskabsbrugere. Kravet om et retvisende billede kræver derfor, at virksomheden undersøger, om årsregnskabets forventede brugergrupper får opfyldt deres informationsbehov med hensyn til virksomhedens økonomiske forhold.”

Kravet om at årsregnskapet skal gi et rettviseende bilde, er et overordnet kvalitetskrav, og det er brukernes behov for informasjon som blir avgjørende for hvilke konkrete regnskapsregler og regnskapsprinsipper som skal benyttes. En kan derfor beskrive det som et brukerorientert begrep. Dersom bruk av konkrete regnskapsregler og regnskapsprinsipper fører til at informasjonen i årsregnskapet ikke viser et sant og korrekt bilde av virksomheten, har den regnskapspliktige både en plikt og en rett til å fravike de aktuelle regnskapsreglene eller regnskapsprinsippene (Langli, 2010). Dette kan eksemplifiseres ved at en eksportvirksomhet gir opplysninger i årsregnskapet som tilsier at de benytter seg av valutaterminkontrakter for å sikre foretakets fremtidige inntekt, men terminkontraktene blir ikke tatt hensyn til i regnskapsføringen. Ved slike tilfeller vil det kunne argumenteres for at kravet om at årsregnskapet skal gi et rettviseende bilde ikke er oppfylt, og informasjonsverdien for brukerne vil være å anses som redusert, og i verste fall direkte misvisende.

Forståelighet

Huneide et al. (2011) påpeker at informasjonen som blir gitt i årsregnskapet, skal gis på en forståelig måte, og språket skal være tilpasset brukerne. I denne sammenhengen forutsettes det at brukerne skal inneha et rimelig kompetansenivå, og dermed ha elementære kunnskaper om eksempelvis regnskapsmessige målemetoder eller regnskapsmessige sammenhenger. Regnskapsprodusenten skal benytte seg av innarbeidet regnskapsterminologi, og rapportene skal være utarbeidet på en strukturert og oversiktlig måte, slik at det ikke er rom for feiltolkninger av informasjonen som blir gitt (Langli 2010). Opplysninger som omhandler kompliserte regnskapsområder, eksempelvis hvordan finansielle instrumenter anvendes i foretakets risikostyring, bør opplyses om på en tilfredsstillende måte slik at regnskapsbrukerne kan sette seg inn og forstå informasjonen slik den fremkommer av årsregnskapet og årsberetning.

Relevans

”Informasjon er relevant når den påvirker brukerens økonomiske beslutninger i vurderingen av tidligere, nåværende eller framtidige hendelser” (Kristoffersen, 2008, s.148).

Langli (2010) påpeker at kravet om *relevans* innebærer at all relevant informasjon skal tas med i årsregnskapet, slik at informasjonen kan være til nytte for brukerne i en konkret beslutningssituasjon. Videre sier Kristoffersen (2008) at relevant informasjon vil inneha en *prediksjonsverdi* for å gi en bruker bedre grunnlag for å utarbeide en prognose om fremtidige hendelser, og/eller en *tilbakemeldingsverdi*, som knyttes opp til kontrollformålet med regnskapet. Det bør benyttes anerkjente regnskapsprinsipper, og informasjonen som gis, bør

være aktuell. Regnskapet må offentliggjøres så raskt som mulig etter regnskapsperiodens slutt. Jo lengre tid det tar før informasjonen kommer ut, desto mindre blir nytteverdien for brukerne. Relevant informasjon om finansiell risiko kan eksempelvis omhandle opplysninger om hvilke risikoområder virksomheten har valgt å sikre seg mot ved å benytte finansielle instrumenter, samt hvilke typer finansielle instrumenter foretaket har anvendt for å styre risikoen (NRS (16) Årsberetning, punkt 2.7).

Pålitelighet

For at regnskapsinformasjonen skal ha en nytteverdi for regnskapsbrukerne må, brukerne kunne stole på at informasjonen de får, er utarbeidet i samsvar med gjeldene regnskapsregler og regnskapsstandarder (Langli, 2010). Informasjonen som gis, skal være fullstendig, nøytral og baseres på virkelige, dokumenterbare hendelser. Huneide et al. (2011) påpeker at opplysningene ikke skal inneholde vesentlige feil. Videre sier de at regnskapsposter ikke skal være beheftet med for stor grad av usikkerhet, og dermed vil det stilles et krav om *objektivitet* vedrørende regnskapsavleggelsen. I dette tilfellet mener Langli (2010) at objektivitet vil tilsi at forskjellige, uavhengige parter vil komme frem til det samme resultatet dersom de benytter seg av de samme transaksjonene og anvender de samme reglene og regnskapsstandarder.

Sammenlignbarhet

For at regnskapsbrukerne skal kunne sammenligne regnskaper over ulike regnskapsperioder eller regnskaper fra ulike foretak, må informasjonen som fremgår av årsregnskapene, være sammenlignbar. Kristoffersen (2008, s.149) påpeker at kravet om sammenlignbarhet ”(...) innebærer at samme regnskapsbegreper, prinsipper og teknikker anvendes konsekvent fra periode til periode”. Dette setter regnskapsbrukerne i stand til å se utviklingstendenser av ulike organisasjoners verdier og lønnsomhet over forskjellige perioder. Regnskapsloven opererer med ulike valgmuligheter i forbindelse med utarbeidelsen av regnskapet. Disse valgmulighetene svekker sammenlignbarheten gjennom at et foretak kan fritt endre regnskapsprinsipper eller målemetoder som faller inn under regnskapsloven. Eksempelvis bør ett foretak som har endret bruk av finansielle instrumenter i risikostyringen, informere om en slik endring da det kan medføre en endring av foretakets likviditetsmessige posisjon.

2.1.3 Regnskapsregler og standarder på området

Regnskapsloven

Den viktigste rettskilden for utarbeidelse av årsregnskaper finner man i den nåværende regnskapsloven som ble vedtatt 17. juli 1998 og trådte i kraft 1. januar 1999. Bakgrunnen for

utarbeidelsen av en ny regnskapslov kom som en følge av at norske myndigheter var forpliktet etter EØS-avtalen å følge EUs selskapsrettsdirektiver, 4. og 7. direktiv, om årsregnskap og konsernregnskaper. Det var også flere forhold som førte til at det kom en ny regnskapslov i 1998. Som en følge av at næringslivet hadde tatt i bruk nye transaksjonstyper som tidligere ikke eksisterte, kapitalmarkedene krevde mer og bedre regnskapsinformasjon, samt at regnskapsteorien hadde utviklet seg, var også med på å understreke nødvendigheten av en ny regnskapslov. Det administrative ansvaret for regnskapsloven er underlagt finansdepartementet, og dette innebærer at det er departementet som er ansvarlig for å fortolke lovteksten, foreslå lovendringer, gir dispensasjoner, samt fastsette forskrifter (Huneide et al., 2011). Siden loven trådte i kraft, har den vært utsatt for en rekke endringer. Den viktigste endringen som har påvirket opplysningsplikten om finansiell risiko ble vedtatt ved lovendring 10. desember 2004 nr 81, når bestemmelsen om årsberetningen for øvrige foretak, jfr. rskl. § 3-3a, ble inntatt i lovteksten. Lovkravet trådte i kraft fra 1. januar 2005. I følge Ot.prp. nr 89 (2003-2004), punkt 8.5.2 var lovbestemmelsen om årsberetningen for øvrige foretak til dels en videreføring av tidligere lovkrav, samt ment som en tilpassing av de europeiske selskapsdirektivene. Dette førte til at opplysningskravene som tilfaller under årsberetningen, ble mer omfattende for de ikke-små foretakene enn hva de hadde vært tidligere.

God regnskapsskikk

Den norske regnskapsloven har i likhet med generell lovgivning den svakheten at en lovendring er nokså tidskrevende. I tillegg er den lite fleksibel dersom det oppstår nye situasjoner eller behov for raske endringer. Dette er særlig utfordrende i forhold til den internasjonale regnskapsutviklingen, samt nye og kompliserte transaksjoner som forekommer som en følge av at bedrifter gjerne operer i nye og globaliserte markeder (Huneide et al., 2011). For å tilpasse disse utfordringene er regnskapsloven utformet som et rammelovverk, hvor loven kun angir hvilke rammer og prinsipper årsregnskapet skal avlegges etter. I tillegg er det innført et krav om at årsregnskapene skal utformes i samsvar med den rettslige standarden *god regnskapsskikk*, jfr. rskl. § 4-6.

God regnskapsskikk er et dynamisk begrep, hvor formålet er å gi en veiledning på hvordan man skal regnskapsføre nye og eksisterende transaksjoner, samt hendelser hvor regnskapsføringen ikke fremgår direkte av lovteksten. Huneide et al. (2011, s. 35) påpeker at god regnskapsskikk vil tilsi "(...) å avlegge og kommentere regnskapsdata for økonomisk virksomhet,

- *i samsvar med regnskapslovgivningen og autoritative anbefalinger og normer*
- *i samsvar med etablert regnskapsteori forankret i anerkjent forskning*
- *i samsvar med anerkjent god regnskapspraksis*
- *i samsvar med grunnleggende kvalitetskrav og regnskapsprinsipper”.*

Innholdet i god regnskapskikk er under kontinuerlig endring og blir formet igjennom regnskapspraksis, regnskapsteori og autoritative uttalelser. På denne måten skal god regnskapskikk fungere som et supplement til regnskapsloven i tilfeller hvor det ikke eksisterer noen konkrete lovbestemmelser. Det må imidlertid presiseres at god regnskapskikk ikke kan være i konflikt med de grunnleggende regnskapsprinsippene som omtales i rskl. kapittel 4.

Regnskapsstandarder

De norske regnskapsstandardene er utarbeidet for å hjelpe de regnskapspliktige til forstå hvordan de skal behandle ulike regnskapsmessige periodiserings- og måleproblemer, samt konkretisere innholdet til *god regnskapskikk* (Tofteland, 2011). Det er Norsk RegnskapsStiftelse, heretter omtalt som NRS, som utgir regnskapsstandardene.

NRS hovedformål er å utarbeide og utgi regnskapsstandarder, hvor de fortolker prinsipielle spørsmål i tilknytning til de avgitte regnskapsstandardene, samt være en aktiv kunnskapsformidler om nasjonale og internasjonale standarder innenfor temaene regnskap og bokføring [3].

Regnskapsstandardene blir inndelt i fem forskjellige publikasjonstyper og arbeidsprosedyrer (Huneide et al., 2011):

- Endelige regnskapsstandarder – NRS
- Foreløpig Norsk Regnskapsstandard – NRS (F)
- Veiledning – NRS (V)
- Høringsutkast – NRS (HU)
- Diskusjonsnotat – NRS (D)

I følge Huneide et al. (2011) legger NRS til grunn at endelige regnskapsstandarder skal følges ved utarbeidelse av årsregnskapet. Foreløpige regnskapsstandarder anbefales det at man følger standarden fullt ut. Veilederinger fra NRS er ikke rettslig bindene, men uttrykker hvordan NRS mener at IFRS-standarder og lovgivningen for øvrig bør tolkes. Høringsutkast tas som oftest ikke i bruk før det er endelig vedtatt som en endring i en foreløpig eller endelig

standard. Der det foreligger høringsutkast på områder hvor det ikke er noen foreløpig eller endelig standard, gir høringsutkastet et uttrykk for hvordan NRS mener regnskapsproblemet bør løses. Diskusjonsnotatene er første ledd i utviklingen av en regnskapsstandard. Her drøftes ulike problemstillinger, og det angis potensielle konklusjoner på problemet.

For å besvare studiens problemstilling på en tilfredsstillende måte er det nødvendig å vise til hvilke rettskilder som regulerte opplysningskravene om finansiell risiko for regnskapsårene 2008 og 2009.

- Lov av 17. juli 1998 nr. 56 om årsregnskap m.v. (regnskapsloven)
- NRS (16) Årsberetning (september 2007, revidert juni 2008)
- NRS (F) Finansielle eiendeler og forpliktelser (oktober 2009)
- NRS (HU) Finansielle eiendeler og forpliktelser (mai 2008).
- NRS (HU) Transaksjoner og regnskaps i utenlandsk valuta (oktober 2009)
- NRS (HU) Transaksjoner og regnskaps i utenlandsk valuta (november 2000)

I tillegg må det antas at den nå opphevede standarden NRS (HU) Finansiell risiko og bruk av finansielle instrumenter, som ble videreført i NRS (HU) Finansielle eiendeler og instrumenter, har hatt stor innvirkning på hva som var å betrakte som god regnskapskikk for regnskapsåret 2008 og de etterfølgende år.

2.2 Regnskapsmessige tilleggsopplysninger

Nødvendig informasjon om virksomhetens strategier og styring av finansiell risiko som er av betydning for å bedømme dets finansielle stilling, eiendeler, gjeld og resultater, blir i liten grad reflektert gjennom foretakets resultatregnskap og balanse. Informasjon av et slikt format vil derfor være å anse som såkalt *regnskapsmessig tilleggsopplysninger*, og skal fremkomme av foretakets årsberetning og noteopplysninger.

Regnskapsmessig tilleggsopplysninger er informasjon som de regnskapspliktige utarbeider i tillegg til regnskapene, for å gi en nærmere forklaring eller utdyping av regnskapsinformasjonen. Eksempelvis vil tilleggsopplysningene gi informasjon om regnskapsprinsipper, skjønnsutøvelse fra regnskapsprodusenten og estimer som produsenten har benyttet seg av i utarbeidelsen av årsregnskapet. Disse opplysningene skal gjøre brukene i stand til å danne seg egne vurderinger av pengebeløp, periodiseringen og usikkerhet knyttet til estimatene som årsregnskapet er bygget på. Beaver (2002) hevder at hovedformålet med

tilleggsopplysninger i forbindelse med finansiell rapportering er å oppsummere relevant informasjon på en kortfattet måte som er konsistent med det underliggende regnskapet.

Formålet blir nærmere klargjort av Haugnes (2008, s. 38) som oppsummer hva brukerne kan forvente at tilleggsopplysninger skal kunne anvendes til:

1. *”Gjøre det mulig for brukerne å bedømme foretakets resultat kvalitet”.*
2. *”Gjøre det mulig for brukerne å forstå historisk inntjening, (...) normalisere resultater og korrigere for engangsposter i regnskapet, (...) forstå historiske rentabilitetsmålinger”.*
3. *”Gjøre det mulig for brukerne å gjennomføre en analyse av empiriske resultater, (...) forstå sammenhengen mellom finansielle opplysninger”.*

Videre må regnskapsprodusentene vurdere regnskapsbrukerens informasjonsbehov, og hvordan brukerne benytter seg av informasjonen som fremgår av den finansielle rapporteringen. For eksempel vil man i stor grad benytte seg av foretakets tilleggsopplysninger dersom brukeren er ute etter å foreta en verdsettelse av foretaket. Dette vil gjelde uavhengig av hvilke verdsettelsesmetode man benytter seg av. Eksempelvis vil en endring av foretakets likviditetssituasjon være vesentlig og relevant informasjon når en skal gjennomføre en verdsettelse av selskapet. Å opplyse om hvilke forhold som ligger bak endringer vil sette brukerne i stand til å danne seg en vurdering om forholdet vil vedvare eller bli endret på ny.

Utarbeidelse av tilleggsopplysninger vedrørende finansiell rapportering er et kompleks område. Når regnskapsprodusentene skal foreta en vurdering om hvilke tilleggsopplysninger de er pliktige til å avlegge, må de vurdere de enkelte opplysningskravene som fremgår av lovgivningen og god regnskapsskikk opp i mot sin egen bedriftsspesifikke situasjon. Haugnes (2008) hevder derfor at utarbeidelse av tilleggsopplysninger i stor grad dreier seg om en skjønnsutøvelse av hva regnskapsprodusentene anser som *vesentlige* opplysninger for regnskapsbrukerne. Langli (2010, s. 87) omtaler krav til vesentlighet som *”(...) må brukes skjønn med hensyn til hvor stor detaljeringsgrad regnskapsrapportene skal ha”*. Hvorvidt tilleggsopplysninger er å anse som vesentlig må ses i sammenheng med hvordan en utelatelse eller feilaktige opplysninger om enkelte regnskapsposter, eller en oppsamling av regnskapsposter vil kunne påvirke regnskapsbrukerens grunnlag til å foreta økonomiske beslutning basert på regnskapet (Haugnes, 2008). Videre må tilleggsopplysningenes vesentlighetsgrad vurderes opp mot de enkelte regnskapsbrukernes informasjonsbehov.

Da regnskapsprodusentene skal vurdere hvilke tilleggsopplysninger som skal legges ved årsregnskapet, må vurderingene baseres både på en kvalitativ og kvantitativ vurdering. I følge Haugnes (2008) innebærer dette at det ikke lar seg gjøre å fastsette en *beløpsmessig* vesentlighetsgrense, da enhver form for finansiell informasjon vil kunne tenkes å øke regnskapets informasjonsverdi.

Opplysninger om foretakets finansiell risiko kan derfor anses som både relevant og vesentlig informasjon for regnskapsbrukerne, da en unngåelse av slike opplysninger vil redusere informasjonsverdien i årsregnskapet for regnskapsbrukerne.

2.2.1 Årsberetning

Det følger av lovbestemmelsen i rskl. § 3-1, 1. ledd at alle regnskapspliktige skal utarbeide, i tillegg til årsregnskapet, en *årsberetning*. Årsberetningen er et selvstendig medium hvor foretakets styre og daglige leder skal gi en vurdering og omtale av foretakets virksomhet for den aktuelle regnskapsperioden. I Ot.prp. nr. 89 (2003-2004), punkt 8.3.1 omtaler departementet formålet med årsberetningen som ” (...) å gi relevant informasjon om foretakets utvikling, resultat, finansielle stilling og risiko”. Huneide et al. (2011) påpeker at siktemålet med årsberetningen er å gi *overordnet informasjon* om årsregnskapet ut over hva som fremkommer av årsregnskapet med noter. Informasjonen er derfor ment til å være supplerende i forhold til årsregnskapet i den hensikt å gi regnskapsbrukeren bedre grunnlag til å forstå hvilke underliggende forholdene som har påvirket årsregnskapet, og dermed bedømme virksomhetens økonomiske verdi. I tillegg skal årsberetningen fremstille annen informasjon vedrørende virksomheten som ikke blir fanget opp gjennom regnskapsoppstillingene og notene, slik at regnskapsbrukerne skal kunne vurdere foretakets historiske og fremtidige utvikling.

I følge Langli (2010) bør man inneha en sunn skepsis når en gjennomgår informasjon gitt i en årsberetning. Dette er tilfelle da det kan tenkes at foretakets ledelse ønsker å fremstille foretaket i et bedre lys enn hva selskapets underliggende økonomi skulle tilsi.

Kvaliteten på informasjonen som blir gitt i årsberetningen, prøves å sikres på en best mulig måte gjennom at det er foretakets ledelse som er ansvarlig for utarbeidelsen.

Årsberetningen anses ikke som en integrert del av årsregnskapet, jfr. rskl. § 3-2. Siden årsregnskapet og årsberetningen skal utgjøre separate deler av regnskapets informasjonskilde, vil ikke kravet om årsberetnings innhold være oppfylt dersom den regnskapspliktige erstatter slike opplysninger med opplysninger gitt i årsregnskapet eller noter. Dette er så fremst det

ikke fremkommer noe annet fra regnskapslovens spesialbestemmelser eller god regnskapsskikk (Huneide et al., 2011).

Generelle krav til årsberetningen

I NRS (16) Årsberetning, punkt 2.3 opplyses det at den regnskapspliktige skal ”*tilstrebe en klar, poengtert og kortfattet presentasjon av utarbeidelse av årsberetningen*”. Årsberetningen skal fremstilles på en balansert og objektiv måte, slik at forhold av positiv eller negativ karakter vil bli omhandlet likt. NRS (16) Årsberetning, punkt 2.3 fastslår videre følgende generelle krav til utarbeidelsen av årsberetningen:

- a) *”Det skal være konsistens i behandlingen av samme forhold i årsberetningen og årsregnskap”.*
- b) *”Det skal redegjøres for forholdet dersom utviklingen ikke har vært i overensstemmelse med vesentlige utsagn i tidligere årsberetninger”.*
- c) *”Den skal vektlegge vurderinger av kvalitativ art som forklarer forholdstall og annen tallbasert informasjon. Refererte regnskapsmessige tallstørrelser i årsberetningen skal kunne gjenfinnes i årsregnskapet, eventuelt som avstemming i notene”.*
- d) *”Ved rapportering av virksomhetsområder bør informasjonen i årsberetningen søkes organisert på samme måte som virksomhetsområdene er behandlet i årsregnskapet”.*

Regnskapsloven oppstiller ingen spesielle formkrav til årsberetningens utforming, men det stilles krav om at årsberetningen skal være offentlig tilgjengelig, jfr. rskl §§ 8-1 og 8-2.

I enkelte tilfeller vil det være nødvendig for foretakene å avdekke konfidensiell eller kommersielt sensitiv informasjon for å kunne gi en dekkende beskrivelse av deler i virksomheten. Foreligger det en slik situasjon, må foretakets ledelse gjøre en vurdering om det potensielle tapet ved offentliggjøring av informasjonen vil være av en større negativ konsekvens for brukerne, enn informasjonsnyttene regnskapsbrukeren får av opplysningene. I slike tilfeller må styret da kunne unnlate å gi opplysninger som i utgangspunktet kreves i årsberetningen, med den begrunnelse at offentliggjøring av en slik aktuell informasjon kan være skadelig for selskapet.

Rettvisende oversikt

Årsberetningen skal minst gi en *rettvisende oversikt* av den regnskapspliktige utvikling, resultat og finansielle stilling, sammen med en beskrivelse av hovedrisikoer og usikkerheter som den regnskapspliktige står ovenfor, jfr. rskl. § 3-3a, 2 ledd. Begrepet ”rettvisende

oversikt” er den norske ekvivalenten av *fair review* som fremgår av EFs fjerde selskapsrettsdirektiv, artikkel 46 nr. 1.

Formålet med at årsberetningen skal gi en rettvise oversikt, er først og fremst at årsberetningen skal hjelpe regnskapsbrukerne til å forstå årsregnskapet og de underliggende regnskapspostene som har påvirket det (Huneide et al., 2011). Kravet forutsetter også at foretakets ledelse skal opplyse og forklare om hovedfaktorene som påvirker foretaket over tid. Særs viktig er det å opplyse om forhold som varierer over tid, da de vil føre til svingninger i resultatet. Ekstraordinære eller uvanlige forhold skal også belyses. Dette innebærer at en skal redegjøre for regnskapsposter som spesielt har påvirket årsregnskapet, for eksempel vesentlige *agio* eller *disagio* hendelser. Kravet til at årsberetningen skal gi en rettvise oversikt må ses i sammenheng med kravene til noteopplysninger, og det er naturlig at redegjørelsen i årsberetningen er på et mer overordnet nivå enn de opplysningene som gis i noter. Begrepet ”rettvise oversikt” må ikke forveksles med ”rettvise bilde”. Kravet om at årsregnskapet skal vise et rettvise bilde, ble omtalt i studiens avsnitt 2.1.2, og indikerte at årsregnskapet skulle gi et realistisk helhetsinntrykk av foretakets konkrete økonomiske virkelighet.

Årsberetningens innhold

I likhet med kravene ved utarbeidelse av årsregnskapet er kravene til årsberetnings innhold differensiert. Regnskapslovens § 3-3 gjelder for små foretak, mens bestemmelsen i rskl. § 3-3a gjelder for de øvrige foretakene. Selskaper som utarbeider årsregnskapet etter IFRS, jfr. rskl. § 3-9, skal også utarbeide en årsberetning i samsvar med de overnevnte bestemmelsene, jfr. rskl. § 3-1, 3 ledd. Ytterligere krav til årsberetningens for små foretak finnes i NRS (8) God regnskapsskikk for små foretak, punkt 9.2.1 til og med 9.2.9. *Små foretak* har færre og mindre omfattende krav rundt innholdet i årsberetningen enn hva de som gjelder øvrige foretak, men kan velge å gi like utfyllende opplysninger. En del av kravene vil ut fra lovens ordlyd være like, men det vil i praksis være en forskjell på måten små foretak oppfyller disse kravene, fordi det ikke er å forvente at små foretak har samme opplysningsnivåer som det forventes av for eksempel børsnoterte selskaper. For regnskapspliktige som utarbeider konsernregnskaper (morselskaper) skal årsberetningen dekke både den regnskapspliktiges virksomhet og virksomheten i konsernet. Øvrige foretak skal rapportere etter bestemmelsene i NRS (16) Årsberetningen. NRS (16) Årsberetning er en endelig standard som inneholder en del ”skal” krav og en del anbefalinger, som omtales som ”bør” krav (PwC, 2010). Foretakene

er pliktige å følge ”skal”-formuleringene etter god regnskapsskikk, jfr. rskl. § 4-6. Disse kravene er å anse som *minimumskrav* for hva årsberetningen skal inneholde.

Årsberetningens innhold er prinsipielt inndelt i *finansiell* og *ikke-finansiell informasjon*. Formålet med dette er å sikre at både sentral finansiell informasjon og ikke-finansiell informasjon skal være mest mulig tilgjengelig for brukerne av årsberetningen. Med den finansielle informasjonen skal den regnskapspliktige hjelpe regnskapsbrukeren til å forstå hvordan foretaket bedriver sin virksomhet. Kravene til årsberetnings- finansielle innhold fremgår av rskl. §§ 3-3a, 1 til 8ende ledd.

Viktigheten av å rapportere om foretakets ikke-finansielle informasjon kommer av at årsregnskapets fokus på måling av resultatet i kroner bidrar til at mye relevant informasjon om foretakets nåværende situasjon og fremtidige utvikling ikke blir fanget opp igjennom årsregnskapet. Opplysninger om for eksempel arbeidsmiljø, samfunnsansvar og etiske retningslinjer for verdiskapning kan hjelpe regnskapsbrukeren til å danne seg et bedre bilde av foretaket som helhet. Kravene om årsberetnings ikke-finansielle innhold omtales i rskl. §§ 3-3a, 9 til 13ende ledd.

I tillegg til regnskapslovens eksplisitte opplysningskrav bør foretakets ledelse, ifølge NRS (16) Årsberetning, punkt 2.12, opplyse om annen informasjon som kan påvirke verdien av foretakene eller ha betydning for regnskapsbrukere. Slike opplysninger kan for eksempel være endringer i aksjonærsammensetningen, endringer i ledelses- eller organisasjonsforhold, endringer av foretakets vedtekter eller et foretaks ervervelse av egne aksjer. Selv om dette i utgangspunktet kun er anbefalinger, kan slike opplysninger etter en konkret vurdering være så relevant for regnskapsbrukernes informasjonsverdi at det vil følge av regnskapslovens generelle opplysningspliktbestemmelser at opplysningene må inntas i årsberetningen [4].

Opplysningsplikt om finansiell risiko i årsberetningen

Etter rskl. § 3-3a, 6 ledd skal det gis opplysninger om finansiell risiko”(...) *som er av betydning for å bedømme foretakets eiendeler, gjeld, finansielle stilling og resultat*”. NRS (16) Årsberetning, punkt 2.7, omtaler dette kravet nærmere. Opplysningene som gis i årsberetningen, skal være konsentrert om forhold som er av betydning for foretaket som helhet. Det vil tilsi at årsberetningen skal bidra til at regnskapsbruken vil kunne danne seg en sann og rettvise oversikt over risikobilde til foretaket. Opplysningens form skal være av en vurderende art, og den regnskapspliktige bør benytte seg av tallmateriale dersom det vil bidra til å forenkle forståelsen av den finansielle strategien og virkningene av den i praksis. Det

forutsettes allikevel at formen på redegjørelsen skal være av en kvalitativ karakter. Opplysningene som gis i årsberetningen skal videre gis på et overordnet nivå, mens opplysninger av en høyere detaljeringsgrad og kvantitativ karakter forutsettes at blir gitt i note.

Videre fremgår det av rskl. § 3-3a, 6. ledd at foretakene skal opplyse om mål og strategier som de har fastsatt for å styre den finansielle risiko, herunder strategien for sikring av planlagte transaksjoner hvor sikringsvurdering er benyttet. Lovteksten gir ingen ytterligere føringer på hva som legges til grunn i opplysningsplikten av mål og strategier for styring av finansiell risiko. Men det må kunne antas at det forventes at foretakene oppgir hvilken målsetning de har med tanke på ønskelig risikonivå innenfor de viktigste risikoområdene, samt hvordan de planlegger å innfri målsetningene. Dette blir nærmere utdypet i NRS (16) Årsberetning, punkt 2.7, 3. avsnitt, som fastslår at foretaket skal opplyse om dens målsetninger med hensyn til finansiell risiko, og hvilke finansielle instrumenter foretaket benytter for å oppnå målsetningen. Opplysninger som om hvilke risikoområder, for eksempel valuta-, rente- eller råvareprisrisiko foretaket benytter seg av finansielle instrumenter innenfor, vil derfor være å anse som vesentlig og relevant informasjon for regnskapsbrukeren, i henhold til god regnskapsskikk. I tillegg skal det opplyses om hvilke typer instrumenter foretaket har valgt å benytte seg av. Eksempelvis skal foretakene opplyse om de bruker terminkontrakter for å håndtere valutarisiko knyttet til fremtidig inntektsføringen. Omfanget av denne informasjonen i årsberetningen kan avveies mot hva slags informasjon foretaket gir i årsregnskapet. Men etter god regnskapsskikk skal det gis en overordnet redegjørelse i årsberetningen.

I NRS (16) Årsberetning, punkt 2.7, avsnitt 5, blir det påpekt at *”Avkastning og risiko av finansielle aktiviteter kan i vesentlig grad påvirkes av hvordan foretaket styrer og kontrollerer aktivitetene”*. Redegjørelsen i årsberetningen om finansiell risiko skal dermed inneholde en beskrivelse på hvordan finansieringsaktivitetene til foretaket er organisert. I tillegg skal det opplyses om hvordan aktivitetene blir styrt og kontrollert av foretakets ledelse.

Det skal i tillegg redegjøres for selskapets eksponering mot markedsrisiko, kredittrisiko og likviditetsrisiko, jfr. rskl. § 3-3a, 6. ledd. Redegjørelsen i årsberetningen skal dermed inneholde en oversikt om de antatt viktigste trekkene av virksomhetens finansielle risiko. Her må foretaket vurdere om redegjørelsen skal opplyse om både driftstilknyttet markedsrisiko og samlet finansiell risiko. I følge NRS (16) Årsberetning, punkt 2.7, avsnitt 6, vil en samlet

finansiell risiko utgjøre en kombinasjon av *valutarisiko*, *renterisiko*, *råvareprisrisiko* og eventuell *aksjerisiko*. Disse risikotypene blir nærmere omtalt i studiens avsnitt 2.3.1. Videre må foretakene vurdere om de bør spesifisere kredittrisikoen for de ulike hovedgruppene av finansielle instrumenter. For eksempel kan en gi en egen vurdering av fordringer til tilknyttede selskaper og selskaper som man har på en ”armlengdes avstand”. Ulikt bruk av finansielle instrumenter kan medføre ulike likviditetsmessige virkninger for foretaket. Disse likviditetsmessige virkningene kan være relevant informasjon for regnskapsbrukerne. Finansielle virkninger av for eksempel en endring i råvarepriskontrakter vil kunne medføre en endring i den fremtidige kontantstrømmen for foretaket, og i så fall bør foretaket opplyse om virkningen i årsberetningen. Lovkravet om at det skal redegjøres for eksponeringen av disse risikoområdene innebærer at en i viss grad må foreta en kvantifisering av risikoen (PwC, 2010). Huneide et al. (2011) påpeker at for mange virksomheter vil de fleste av disse risikoene være begrenset. Selv om foretakene selv anser risikoen som uvesentlige, må en ikke unnlate å si noe om dem. I slike tilfeller kan en heller uttale at risikoen er å anse som svært liten eller lignende.

Nå til dags er det i følge Huneide et al. (2011) blitt vanlig at banker opererer med ulike lånevilkår, såkalte *covenants*, i låneavtaler for å beskytte sine interesser. Eksempler på slike vilkår kan være et krav til egenkapital, kontantstrømmer eller rentedekningsgrad. Dersom virksomhetene ikke innfrir vilkårene i låneavtalen, vil låneavtalen være å anse som misligholdt og kan i verste fall føre til at låneavtalen blir sagt opp av långiver. I følge NRS (16) Årsberetning, punkt 2.7, avsnitt 7, skal foretakene opplyse i årsberetningen om brudd, eller det forventes brudd på låneavtalen i neste regnskapsperiode. Slike opplysninger er svært relevant og viktig for regnskapsbrukerne, da foretaket raskt kan komme i betalingsproblemer. Foreligger det ingen brudd på lånevilkårene, er det å anse som normalt å ikke omtale vilkårene i årsberetningen.

2.2.2 Noteopplysninger

”I selve resultatregnskapet og balansen er det verken hensiktsmessig eller plass til å gi alle opplysninger som regnskapsbrukeren trenger ved sin vurdering av regnskapet”(Huneide, et al., 2011, s.589). Noteopplysninger er å anse som en integrert del av årsregnskapet, jfr. rskl. § 3-2, 1. ledd. Langli (2010) påpeker at hovedformålet med noteopplysninger er å utfylle regnskapspostene i resultatregnskapet, balansen og kontantstrømoppstillingen slik at informasjonsverdien av regnskapsoppstillingen vil være egnet for å analysere den regnskapspliktige finansielle stilling og utvikling. Videre blir det konstatert i lovforarbeidet til

den gjeldende regnskapsloven at ”*Noteopplysningene skal bidra til å øke regnskapets informasjonsverdi, slik at den samlede regnskapsinformasjonen fyller de kvalitative krav til relevans, pålitelighet og sammenlignbarhet* (NOU 1995:30, punkt 8.1).

Noteopplysningene vil dermed være en vesentlig informasjonskilde for sikre at de grunnleggende rapporteringskravene til årsregnskapet oppfylles. Hvilke opplysninger som skal omtales i notene, fremgår av rskl. kapittel 7. Også her skiller lovgiver mellom små og øvrige foretak. I tillegg vil regnskapsstandardene og veiledningene som er utgitt fra NRS, inneholde en rekke krav og anbefalinger av en som bør tas med i noter. For hva som anses å være god regnskapsskikk angående rapportering av finansiell risiko i note, vil *NRS (F) Finansielle eiendeler og forpliktelser* og den nå opphevede *NRS (HU) Opplysninger om finansiell risiko og bruk av finansielle instrumenter* være å betrakte som sentrale kilder. Selv om standardene ikke har den høyeste statusen blant regnskapsstandardene, må disse standardene betraktes å inneha en høy *relevans* på det aktuelle regnskapsområdet da de gir uttrykk for hva som skal opplyses av finansiell risiko og omfanget av opplysningsplikten. Bakgrunn for dette er at opplysninger av denne karakter vil øke informasjonsverdien for regnskapsbrukerne.

Opplysningsplikt om finansiell risiko i noter

Etter rskl. § 7-1, 2. ledd skal det redegjøres for ”(...) *opplysninger som er nødvendige for å bedømme den regnskapspliktiges eller konsernets stilling og resultat og som ikke fremgår av årsregnskapet for øvrig*”. Opplysninger som omhandler foretakets finansielle risiko og bruk av finansielle instrumenter, må anses å være av en slik karakter da det ikke fremgår implisitt av resultatet og balansen, men vil være med å gi regnskapsbrukerne et bedre overblikk over underliggende forhold i årsregnskapet. Dette lovkravet kan ses opp imot kravet i rskl. § 3-3a, 6. ledd om at ”(...) *Det skal gis opplysninger om finansiell risiko som er av betydning for å bedømme foretakets eiendeler, gjeld, finansielle stilling og resultat*”. Forskjellen i kvalifikasjonene av at opplysningene, i dette tilfelle opplysninger om finansiell risiko, skal være av en ”nødvendig” art i noter og ”av betydning” i årsberetningen, må forstås slik at detaljstyrte og kvantifiserte opplysninger primært skal gis i noter. Opplysningene i årsberetningen skal i større grad være av en overordnet karakter og brukes som hjelp for identifisere og beskrive aktuelle risikofaktorer. I tillegg fremgår det av forarbeidene til regnskapsloven at kvantifiserbare opplysninger som hovedregel skal gis i noter. Videre fremgår det av rskl. § 7-1, 4. ledd at ”*hvis anvendelsen av bestemmelsene i denne lov ikke er tilstrekkelig for å gi et rettviseende bilde som nevnt i § 3-2a første ledd, skal det gis i*

tilleggsopplysninger”. Noteopplysningene skal dermed også utarbeides etter kravet om et rettviseende bilde. Det må imidlertid påpekes at lovebestemmelsens tredje ledd, gir den regnskapspliktige en mulighet til å utelate noteopplysninger i den grad de ikke er å anse som vesentlige for å bedømme foretakets stilling og resultat, samt at opplysningene ikke bidrar til å øke årsregnskaps informasjonsverdi for brukerne.

Det fremkommer av NRS (F) Finansielle eiendeler og forpliktelser, punkt 21, at de spesifikke opplysningskravene av særs viktighet for finansielle eiendeler og forpliktelser, hvor finansiell risiko vil falle inn under, fremkommer ut av de øvrige notebestemmelsene. Den gjeldende regnskapsloven har innført mer omfattende opplysningskrav om bruk av finansielle instrumenter enn hva tilfellet var med tidligere lovgivning. Imidlertid må regnskapsprodusentene balansere omfanget av opplysninger vedrørende finansielle instrumenter, slik at vesentlige opplysninger ikke blir overskygget av uvesentlig informasjon (Haugnes, 2008). Særlig gjelder dette for de store og øvrige foretakene.

Etter rskl. § 7-2, 1. ledd skal foretakene opplyse i note om hvilke regnskapsprinsipper den regnskapspliktige har anvendt. Herunder skal foretaket opplyse om hvilke prinsipper foretaket har benyttet seg av ved inntektsføring og omregning av utenlandsk valuta. Selskaper som bedriver eksportvirksomhet, får gjerne inntekten sin i utenlandsk valuta, og det er å forvente at slike foretak vil redegjøre for de overnevnte prinsippene i note. Det følger av NRS (HU) Transaksjoner og regnskap i utenlandsk valuta, punkt 27, at slike opplysninger skal primært gis i foretakets prinsippnote. Dersom foretakene har opplevd *vesentlige* valutagevinster og/eller tap, skal dette opplyses om i årsregnskapet. Opplysninger vil være å anse som vesentlige dersom de er av betydning for at regnskapsbrukeren skal være i stand til å bedømme foretakets finansielle stilling og resultat. NRS (HU) Transaksjoner og regnskap i utenlandsk valuta, punkt 31, klargjør at dersom slike opplysninger ikke fremkommer på egne linjer i resultatregnskapet, skal det opplyses om i note hvilken resultatposter agio/disagioen er innberettet i og med hvilket beløp. Om foretaket gir slike opplysninger, vil det være en indikator at foretaket er utsatt for valutarisiko, som faller inn under markedsrisiko, og kan settes opp mot opplysningskravet i rskl. § 3-3a, 6. ledd, 3 punktum hvor det påpekes at foretakene skal redegjøre for deres eksponering av markedsrisiko.

Videre følger det av rskl. § 7-2, 1 ledd, 4 punktum at foretak som bedriver sikring, skal opplyse og gi en begrunnelse for sikringsvurderingen. NRS (F) Finansielle eiendeler og forpliktelser, punkt 24, gir en nærmere redegjøring for hvilke opplysninger som skal tas med i

noter vedrørende regnskapsmessig sikring. For eksempel skal noteopplysningen inneholde en redegjørelse for hvilken type sikring foretaket benytter seg av, hvilke finansielle instrumenter eller varederivater som inngår i sikringsrelasjonene, varigheten på sikringen, hvordan regnskapsperiodens resultat er påvirket av sikringen og hvordan linjer i resultatet som viser virkningen. Slike opplysninger vil gjøre regnskapsbrukeren i stand til å bedre vurdere selskapets fremtidige kontantstrøm, samt oppklare foretakets mål og strategier knyttet til styring av foretakets finansielle risiko.

Rskl. § 7-5 er den mest omfattende bestemmelsen knyttet til finansielle instrumenter, og det fremkommer av bestemmelsens første ledd at det "(...) skal gis opplysninger om egenskaper ved og omfang av finansielle derivater fordelt på klasser av derivater. Opplysningene skal omfatte vesentlige betingelser og forhold som kan påvirke beløpsstørrelser, tidfestning og usikkerhet ved fremtidige kontantstrømmer". I følge Langli (2010) er derivater "(...) en kontrakt som gir rett til en leveranse av et underliggende aktivum på et fremtidig tidspunkt til en pris som blir avtalt mellom partene når kontrakten inngås". En nærmere redegjørelse av hva som inngår i begrepet "finansielle derivater" fremgår av NRS (F) Finansielle eiendeler og forpliktelser, punkt 4. Bestemmelsens annet ledd gjelder for store foretak, jfr. rskl. § 1-5, hvor det kreves at "Store foretak skal gi opplysninger om finansiell markedsrisiko fordelt på arter av risiko". Store selskaper har dermed en plikt til å opplyse om den finansielle markedsrisiko brutt ned i de forskjellige risikotyper. NRS (HU) Opplysninger om finansiell risiko og bruk av finansielle instrumenter har angitt en presisering av hva som menes med finansiell markedsrisiko. De uttrykker at finansiell markedsrisiko i denne sammenhengen omfatter opplysninger om renterisiko, valutarisiko, finansiell råvareprisrisiko og aksjekursrisiko. I forarbeidet til den gjeldene regnskapsloven gir departementet følgende uttalelse knyttet til selskapets opplysningsplikt knyttet til den finansielle markedsrisikoen "Departementet mener redegjørelse for finansiell markedsrisiko generelt kan være av stor betydning for å bedømme stilling og resultat" (Ot.prp. nr 42 (1997-98), punkt 15). Departementet beskriver videre at redegjørelsen om finansiell markedsrisiko skal inneholde et kvalifisert anslag over hvilke resultatendringer som kan følge av en endring i finansielle kurser, og at det skal opplyses om hvilke beregningsmetoder foretaket har benyttet for å komme frem til disse anslagene. På bakgrunn av dette ble det hevdet i NRS (HU) Opplysninger om finansiell risiko og bruk av finansielle instrumenter, punkt 3.1, at det i utgangspunktet ikke er tilstrekkelig å opplyse kun om hvilke markedsbaserte risikofaktorer foretakene er eksponert for. For eksempel vil det ikke være tilstrekkelig informasjon for store foretak å opplyse om eksponering for endringer i

valutakuser eller rentekurser. Det stilles ikke krav til at de regnskapspliktige må vurdere fremtidige mulige endringer i finansielle markedspriser, så anslagene en benytter, er av en hypotetisk karakter. Eksempelvis kan en benytte seg av sjablongmessig anslag på endring i rentenivåer eller utforme et anslag på hvordan en endring av råvarepriser i hvitfiskindustrien vil påvirke foretakets resultat. Et slikt anslag kan en for eksempel basere på den historiske prisutviklingen på råvarene. De norske lovgiverne har dermed lovbestemt at opplysningskravet om finansiell markedsrisiko skal være mer omfattende enn hva som er tilfellet for tilsvarende krav internasjonalt.

Etter rskl. § 7-8 skal salgsinntekter opplyses spesifisert etter virksomhetsområde og geografisk marked dersom opplysningene er å anse som *vesentlige* for å bedømme foretakets stilling og resultat, jfr. rskl. § 7-1, 3. ledd. Slike segmentopplysninger vil nesten alltid være vesentlige. Opplysningene kan for eksempel benyttes til å sammenligne trender i omsetning og driftsresultater med andre virksomheter i samme type næring. I tillegg vil segmentopplysninger sette regnskapsanalytikere i stand til å oppnå en bedre forståelse av foretakets virksomhet. Videre kan informasjonen benyttes som indikatorer på hvor utsatt foretaket er med hensyn mot endringer i viktige markedsforhold, for eksempel en endring i valutakurser, og dermed bidra til at brukerne enklere kan foreta en estimering av foretakets fremtidige inntjening. Slike opplysninger vil derfor bidra til å øke informasjonsverdien av regnskapet for brukeren.

Den regnskapspliktige skal opplyse om foretakets fordringer, jfr. rskl. § 7-19. Foretakene skal opplyse om hvor stor andel av den regnskapspliktiges fordringer som forfaller senere enn ett år etter regnskapsårets slutt, spesifisert på fordringstypen. Kravet gjelder både for fordringer som er klassifisert som anleggsmidler, eller omløpsmidler. Imidlertid kan den regnskapspliktige unnlate å opplyse om fordringsforhold i note dersom informasjonen klart fremgår av balansen, da noteopplysningene ikke vil være av vesentlig betydning for å vurdere foretakets finansielle stilling og resultat, jfr. rskl. § 7-1, 3. ledd. Bakgrunnen for at den regnskapspliktige skal gi opplysninger om foretakets fordringer, er å gi regnskapsbrukeren et bedre innblikk til å bedømme foretakets kredittrisiko og videre bedriftens fremtidige likviditetssituasjon. I følge Huneide et al. (2011) anbefales det også å opplyse om tap på fordringer eller avsetning til tap dersom beløpene er å anse som betydelige.

Rskl. § 7-21 påpeker at foretak må spesifisere den delen av gjelden som forfaller til betaling, mer enn fem år etter regnskapsårets slutt. Bakgrunnen for bestemmelsen er et ønske om å gi regnskapsbrukerne et bedre innblikk i foretakets fremtidige likviditetssituasjon.

Dette vil også gi regnskapsbrukeren en indikator på hvordan foretaket er utsatt for en endring i rentenivået. En stor andel langsiktig gjeld vil føre til at kontantstrømmen til foretaket endres ved en endring i rentenivået. For å øke regnskapsbrukerens informasjonsverdi bør foretakene også opplyse om renten knyttet til vesentlige gjeldsposter er flytende eller fast. Videre bør også gjelden blir spesifisert på hvilken valuta den består av. Dersom det foreligger noen *særlige vilkår* knyttet opp mot gjelden, bør også dette utdypes i note. ”Særlige vilkår” kan for eksempel bestå av uvanlige rentebetingelser eller konverteringsbetingelser [4].

Årsberetningens minimumskrav sett opp i mot noteopplysninger som omhandler finansiell risiko

Tabellen nedenfor søker å oppsummere hvordan en sammenstille opplysningskravene i noter med kravene i årsberetningen. Dette er blitt gjort slik at jeg kan vurdere om foretakene opplyser om forholdene i årsregnskapet i stedet for årsberetningen. En slik praksis vil ikke være korrekt etter lovens ordlyd, men kan likevel føre til at regnskapsbrukernes informasjonsbehov ivaretas.

Tabell 1: Hvordan opplysningskravene i årsberetningen kan sammenlignes med opplysningskravene i noter

Noteopplysning knyttet til finansiell risiko	Hjemmel	Minimumskrav om finansiell risiko i årsberetningen	Hjemmel
Note om driftsinntekter, herunder en spesifisering av geografisk salgsområde	Rskl. §§ 7-2, 1.ledd, 1. punktum og 7-8	Markedsrisiko	Rskl. § 3-3a, 6 ledd.
Note om sikringsvurdering	Rskl. § 7-2, 1. ledd, 4. punktum	Mål og strategier	Rskl. § 3-3a, 6 ledd.
Note om valuta	Rskl. § 7-2, 1. ledd	Markedsrisiko	Rskl. § 3-3a, 6 ledd.
Note om finansiell markedsrisiko	Rskl. § 7-5	Hvilke risiko områder foretaket har valgt å benytte seg av finansielle instrumenter, og hvilke finansielle instrumenter som er benyttet. Markedsrisiko	NRS (16) Årsberetning, punkt 2.7
Note om fordringer	Rskl. § 7-19	Kreditrisiko og likviditetsrisiko	Rskl. § 3-3a, 6 ledd.
Note om gjeld	Rskl. § 7-21	Likviditetsrisiko	Rskl. § 3-3a, 6 ledd.

2.3 Finansiell risiko

Begrepet ”risiko” blir benyttet i mange forskjellige kontekster, og begrepet kan dermed defineres på en rekke ulike måter. I følge Rystad, Westgaard & Vestrum (1998) vil risiko i forretningslivet generelt si noe om usikkerhet knyttet til den fremtidige verdien av foretakets eiendeler og forpliktelser, eller størrelser på fremtidige inn- og utbetalinger for foretaket. Dette blir støttet opp av Chorafas (2008, s.6) som beskriver risiko på følgende måte;

”Risk is uncertainty about future profits, losses and ultimately solvency, and such uncertainty reflects our lack of knowledge about some future events and their impacts”.

Uansett hvilken definisjon av risiko en måtte velge, vil den måtte inneholde to helt sentrale elementer. For det første vil risiko innebærer at en ikke kan være sikker på hva *utfallet* av en bestemt situasjon kommer til å bli, og det andre elementet er at risiko alltid innebærer en mulighet for *tap* (Bredesen, 2006). En kan dermed hevde at risiko hovedsakelig er interessant for hva som vil skje i fremtiden. Når ledelsen har identifisert risikoområder som foretaket er eksponert for, må de gjøre seg en vurdering av hvor sannsynlig det er for at en uventet hendelse vil inntreffe, og hva som vil bli konsekvensen av hendelsen.

Alle virksomheter som operer i finansielle markeder, vil oppleve å stå overfor et bredt spekter av *finansiell risiko*. I følge Rystad et al. (1998) vil finansiell risiko knytte seg til muligheten for at foretaket vil oppleve gevinster eller tap innenfor finansielle markeder. Den finansielle risikoen kan deles inn i følgende hovedgrupper: *markedsrisiko*, *kredittrisiko* og *likviditetsrisiko*. En nærmere redegjørelse for hovedgruppene følger under.

2.3.1 Markedsrisiko

Markedsrisiko kan defineres som risiko knyttet til verdiendringer på finansielle instrumenter som følge av endringer i markedsforhold. Herunder endringer i for eksempel aksjekurser, valutakurser, finansielle råvarepriser, rentenivåer samt volatiliteten i disse markedene (Rystad, et al., 1998). Huneide et al. (2011, s.696) omtaler markedsrisiko som *”(…) konsekvenser av variasjoner i finansielle markedspriser”*. En slik variasjon kan og mest sannsynlig vil påvirke det økonomiske resultatet av en virksomhets drift og finansiering. Driftsknyttet markedsrisiko gjelder virkningen av en endring i finansielle markedspriser på virksomhetens driftsinntjening og verdien av ikke-finansielle eiendeler/gjeld. For eksempel vil driftsknyttet markedsrisiko for virksomheter som eksporterer sine produkter til utlandet, være at en styrkelse av den norske kronen vil kunne påvirke etterspørselen at virksomhetens produkter i viktige markeder, og dermed påføre utslag i salgspriser og salgsvolum for

virksomheten. Hvis en endring i en slik finansiell markedspris ikke påvirker en virksomhets fremtidige driftsinntekt eller driftskostnader, vil det ikke foreligge noen driftstilknyttet markedsrisiko. Eksempelvis kan dette være at virksomheten har alle sine driftsinntekter og driftskostnader i samme valuta, og blir dermed ikke påvirket av en endring av valutaen. I slike tilfeller vil virksomheten bedrive det som omtales som *naturlig sikring*.

Foretakenes samlede finansiell markedsrisiko blir nærmere omtalt i NRS (16) Årsberetning punkt 2.7, 6. avsnitt, hvor det står at bedriftene ”(...) *må en vurdere å gi informasjon om driftstilknyttet markedsrisiko og samlet finansiell markedsrisiko. Samlet finansiell risiko knyttet til finansielle instrumenter vil være en kombinasjon av renterisiko, valutarisiko, råvareprisrisiko og eventuelt aksjerisiko*”. I ordlyden står det at man må *vurdere å gi informasjon om markedsrisikoen, og det må ses opp i mot at redegjørelsen skal konsentreres om forhold som er av betydning for foretaket som helhet. Det må derfor gjøres en vurdering av foretakets ledelse om risikoeksponeringen mot markedsrisiko er av en vesentlig art for virksomheten, og i så tilfelle skal forholdet opplyses til regnskapsbrukerne. Nedenfor blir det redegjort for de ulike underliggende risikoområder som til sammen utgjør foretakets markedsrisiko.*

Valutarisiko

Alle virksomheter som bedriver handel med utlandet eller sitter på eiendeler/gjeld i utenlandsk valuta, vil være eksponert mot en endring i valutakursen. Valutarisiko blir dermed å betrakte som risikoen for å få et tap eller en gevinst gjennom svinginger i valutakursen fra inngåelsen av en kontrakt til det tidspunktet hvor kontrakten blir gjennomført (Aas, 2006). Det vil være en viktig oppgave for virksomhetens ledelse å identifisere i hvilken grad en endring i valutakursen vil påvirke selskapets finansielle stilling, og utvikle en fastsatt strategi for å håndtere eksponeringen på en hensiktsmessig måte. Selskaper som har tatt opp lån i andre valutakurser enn den norske kronen, vil også være utsatt for valutarisiko. Lån i utenlandsk valuta bør derfor spesifiseres i årsregnskapet.

Renterisiko

Renterisiko blir definert i St.prp. nr 7 (2006-2007), punkt 3.3.1 som ”(...) *risikoen for tap eller gevinst som følge av at markedsrenten endrer seg*”. Bredesen (2006) påpeker at det er særlig foretak som har lån med flytende rente, som vil være eksponert for endring i rentenivået, da renteutbetalingene vil være avhengig av renteutviklingen i økonomien. Det

kan dermed forventes at selskaper gir opplysninger om låneavtalene de sitter på, har en fast eller flytende rente.

Foretakenes eksponering mot renterisiko vil være avhengig av den finansielle situasjonen et selskap befinner seg i. Selskaper som er avhengig av en stor tilgang på ekstern kapital, som i hvitfiskindustrien, vil følgelig være opptatt av å kunne betjene fremmedkapitalen de måtte trenge for å holde driften gående. Ved å benytte seg av finansielle instrumenter, for eksempel rentederivater, kan foretakene sikre seg mot rentesvingninger eller tilpasse fremtidig lånestruktur ut ifra forventninger om renteutviklingen [5]. Slike styringsprodukter er fleksible i formen, da en kan knyttes til allerede eksisterende låneavtaler eller andre balanseposter som selskapet måtte inneha.

Råvarepriserisiko

Råvarepriserisiko for et foretak innebærer risikoen for prisendring i råvarer som selskapet benytter i produksjon. En slik prisendring kan innebære betydelig konsekvenser for foretaket, da det kan bety økte eller reduserte utgifter. Imidlertid kan foretakene sikre seg mot disse prissvingningene ved å inngå råvarepriskontrakter. Ved å styre råvarepriserisikoen kan foretakene operere med mer forutsigbare kontantstrømmer, redusere resultatsvingninger og redusere sannsynligheten for mislighold av deres finansielle forpliktelser [6].

Aksjerisiko

Hvis foretaket eier aksjer, utenom aksjer i datterselskaper eller konsoliderte virksomheter, eller andeler i aksjefond, vil foretaket være utsatt for risiko tilknyttet den fremtidige kursutviklingen på disse finansielle eiendelene (Bredesen, 2006).

2.3.2 Kredittrisiko

Kredittrisiko blir definert av Norges bank som ”*risiko for at motpart ikke oppfyller sine forpliktelser i henhold til avtale*” [7]. Bedriftens kredittrisiko vil altså utgjøre risikoen for at kundene deres ikke vil klare å innfri sine betalingsforpliktelser. Foretakenes kredittrisiko ved en spesifikk fordring vil avhenge av størrelsen på kredittfordringen, tid til forfall, sannsynlighet for mislighold og eventuelle sikkerhetens verdi (NRS (HU) Opplysninger av finansiell risiko og bruk av finansielle instrumenter). For tradisjonelle finansielle instrumenter slik som kundefordringer, obligasjoner og lignende instrumenter vil den balanseførte verdien før eventuelle tapsavsetninger normalt gi et godt uttrykk for hvordan bedriften anser sin brutto kredittrisiko. Kredittrisiko knyttet til finansielle derivater vil normalt variere i samsvar med den urealiserte markedsverdien av derivatet. Det er imidlertid mulig å sikre seg mot

kredittrisiko ved å anvende kredittderivater. En benytter seg gjerne av kredittderivater for å overvåke kunders betalingsevner eller å sikre seg mot tap av fordringer. Dersom foretakets kundefordringer og andre kortsiktige fordringer utgjør en stor andel av totalbalansen, samt at foretaket har betydelige eiendeler som er eksponert for kredittrisiko, vil opplysninger om hvordan ledelsen ser på og håndterer kredittrisiko, være vesentlig informasjon for regnskapsbrukerne. I tillegg bør årsregnskapet og årsberetningen særskilt opplyse om større konsentrasjoner av kredittrisiko på enkelte av foretakets motparter. Foretakene burde også opplyse om konsentrasjoner om store grupper av motparter, for eksempel bransjetilhørighet, hvor manglende betalingsevner antas å opptre på samme tidspunkt (NRS (HU) Opplysninger av finansiell risiko og bruk av finansielle instrumenter, punkt 4.3).

Kredittrisikoen vil også kunne påvirke foretakets likviditetsrisiko. Dersom foretaket ikke får innbetalingene fra kundene etter hvert som de forfaller, eller i verste fall ingen innbetaling i det hele tatt vil det naturlig nok påvirke bedriftens likviditet.

2.3.3 Likviditetsrisiko

Likviditetsrisiko er risikoen for at det vil inntreffe likviditetsproblemer for foretaket, altså at en ikke vil klare å innfri sine betalingsforpliktelser (Huneide et al., 2011). Videre omhandler likviditetsrisiko risikoen for at foretakene ikke vil klare å finansiere ønsket vekst og utvikling [8]. Risikoen oppstår dersom det ikke er samsvar mellom kontantstrømmen fra virksomheten og virksomhetens finansielle forpliktelser. Typiske eksempler på hvordan likviditetsproblemer kan oppstå for virksomheter er som en følge av forestående investering av en vesentlig størrelse eller fornying av lån [9]. Mange foretak ønsker å redusere denne risikofaktoren ved å benytte seg av finansielle instrumenter. Bruk av finansielle instrumenter kan medføre en likviditetsmessig virkning for virksomheten. Eksempelvis vil bruk av kortsiktige derivater medføre andre likviditetsmessige virkninger enn langsiktige derivater. Virksomheter bør opplyse om slike virkninger. Det vil være vanskelig å utforme entydige opplysningskrav vedrørende likviditetsrisiko. Men det forventes at selskaper skal opplyse om forfallstidspunkter for deres ulike finansielle instrumenter. Det normale er at forfallstidspunkter for finansielle instrumenter er avtalebundet. Dersom det ikke foreligger en slik avtale, må virksomheten selv anslå det mest sannsynlige betalingstidspunktet. I tilfeller hvor det er knyttet stor usikkerhet til det anslåtte betalingstidspunktet, bør det opplyses om hvilke forhold som kan påvirke betalingstidspunktet. Slike forhold kan for eksempel være avtaler om forhåndsbetaling, utsatt betaling vedrørende en opsjon eller ulike typer av lånevilkår som kan utløse et krav om betaling i spesielle situasjoner. Hvis et foretak

innehar standardiserte børssnoterte opsjoner, eller ad hoc opsjoner, vil det foreligge krav om sikkerhetsstillelse i form av en kontantinnbetaling eller båndleggelse av underliggende verdipapirer. I slike tilfeller bør den regnskapspliktige opplyse om båndlagt likviditet og verdipapirer som vises virksomhetens balanse.

NRS (HU) Opplysninger om finansiell risiko og finansielle instrumenter påpeker at virksomheter bør opplyse om likviditetsendringer knyttet til bruk av finansielle instrumenter, fordelt på de ulike hovedgruppene av finansielle eiendeler, gjeld og derivater med forfallsintervaller ut i fra de avtalte eller sannsynlige betalingstidspunktene. I tillegg bør det gis opplysninger om forhold som medføre en usikkerhet i de anslåtte betalingstidspunktene. For øvrig blir det uttalt at det også bør opplyses om eventuelle begrensninger i disposisjonsrettigheter for ulike finansielle eiendeler, for eksempel pantsatte verdipapirer.

3 Metode

I dette kapittelet vil studiens metodiske tilnærming bli presentert. Hensikten med dette kapittelet er å redegjøre for hvilken metodikk som er valgt for å gjennomføre en empirisk analyse av aktuell rapporteringspraksis.

3.1 Forskningsdesign og metodevalg

Et forskningsdesign utgjør rammeverket en benytter seg av for å samle inn og analysere data for å besvare et forskningsspørsmål (Bryman & Bell, 2011). I følge Hair, Money, Samouel & Page (2007) må man velge det forskningsdesignet som på en best mulig måte blir å fremskaffe *relevant data* for forskningsstudiet. Hva som kan betegnes som relevant data vil avhenge av hvordan studiets forskningsspørsmål formuleres. For denne studien vil dataen være relevant dersom den hjelper med å beskrive aktuell regnskapspraksis av rapportering av finansiell risiko.

I denne studien er det blitt benyttet en *beskrivende forskningsdesign* da hensikten med studien er å beskrive hvordan selskaper praktiserer opplysningskravene om finansiell risiko opp mot aktuell lovbestemmelse og god regnskapsskikk på området. Dette sammenfaller med hvordan Zikmund (2003, s. 55) beskriver formålet med beskrivende forskningsdesign: ”(...) *to describe characteristics of a population or phenomenon*”. Forskningsdesignet har jeg valgt fordi studiens problemstilling gjør det nødvendig å beskrive regnskapspraksisen for rapportering av finansiell risiko. Det bør imidlertid nevnes at studien også innehar et snev av eksplorerende design i seg, da studien også ønsker å avdekke et oversiktsbilde over aktuell regnskapspraksis.

Holme & Solvang (1996) påpeker at det finnes to hovedformer for metodetilnærming, *kvalitativ* eller *kvantitativ* metode. Skillet mellom de to metodene er bruken av numerisk data. Når en bruker kvantitativ metode samler man inn målbare data uttrykt i tall eller mengde, dette gjør man slik at en kan bruke statistiske teknikker for å kunne generalisere funnene eller bekrefte/avkrefte en hypotese. Ved bruk av kvalitative metoder ønsker man i større grad å beskrive og forstå sammenhenger mellom ulike fenomener. Det er mer fleksibelt og respondentene har større svarfrihet slik at man får frem flere detaljer og nyanser rundt forskningsproblemet. Kvantitativ metodebruk er mer formalisert og strukturert enn bruk av en kvalitativ metode, mens kvalitative metoder er ofte mer ressurskrevende og tidskrevende enn kvantitative metoder (Johannessen, Kristoffersen & Tufte, 2009).

Videre finnes det flere faktorer som spiller inn på hvilket valg av forskningsmetode som bør velge for å besvare den aktuelle problemstillingen eller hypotesen man ønsker å løse på en best mulig måte. Hvis man tenker å utføre en empirisk undersøkelse må en bestemme seg for hvilken strategi man skal bruke, *induktiv* eller *deduktiv* strategi. Har man en induktiv (starte en undersøkelse uten å ha et teoretisk utgangspunkt) eller en deduktiv (bruke teori til å utforme undersøkelsen) strategi på forskningsprosjektet vil også det ha en innvirkning på hvordan metode en bør velge (Johannessen, et al., 2009). Studien har benyttet seg av en deduktiv tilnærming på valg av metode.

Denne studien innehar både en kvalitativ og en kvantitativ tilnærming. Dette er ettersom oppmerksomheten rettes mot årsberetningene, hvor dataen er av en kvalitativ karakter. Størrelsen på utvalget og det faktum at jeg ønsker å gå i dybden på utvalgets årsrapporter indikerer at studien har en kvalitativ tilnærming. Samtidig har jeg valgt å operasjonalisere informasjonen fra årsberetningene om til kvantitativ, målbare data. Metodikken knyttet til kategoriseringen av dataen blir nærmere omtalt i studiens avsnitt 3.5.1 og 3.5.2.

Kravene knyttet til vurdering av finansiell risiko er først og fremst rettet mot å tilfredsstille informasjonsbehovene til de eksterne brukerne av årsregnskapet. Jeg har derfor valgt å sette meg inn i en regnskapsbruker situasjon, når det gjaldt å vurdere hvordan ulike selskaper rapporterer om finansiell risiko i årsberetningen og noter. Den ”vanlige” eksterne regnskapsbrukeren har normalt kun foretakenes offentlige regnskaper, samt årsberetningen eller annen informasjon som foretakene utgir, å forholde seg til. Derfor falt metodevalget mitt på å gjennomføre en *dokumentundersøkelse*. En dokumentundersøkelse vil innebære at man gransker dokumentert data for å få frem meningsinnholdet (Johannessen et al., 2009).

Jacobsen (2005) trekker frem tre situasjoner hvor dokumentundersøkelser egner seg spesielt godt:

- a) *”når det er umulig å samle inn primærdata”*.
- b) *”når vi ønsker å få ta i hvordan andre har fortolket en viss situasjon eller hendelse”*.
- c) *”når vi ønsker å få tak i hva mennesker faktisk har sagt og gjort”*.

Det andre og tredje punktet sammenfaller godt med studiens hensikt, hvor jeg er ute etter å avdekke hva foretakene faktisk opplyser, og om opplysningene er i samsvar med hva lovreguleringen og god regnskapsskikk tilsier at det skal opplyses om.

En forutsetning for at man kan benytte seg av dokumentundersøkelse er at det foreligger en nær sammenheng mellom dokumentene som analyseres og den fremstilte problemstillingen. Dokumentene må altså være innenfor de formelle krav som stilles og samtidig gjøre brukerne i stand til å få svar på de spørsmålene som de ønsker å få besvart. Problemstillingen som er reist i denne studien, retter oppmerksomheten mot hva foretakene faktisk rapporterer av finansiell risiko i årsberetning og/eller noter, og det har derfor vært nødvendig å studere årsregnskapene med tilhørende årsberetninger inngående.

Når en utfører en dokumentanalyse er det viktig at man har et bevist forhold til hvem som har utarbeidet dokumentet og hvem dokumentet var ment for. Dette vil ha en betydning for hvordan dataen bør leses og hvordan det kan brukes for å besvare problemstillingen. Dokumenter som blir benyttet i en dokumentundersøkelse kan enten bestå av såkalt primærdata eller sekundærdata. Primærdata er data som forskeren selv innsamler for å kunne svare på problemstillingen, mens sekundærdata er data som er innsamlet til et annet formål enn hva undersøkelsen innehar. I denne studien vil dataen være å betrakte som sekundærdata.

Et viktig valg som må tas når en skal utføre en dokumentundersøkelse er hvilke dokumenter man velger å benytte seg av, og hvor troverdig dokumentene er (Jacobsen, 2005). I denne studien er det benyttet offentlige årsrapporter. Dokumentene som man undersøker kan analyseres både kvalitativt og kvantitativt. Ved en kvantitativ analyse vil en forsøke å telle en egenskap i dokumentene, for eksempel forekomst av ord som omhandler finansiell risiko eller foretakets fremtidsutsikter. Det kan dermed hevdes at en kvalitativ analyse av innholdet i dataen vil tilsi at forskeren ønsker å tolke innholdet dyptgående.

I utgangspunktet tror jeg at enkelte foretak ville gått med på å la seg intervju for å avdekke aktuell regnskapspraksis. Å gjennomføre disse intervjuene ville ha vært svært ressurskrevende. Jeg har derfor valgt å ta utgangspunkt i de avleverte årsrapportene da det er de som faktisk viser hva foretakene rapporterer. Samtidig har jeg valgt et ståsted som ekstern regnskapsbruker som kun har årsrapportene å forholde seg til. Dette valget fører dessuten til at oppmerksomheten rettes i mot hvor stor grad den faktiske årsrapporten tilfredsstillende de kravene som regnskapslovgivningen og god regnskapsskikk stiller.

3.2 Litteraturgjennomgang

Det er skrevet svært lite på området rundt rapportering av finansiell risiko. Litteraturen som er benyttet i studiens teoretiske ramme er stort sett basert på lovforarbeider, regnskapsloven,

regnskapsstandarder, faglige artikler og fagbøker innunder temaet regnskap. Lovforarbeidene er hentet fra www.regjeringen.no, mens regnskapsloven og regnskapsstandarder er hentet fra Revisors håndbok og www.regnskapsstiftelsen.no. De faglige artiklene er i stor grad hentet fra internettbaserte søkebasen som www.magma.no eller www.idunn.no, mens fagbøker som er benyttet kommer fra egen samling, eller lånt fra Universitetsbiblioteket i Tromsø. Informasjon om hvitfiskindustrien og risikofaktorer tilknyttet bransjen er i stor grad basert på tidligere forskningsarbeid utarbeidet av Nofima, og er hentet fra www.nofima.no. I tillegg er de offentlige regnskapene hentet fra regnskapsregisteret, som er en intrigert del av Brønnøysundregisteret.

3.3 Datamateriale

Gjennom valg av problemstilling og forskningsdesign har jeg allerede lagt en rekke føringer for hvilket datamateriale som kan anvendes i denne studien. For det første må datamateriale som innhentes ha blitt utarbeidet i ettertid av at lovkravene trådte i kraft 1. januar 2005. Dette innebærer at jeg må se på regnskaper for driftsårene i etterkant av at lovbestemmelsen. For det andre så gjelder lovbestemmelsen for regnskapspliktige som ikke faller inn under definisjonen som små foretak, jfr. rskl. § 1-6.

Når jeg skulle foreta valget om hvilke bedrifter jeg skulle benytte meg av i den empiriske analysen, har jeg hatt behov av å kunne kontrollere den bransjespesifikke risikoen gjennom å kun fokusere på en enkelt bransje. Samtidig fant jeg det naturlig å velge en bransje hvor bedriftene i stor grad er eksponert mot finansiell risiko, og i et tidsrom hvor behovet for risikovurderinger var svært varierende. Valget av tidsperioden falt dermed på regnskapsårene 2008 og 2009. Videre har jeg vært opptatt av å studere en populasjon av foretak hvor den interne variasjonen, og dermed den bedriftsspesifikke risikoeksponeringen, i stor grad er ulik mellom foretakene. Det blir dermed mulig å overveie hvordan de skjønsmessige vurderingene, som de enkelte foretakene foretar seg, blir avspeilet i den bransjespesifikke variasjonen av risikoeksponering. I tillegg gir det meg muligheten til å evaluere den skjønsmessige vurderingen som den enkelte foretaksledelsen foretar seg, og sammenligne vurderingen i forhold til andre, sammenlignbare bedrifter innenfor samme tidsperiode.

Valget av målpopulasjon og tidsrommet for undersøkelsen falt dermed på den norske *hvitfiskindustrien* under den internasjonale *finanskrisen*.

Hvitfiskindustrien

Hvitfiskindustrien består i dag av flere sektorer som konkurrerer om det samme råstoffet. Sektorene er i stor grad styrt av produksjonstyper, men er også til en viss grad basert på geografiske eller strukturelt forhold (Grønnevet, 2005). Den norske hvitfiskindustrien består i dag av relativt få ledd som sammen utgjør verdikjeden. Dersom ett av disse leddene befinner seg i problemer, som følge av uforutsette hendelser, vil problemene ofte forplante videre til de øvrige aktørene i verdikjeden. Det er tidligere gjort empiriske undersøkelser (Lorentzen & Hannesson, 2003) som konkluderer med at foretakene som oppnår stabilt gode resultater, er de samme foretakene som kan karakteriseres ved at de evner å håndtere slike uforutsette hendelser.

Den aktuelle bransjerisiko i denne studien består av bransjens eksponering mot hvordan endringer i makroøkonomiske forhold, for eksempel endringer i valutakurser, rentenivå eller råvarepriser, vil påvirke foretakene. Dette er forhold som aktørene i bransjen ikke kan kontrollere selv. Andre forhold som vil være med på å forme bransjerisikoen for hvitfiskindustrien er i følge Dreyer & Bendiksen (2010) forhold som: Tilgang på ekstern kapital, råstofftilgang, salgsmarkeds- og produksjonsforhold, lønnsomhetsforhold og strukturelle forhold (eksempelvis kapasitetsutvikling, fusjoner og oppkjøp, oppstarts- og avviklingsforetak).

Hvitfiskindustriens eksponering mot finansiell risiko

Hvitfiskindustrien vil være utsatt for eksponering av markedsrisiko gjennom flere forhold. Den store eksportavhengigheten av produktene fører til at usikre valutaforhold vil være av stor betydning for næringens lønnsomhet (Grønnevet, 2005). Hovedandelen av driftskostnader i påløper i norske kroner og det er normalt utfordrende å synkronisere råstoffprisene med eksportprisene. Det vil oppstå tilfeller hvor produksjons-/eksportleddet i perioder vil kunne inntjene verdier på en rask svekkelse av den norske kronen, før det vil oppstå en endring i råstoffprisene. På en tilsvarende måte vil industrien tape på en styrking av norsk krone. Lengre perioder med henholdsvis svak eller sterk kronekurs vil skape en forbedret eller svekket lønnsomhet for hele verdikjeden, fra fiskeren til eksportøren. Som en følge av et intensivt fangst- og produksjonsmønster er hvitfiskindustrien en svært kapitalkrevende næring, hvor flere av virksomhetene trenger ekstern finansiering i perioder for å oppdrettholde driften (Dreyer & Bendiksen, 2010). Dette forholdet fører at de fleste foretakene innehar vesentlige gjeldsposter, og er dermed eksponert for endringer i rentenivået.

Den største kostnadskilden i hvitfiskindustrien er innsatsfaktorene som brukes i produksjon. Som en følge av at innsatsfaktorene er biologiske ressurser, foreligger det ofte svingninger i volum, kvalitet og landingstidspunkt av råvarene. Disse forholdene skaper usikkerhet knyttet til produsentenes tilgang på råvarer. Usikkerhet fører til at foretakene ofte inngår kjøpsavtaler for å sikre seg råstoff. I slike kjøpsavtaler er prisen ofte bestemt på forhånd, og dersom prisene på råstoffet endrer seg i en ugunstig retning for foretakene vil dette redusere lønnsomheten. Dermed kan man hevde at bransjen i stor grad er utsatt for finansiell råvareprisisiko. En annen faktor som bidrar til å øke råvareprisisikoen er at minsteprisen på råvarefisken fastsettes av Norges Råfisklag. Justering av minsteprisen vil dermed ligge utenfor foretakenes kontroll, og kan dermed føre til at foretakene må endre kjøpskontraktene. Dette bidrar til å øke råvareprisisikoen.

Salget av produktene skjer i stor grad gjennom kredittsalg til andre virksomheter. Dette fordrer at foretakene i hvitfiskindustrien vil være utsatt for kredittrisiko igjennom usikkerhet knyttet til at kundene vil klare å innfri betalingsforpliktelsen.

Finanskrisen

I Norge har man en liten, men svært åpen økonomi, og da finanskrisen slo til for fullt høsten 2008 ble naturlig nok også den norske økonomien berørt. I utgangspunktet så finanskrisen ut til å være avgrenset til finanssektoren, men den spredde seg raskt til andre deler av næringslivet, som følge av at de aller fleste næringer er avhengige av et velfungerende finansmarked. Den norske økonomien ble direkte påvirket gjennom at norske finansinstitusjoner opererer i et internasjonalt nettverk og ble dermed eksponert for tap på finansprodukter, noe som førte til at finansinstitusjonene opptrådte mer forsiktig. I tillegg valgte både nasjonale og internasjonale investorer bort risikoutsatte investeringer i søken etter større sikkerhet, noe som ytterligere forsterket utfordringene for den industrien. (Dreyer & Bendiksen, 2010). Saltvedt og Knudsen (2009) påpeker at usikkerheten som ankom sammen med finanskrisen har på et markant vis endret risikobildet til bedrifter. Bedrifters vilje til å påta seg risiko har også endret seg som en følge av prisendringen finanskrisen førte med seg. De sier videre at som en følge av økt usikkerhet knyttet opp til fremtidig inntjening og resultater, må bedrifter hensynte større og flere prisbevegelser enn hva tilfellet var før finanskrisen.

Hvordan finanskrisen påvirket hvitfiskindustrien

Finanskrisen førte med seg en rekke utfordringer som både direkte og indirekte påvirket risikofylte forhold for hvitfiskindustrien. Den største utfordringen for norsk hvitfiskindustri var imidlertid at bedriftene som drev eksportrettet næring opplevde et kraftig fall i etterspørsel og priser i mange viktige markeder. Landene som utgjør de viktigste markedene for norsk hvitfiskindustrien ble hardere rammet av finanskrisen enn hva tilfellet var i Norge. Dette førte til at de normale konsumentene fikk mindre penger til rådighet, og de ble restriktive og valgte rimeligere varer, noe som virker negativt inn på den norske hvitfiskindustrien da produktene deres koster mer enn de nærmeste substituttproduktene. Selv om den norske hvitfiskindustrien produserer et bredt spekter av produkter, er store deler av eksporten konsentrert til relative få markeder. For aktører som produserer saltfisk og/eller klippfisk er Portugal det viktigste markedet, med Brasil som det nest største markedet for klippfiskprodusenter. Tabellen nedenfor viser utviklingen av sentrale økonomiske indikatorer i de viktigste markedene for den norske hvitfiskindustrien, fra finanskrisen slo inn for fullt og frem til 2. kvartal 2009.

Tabell 2: Økonomiske indikatorer for viktige markeder for den norske hvitfiskindustrien (Dreyer & Bendiksen, 2010, s. 19)

	Endring i bnp 2008-2009	Endring i disponibel reallønn 2. kvartal 2008- 2009	Arbeids- ledighet mars 2009	Endring i antall arbeidsledige 2007-mars 2009	Norsk eksport av torsk i 2008 (mill NOK)	Andel av eksportverdi av torsk i 2008
Portugal	-2,7 %	-6 %	9 %	13 %	1 860	35 %
Italia	-5,0 %	-7 %	8 %	33 %	534	10 %
Frankrike	-2,6 %	\	9 %	12 %	457	9 %
Brasil	-0,2 %	\	9 %	8 %	427	8 %
Storbritannia	-4,9 %	-8 %	7 %	38 %	384	7 %
Spania	-3,6 %	-4 %	18 %	120 %	310	6 %
Hellas	-2,0 %	\	9 %	13 %	77	1 %

Tilgang på ekstern kapital

Uroen i finansmarkedet som følge av finanskrisen, førte også til kapitaltørke i markedet. Hvitfiskindustrien er som tidligere nevnt en svært kapitalkrevende næring og dette skapte store utfordringer for aktørene. Den nye situasjonen som oppsto som en følge av finanskrisen, innebar ofte reforhandlinger med bankene enten ved at driftskreditten ble redusert eller at kundene måtte betale høyere renter.

Salgsmarkeds- og produksjonsforhold

Under og i etterkant av finanskrisen var det mange eksportører av hvitfisk som ble møtt med krav om større kredittbeløp og/eller lengre kredittid. Krav fra kundene om en kredittid på opptil 60 dager var ikke uvanlig (Dreyer & Bendiksen, 2010). I tillegg førte usikkerheten i finansmarkedet til at mange eksportører heller ikke fikk kredittsikret salgene sine, og dermed sto de ovenfor valget om å enten selge produktene med en lang kredittid og uten kredittsikring eller bli sittende på produktene og dermed øke varelagrene. For å møte prisfallet og kjøpemotstanden søkte næringsaktørene å skaffe seg flest mulig valgmuligheter.

Foretakene befant seg i en utfordrende situasjon. I følge Dreyer & Bendiksen (2010) gikk foretakene fra å være i et selgers marked, til å nå befinne seg i kjøpernes marked. Dette førte til økte varelager, selv om råvareprisene ble redusert. Verst gikk det ut over saltfiskprodusentene, der salget i stor grad stoppet helt opp. Samtidig ble usikkerhet tilknyttet lagerholdene ytterligere forsterket gjennom mangel på kapital og usikkerheten av prisen på sluttproduktet.

Lønnsomhetsforhold

Det er en kjensgjerning at regnskapsåret 2008 ble svært preget av den internasjonale finanskrisen. Selv om den norske marine sektoren satt eksportrekorder i både 2008 og 2009 ble det satt eksportrekorder, viste det seg at for torskesektoren var tidsperioden samlet sett en stor nedtur vedrørende eksportverdien av torskeprodukter. Eksportverdien av de solgte produktene falt fra 6,2 mrd. i 2007 til 5,0 mrd. i 2009, selv om det totale salgsvolumet økte med 12 % over perioden (Dreyer & Bendiksen, 2010). Dette indikerer at bransjen opplevde en stor nedgang i lønnsomhet i perioden hvor finanskrisen var på det sterkeste. For hvitfiskindustrien kom det allerede tidlig i 2008 signaler om at etterspørselen av produktene var synkende. Dette førte til at foretakene alt da kunne forvente seg en redusert omløpshastighet på varelagrene, og et prisfall på produktene sine. Særlig gjaldt dette for produsenter av frosset torsk, klippfisk og saltfisk. Videre fikk markedene informasjon høsten 2008 om at torskekvoten ville øke betraktelig neste år, noe som igjen signaliserte at prisene ville reduseres ytterligere.

Det fremkom av de avlagte regnskapene for 2008 at mange selskaper måtte bokføre store valutatap som en følge av at kursen på norske kroner ble kraftig redusert i forhold mot viktige valutaer ved slutten av 2008. Tapene oppsto som en følge av sikringshandel, og til dels, en ren handel av valutakontrakter. Med sikringshandel menes det kontrakter som er inngått mot

fordringer på utenlandske kunder, eller på eksportsalg som er avtalt eller forventet. Ren handel med valutakontrakter vil tilsi spekulering i valutakurser. Bendiksen (2010a) påpeker at det har foreligget ulik praksis med hensyn til hvordan aktørene valgte å bokføre tapene. Videre opplyser Bendiksen (2010a) at enkelte selskaper førte de realiserte tapene direkte mot selskapets egenkapital og ikke innfunnet tapet i resultatregnskapet, noe som vil indikerer at bransjen var utsatt for større urealiserte tap eller hadde større realiserte tap enn hva som faktisk fremgår av regnskapene for 2008. Den norske kronen styrket seg tidlig i 2009, slik at selskapene kunne melde om langt mindre tap til slutt enn hva som ble bokført i 2008. Likevel var det enkelte selskaper som gikk konkurs som følge av valutatapene 2008.

Datainnsamling

Datainnsamlingen består av årsrapportene til de utvalgte foretakene. Årsrapportene sammenfatter foretakenes årsregnskap, årsberetning, revisjonsberetning og annen informasjon som foretakene gir i tilknytning til regnskapsavleggelsen. Årsrapporten skal dermed kunne gi en tilstrekkelig innsikt om hvordan de utvalgte foretakene opplyser om finansiell risiko, samt om opplysningene som gis er i samsvar med lovreguleringen og god regnskapsskikk. Det er de regnskapspliktige foretakene selv som er ansvarlig for utarbeidelsen av årsrapportene, så dataen som blir benyttet i analysen kommer direkte fra primærkilden, nemlig selskapene. Dette er viktig å påpeke, da det er de regnskapspliktige som er ansvarlige for å følge opplysningskravene.

Dataen som er benyttet i denne studien er å anse som *sekundærdata*. Sekundærdata defineres av Zikmund, Babin, Carr & Griffin (2010, s. 161) som "(...) *data that have been previously collected for some purpose other than the one at hand*". Altså data som er innsamlet eller utarbeidet for et annet formål enn forskerens. I følge Blumberg et al. (2011) er en av fordelene ved å benytte seg av sekundærdata at en sparer mye tid og kostnader. Siden dataen allerede eksisterer kan en tidlig i forskningsfasen begynne å kode og analysere dataen. Videre påpeker Blumberg et al. (2011) at innholdet i sekundærdata som er innsamlet av offentlige instanser ofte er av en god kvalitet.

Årsrapportene er offentlige dokumenter, og alle årsrapportene som er benyttet i denne studien ble innhentet gjennom Brønnøysundregisteret. Dermed kan jeg være sikker på at årsrapportene jeg benytter meg av kommer fra en sikker kilde, samtidig som jeg anvender det samme datamaterialet som det forutsettes at andre eksterne regnskapsbrukere innehar. Som nevnt tidligere vil det største problemet med å benytte seg av sekundærdata er at dataen kan

være innsamlet til et annet formål enn hva forskeren tenker å bruke dataen til. Det kan derfor oppstå et misforhold mellom den informasjonen jeg ønsker å benytte, og hva formålet med dataen egentlig er.

3.4 Utvalg

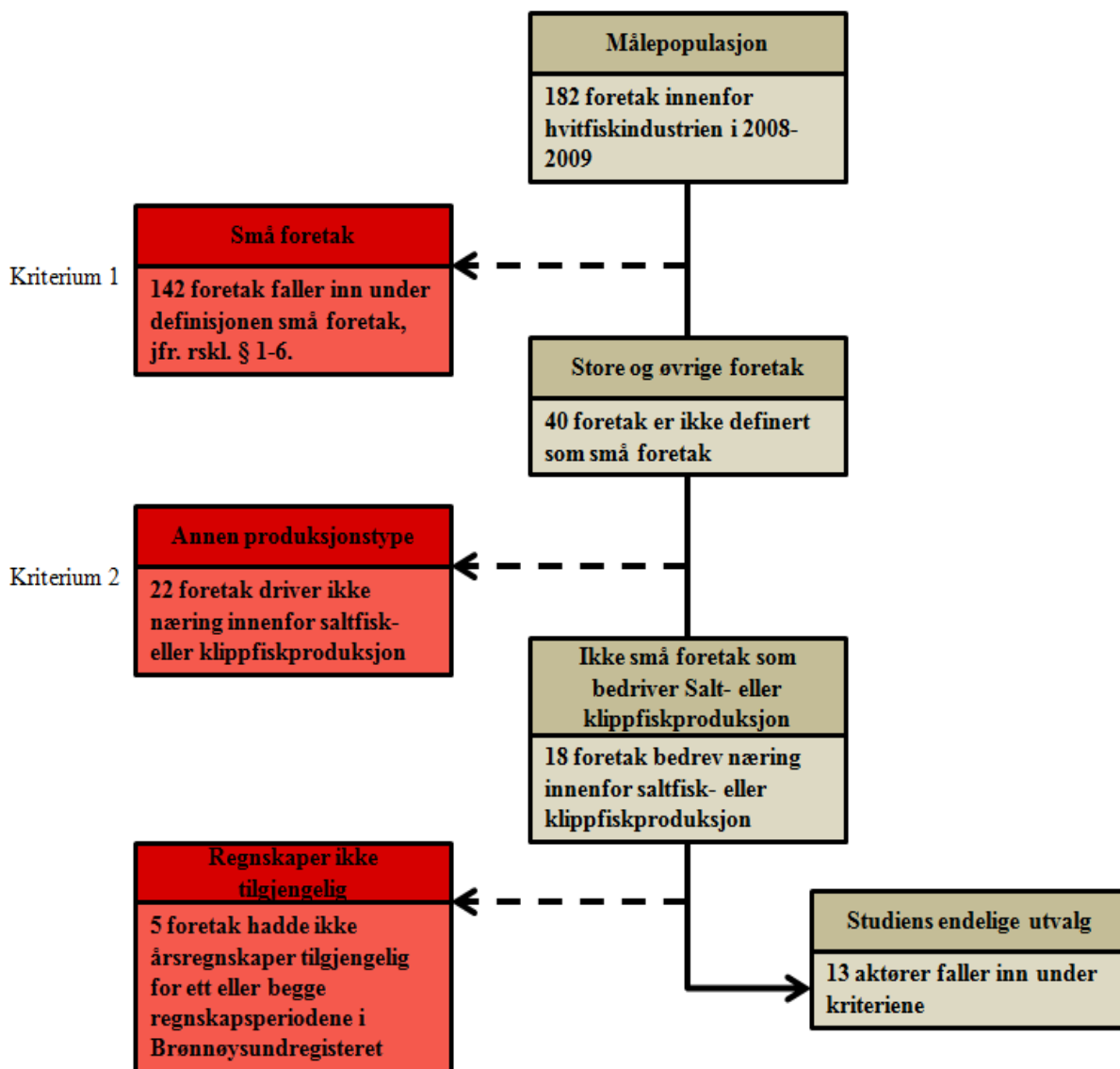
”*Sampling involves any procedure that uses a small number of items or a portion of a population to make a conclusion regarding the whole population*” (Zikmund, 2003, s. 70).

For å eksemplifisere rapporteringsproblematikken knyttet til finansiell risiko, valgte jeg den norske hvitfiskindustrien som målpopulasjonen. Målpopulasjonen blir dermed samtlige foretak som opererer innenfor hvitfiskindustrien. I følge Bendiksen (2010b) var det 184 selskaper innenfor hvitfiskindustrien i 2008 og 179 selskaper i 2009, noe som gir et gjennomsnitt på 182 selskaper over de to regnskapsperiodene. På grunn av studiens tids- og ressursmangel var det nødvendig å gjennomføre en *utvalgsundersøkelse*, hvor en kun undersøker en liten del av målpopulasjonen, i stedet for hele populasjonen (Johannessen et al., 2009). Det ble derfor utformet noen utvalgsriterier til den endelige undersøkelsen. Siden lovbestemmelsen i rskl. § 3-3a, 6 ledd gjelder for regnskapspliktige som ikke er å betrakte som små foretak etter rskl. § 1-6, fant jeg det nødvendig å utelukke små foretak fra undersøkelsen. Dette er fordi små foretak kan velge om det ønsker å opplyse om den finansielle risikoen i årsberetningen.

Videre ønsket jeg i utgangspunktet at utvalget skulle inneha en lik systematisk risiko, slik at alle selskapene sto overfor de samme markedsutfordringene uavhengig av den bedriftsspesifikke situasjonen. Studiens utvalg ville imidlertid bli svært lite dersom jeg kun hadde forholdt meg til en produksjonstype innenfor hvitfiskindustrien. Derfor valgte jeg å ta for meg aktører som bedrev næring innenfor de to produksjonstypene *saltfisk og klippfisk*. Valget av å forholde meg til aktører innenfor disse produksjonstypene er basert på at jeg måtte avgrense omfanget av undersøkelsens utvalg, som en følge av tidsrammen for oppgaven, samt at produksjonstypene dominerte hvitfisksektorens produksjonsstruktur ved inngang til regnskapsåret 2008.

I denne studien er det blitt benyttet et *strategisk utvalg*. Hvilket er tilfellet da det er forskeren, i dette tilfellet meg selv, som har bestemt hvilken målgruppe forskningen skal innrette seg mot for å kunne fremskaffe nødvendig data (Johannessen et al., 2009). Slike utvelgelser blir ofte benyttet når forskeren ikke er ute etter å generalisere funnene av undersøkelsen, eller når utvalget man ønsker å benytte seg av består av få representanter. I tillegg er det også benyttet

en kriteriebasert utvalgssелеktering, da foretakene som inngår i utvalget måtte oppfylle de overnevnte kriteriene. En styrke ved å benytte seg av et strategisk utvalg er at det øker studiens validitet gjennom å forsikre seg om at den innsamlede dataen fra utvalget utgjør det man ønsker å utforske. Samtidig vil det være en svakhet ved studien at funnene er vanskelig å generalisere, da utvalget ikke representerer hele målepopulasjonen. Det lave antallet i studiens utvalg skyldes, som tidligere nevnt, i hovedsak studiens tidsbegrensning. Som en følge av at jeg ønsket å analysere regnskapspraksis over to regnskapsperioder, for å avdekke om foretakene ga forskjellige opplysninger i ulike faser av finanskrisen, måtte jeg foreta et valg om å begrense utvalgets størrelse. Imidlertid vil jeg påstå at resultatene mine er interessante, da de antyder en viss rapporteringspraksis av finansiell risiko i regnskapets tilleggsopplysninger. Utvalgsprosessen kan illustreres som følgende:

Figur 4: Illustrasjon av utvalgsprosessen

3.5 Analysering av dataen

3.5.1 Koding av data

For å sette meg i stand til å analysere sekundærdataen var jeg først nødt til å *kode* informasjonen som årsrapportene gir. Koding av data blir beskrevet av Hair et al. (2007, s. 292) som:

”Coding is the process of assigning meaningful numerical values that facilitate understanding of your data. The purpose of coding is to enable the researcher to simplify and focus on meaningful characteristics of the data”.

For å skape en oversikt over hvordan de ulike selskapene praktiserer kravet om rapportering av finansiell risiko er det nødvendig å utvikle et hjelpemiddel som vil forenkle det videre arbeidet. Formålet med å kode dataen på denne måten er å forenkle og systematisere dataen, slik at det vil bli mulig å besvare studiens forskningsspørsmål. I denne studien valgte jeg derfor å utarbeide syv hensiktsmessige spørsmål på bakgrunn av lovforarbeid og lovbestemmelsen i rskl. § 3-3a, 6 ledd og NRS (16) Årsberetning, punkt 2.7, som til sammen utgjør en *sjekkliste* over hva et selskap skal opplyse i årsberetningen, for å tilfredsstillе minimumskravene i bestemmelsene.

Sjekklisten vil hjelpe meg til å danne et bilde over hvordan foretakene opplyser om deres finansielle risiko i årsberetningen og hvorvidt rapporteringen forekommer i tråd med lovreguleringen og god regnskapsskikk. Det er ikke uvanlig å benytte seg av et slikt hjelpemiddel når en ønsker å kvalitetssikre regnskaper før avleggelse.

Tabellen øverst på neste side viser sjekklstens spørsmål over minimumskravene foretakene skal besvare i årsberetningen.

Tabell 3: Sjekkliste til årsberetningens minimumskrav om rapportering av finansiell risiko

Spørsmål	Hjemmel
1) Gis det opplysninger om foretakets målsetning og strategier som er fastsatt for styring av finansiell risiko, herunder strategien for sikring av hver hovedtype av planlagte transaksjoner der sikringsvurdering er benyttet?	Rskl. § 3-3a, 6 ledd. 2. punktum
2) Opplyser foretaket om hvilke områder foretaket har valgt å benytte seg av finansielle instrumenter? <i>For eksempel renterisiko, valutarisiko, råvarepriserisiko eller egenkapitalbaserte instrumenter.</i>	NRS (16) Årsberetning, punkt 2.7, 4. avsnitt
3) Opplyses det om hvilke type finansielle instrumenter som er benyttet? <i>For eksempel foretakets anvendelse av terminkontrakter, opsjoner, swapkontrakter osv.</i>	NRS (16) Årsberetning, punkt 2.7, 4. avsnitt
4) Inneholder redegjørelsen en beskrivelse av hvordan finansieringsaktivitetene er organisert og hvordan aktivitetene styres og kontrolleres av foretakets ledelse?	NRS (16) Årsberetning, punkt 2.7, 5. avsnitt
5) Gis det opplysninger om foretakets eksponering mot markedsrisiko?	Rskl. § 3-3a, 6 ledd. 3. punktum
6) Gis det opplysninger om foretakets eksponering mot kredittisiko?	Rskl. § 3-3a, 6 ledd. 3. punktum
7) Gis det opplysninger om foretakets eksponering mot likvidetsrisiko?	Rskl. § 3-3a, 6 ledd. 3. punktum

Bruken av en slik sjekkliste gjør meg i stand til å identifisere aktuell rapporteringspraksis i hvitfiskindustrien vedrørende finansiell risiko i årsberetningen på en mer systematisk måte. Dersom foretakene ikke gir opplysninger i årsberetningen, i henhold til sjekklisten, vil foretakene dermed ikke innfri opplysningskravene om foretakets finansiell risiko.

3.5.2 Analyse av data

På bakgrunn av sjekklisten ble datamaterialet analysert. Første fase av analysen gikk ut på å gjennomgå årsberetningene, og se om informasjonen som ble gitt ga svar på spørsmålene som fremstilles i studiens sjekkliste. Hensikten bak denne analysedelen var å klargjøre for rapporteringspraksisen av finansiell risiko i regnskapets tilleggsopplysninger, og se om praksisen var i samsvar med norsk regnskapslovgivning og god regnskapsskikk på området. Videre ble det forsøkt å kategorisere rapporteringspraksisen i utvalgets årsberetninger, for å se på om opplysningene som ble gitt bidro til å øke *regnskapets informasjonsverdi* for brukerne. Regnskapets informasjonsverdi er et abstrakt begrep, og det vil være vanskelig å måle det på en objektiv måte da ulike regnskapsbrukere vil kunne oppfatte informasjonen på ulike måter. Studiens andre analysefase gikk dermed ut på å gradere opplysningene i årsberetningen med en tallmessigverdi, sett ut i fra hvor mye opplysningene bidro til å øke min forståelse av

regnskapsinformasjonen. Dette er hva en kan omtale som *måling*. Måling vil innebære at man ønsker ”(...) å tallfeste et fenomen” (Ringdal, 2001, s.159) I denne studien vil målingen bestå av at opplysningene som foretakene gir innenfor hvert av sjekklistens spørsmål blir gitt en tallverdi fra 0 til 2 poeng, ut ifra hvordan tilleggsopplysningene i årsberetningen bidrar til å øke min, og andre regnskapsbrukere forståelse av foretakets sitt finansielle risikobilde. Å rangere opplysningene etter en slik naturlig rekkefølge vil tilsi at studiens benytter seg av vurderingsskala på *ordinalnivå*. En ordinalmåleskala kjennetegnes i følge Johannessen et al. (2009) av at verdiene en bruker i måleskalaen gir en logisk rangering av verdiene, samt at verdiene er gjensidig utelukkende klassifisert. Kategoriseringen av informasjonen av foretakenes rapporteringspraksis er utført etter en helhetlig vurdering av de innsamlede årsberetningene.

Tabellen nedenfor oppsummerer hvordan opplysningene i årsberetningen blir gitt poengscore ut ifra opplysningenes informasjonsverdi.

Tabell 4: Vurderingsalternativer av hvordan opplysningene i årsberetningen bidrar til å øke informasjonsverdien for brukerne

Poeng	Beskrivelse	Kommentar
0	<i>Ingen opplysninger</i>	Foretaket oppgir ingen opplysninger som kan hjelpe regnskapsbrukeren med å danne seg en rettvise oversikt over foretakets finansielle risiko.
1	<i>Ikke tilfredsstillende opplysninger</i>	Informasjonen som gis om forholdet bidrar ikke til å øke regnskapets informasjonsverdi for regnskapsbrukeren.
2	<i>Tilfredsstillende opplysninger</i>	Informasjonen som gis bidrar til å øke regnskapsbrukerens informasjonsverdien av årsregnskapet.

For å undersøke hvordan foretakene opplyser om forhold som vil påvirke den finansielle risikoen i noter har jeg valgt å behandle denne dataen som en ren kvalitativ data, og foretakene fikk poengscorene 0 eller 1 ut ifra om de opplyser om forhold som kan knyttets til strategien og håndteringen av foretakets finansielle risiko.

3.6 Evaluering av studiens metodiske tilnærming

For å kunne bedømme kvaliteten på studiens drøftninger og konklusjoner er det nødvendig å identifisere sider av metodetilnærmingen som kan ha vært med på å påvirke kvaliteten på undersøkelsen.

Pålitelighet

Studiens pålitelighet, også omtalt som reliabilitet, omhandler i følge Johannessen et al. (2009) forhold knytter seg til studiens datamateriale. Forhold som vil være med på å påvirke studiens pålitelighet vil for eksempel være hvordan data som blir benyttet, hvordan dataen er samlet inn og hvordan dataen er bearbeidet.

Påliteligheten til den innsamlede dataen i denne er å betrakte som rimelig høy. Det må imidlertid bemerkes at de utvalgte foretakene selv som er å anse som står bak utarbeidelsen av regnskapene, slik at det alltid vil foreligge en vis usikkerhet for at de har gjort feiler eller oppgitt misvisende opplysninger. I tillegg er alle årsrapportene som er benyttet godkjent av revisor, og revidert uten noen anmerkninger, noe som er med på å øke påliteligheten av den anvendte dataen. I tillegg har jeg forsøkt å øke studiens pålitelighet med å gi en detaljert beskrivelse av hvilke metodiske valg jeg har foretatt i gjennom forskningsprosessen.

Troverdighet (validitet)

Studiens troverdighet vil dreie seg om studiens metodevalg gjør meg i stand til undersøke det jeg har til hensikt å undersøke, og om funnene i studien kan sies å reflektere formålet med studien og gi et representativt bilde av virkeligheten (Johannessen et al., 2009).

Det at jeg kun har benyttet meg av såkalt sekundærdata vil innebære at jeg ikke vil oppnå full forståelse for hvorfor de utvalgte foretakene skjønnsmessig valgte å rapportere finansiell risiko i årsberetning og noter, men det vil gi en pekepinn på hvordan andre brukere av regnskapene vil oppleve rapporteringen.

Overførbarhet

En av svakhetene med kvalitative studier, slik som denne, er at funnene som blir gjort er vanskelig å generalisere for en hel populasjon.

3.7 Forventninger til analysens resultater

Jeg har valgt å studere en risikoutsatt bransje. Videre har jeg besluttet å se på regnskapsperioder hvor bransjen befinner seg i ulike faser av en finanskriser. Samtidig har jeg

valgt å måle hvordan enkeltbedrifter innenfor bransjen opplyser om risikoeksponering, og foretatt en objektiv vurdering av enkeltbedriftenes risikoeksponering. Disse valgene har utgjort rammen for analysene som er gjennomført.

Med basis i intensjonen med kravet om rapportering av finansiell risiko og litteraturgjennomgangen, kan det knyttes forventninger til resultatene fra de analysene som er gjennomført. Hensikten med dette avsnittet er å redegjøre for disse forventningene. Siden utvalget som jeg ser på i denne studien tilhører en risikoutsatt bransje og befant seg i et meget risikofylt tidsrom er det nærliggende å forvente at foretakene, i all hovedsak, vil oppfylle minimumskravene om hva som skal rapporteres av finansiell risiko i årsberetningen og noter.

Dersom foretakene ikke oppfyller årsberetningens minimumskrav om finansiell risiko i tilfredsstillende grad, kan det tenkes at de gir opplysninger av tilsvarende art i noter. Jeg forventer derfor at de foretakene som ikke innfrir årsberetningens minimumskrav om finansiell risiko vil gi mer utfyllende noteopplysninger om regnskapsposter som omhandler finansielle eiendeler og forpliktelser. Ut ifra regnskapsposter i årsregnskapene til utvalget har jeg valgt å se etter noter om regnskapsposter, som både er å anse som vesentlige beløpsstørrelser eller bidrar som indikatorer på foretakenes eksponering mot finansiell risiko. Det forventes dermed at foretakene vil oppgi noteopplysninger om disse regnskapspostene:

- Opplysninger om driftsinntekt, herunder en spesifisering av geografisk salgsområder dersom denne informasjonen er å anse som vesentlig.
- Opplysninger om sikringsvurderinger
- Opplysninger om vesentlig agio/disagio hendelser. Opplysningene skal inneholde en redegjørelse for hvordan valutagevinst/-tap fremkommer i resultatregnskapet.
- Opplysninger om foretakets fordringer.
- Opplysninger om foretaket gjeld.
- Finansiell markedsrisiko (jfr. § 7-5, 1. ledd) dersom de ikke opplyser om markedsrisiko i årsberetningen.

Videre er det forventet at finanskrisens ulike faser vil påvirke i hvor stor grad selskapene gir regnskapsmessig tilleggsinformasjon om finansiell risiko. Dette har sammenheng med at risikoeksponeringen åpenbart er ulik på ulike tidspunkter. Ved avleggelsen av regnskapene for 2008 satt foretakene midt oppi krisen, og det så ut som om torskesektoren sto ovenfor en

svært utfordrende inngang til regnskapsåret 2009 (Dreyer & Bendiksen, 2010). Det er derfor nærliggende å forvente at foretakene i større grad ville gi utfyllende rapporteringer om den finansielle risikoen i 2008 enn i 2009.

I studiens avsnitt 2.3, er det gitt en detaljert gjennomgang av ulike risikofaktorer. Det finnes flere forhold som indikerer at ulike bransjer er eksponert i mot ulike områder av finansiell risiko. Som tidligere nevnt har hvitfiskindustrien et produksjonsmønster som tilsier at virksomhetene er svært eksponert for risiko. Samtidig har de en struktur med mange små enheter som er eksponert mot internasjonal konkurranse og selger sine produkter i et tøft internasjonalt matvaremarked. Som en følge av at store deler av salget går til utlandet er bedriftene eksponert mot valutarisiko. Etersom finanskrisen rammet særlig hardt i sentrale markeder for industrien, som Spania, Portugal, Hellas og Italia, var foretakene spesielt sårbare for valutarisiko i regnskapsperiodene som denne studien analyser. Med dette som utgangspunkt forventer jeg at foretakene i hvitfiskindustrien, i den perioden som studeres, først og fremst vil rapportere om valutarisiko når de rapportere om eksponering mot markedsrisiko risiko i årsberetningen. Særlig foretakene som opplevde store valutatap burde gi utfyllende opplysninger i årsberetningen og note.

Som omtalt tidligere er det knyttet skjønn til vurderinger av finansiell risiko. Kravet knyttet til vurderinger av slik risiko hviler på at bedriftene sitter med best informasjon til å utøve slikt skjønn. Foretaksledelsen vil ha best utgangspunkt for å kunne vurdere i hvor stor grad bedriften er eksponert for finansiell risiko, og hvordan de har valgt å håndtere risikoforholdet. Samtidig er det mye objektiv informasjon knyttet til ulike elementer ved risikoeksponering som eksterne brukere får tilgang til gjennom årsregnskapene. I mine valg knyttet til datamateriale har jeg hatt muligheter til å vurdere de utvalgte regnskapspliktes skjønnsutøvelse gjennom å se på rapporteringen av finansiell risiko, og sammenligne avgitte opplysninger i forhold til en objektiv vurdering av foretakenes risikobilde. Foretakenes risikobilde fremgår av regnskapsanalysen. Det har gitt meg muligheter til å evaluere kvaliteten på det skjønnet som avspeiles i måten bedriftene rapporterer om deres finansielle risikobilde i årsberetning og noter. Jeg forventer at foretak som er eksponert mot høyere finansiell risiko enn andre bedrifter vil gi grundigere opplysninger i årsberetning og noter, enn foretak som i liten grad er eksponert mot denne type risiko.

I neste kapittel vil oppmerksomheten rettes mot i hvor stor grad mine forventninger knyttet til rapportering om finansiell risiko samsvarer med mine empiriske funn.

4 Resultater

I dette kapittelet blir resultatene fra analysen av årsrapportene presentert og drøftet. På bakgrunn av dette kapittelet vil jeg kunne besvare studiens overordnede problemstilling i konklusjonen.

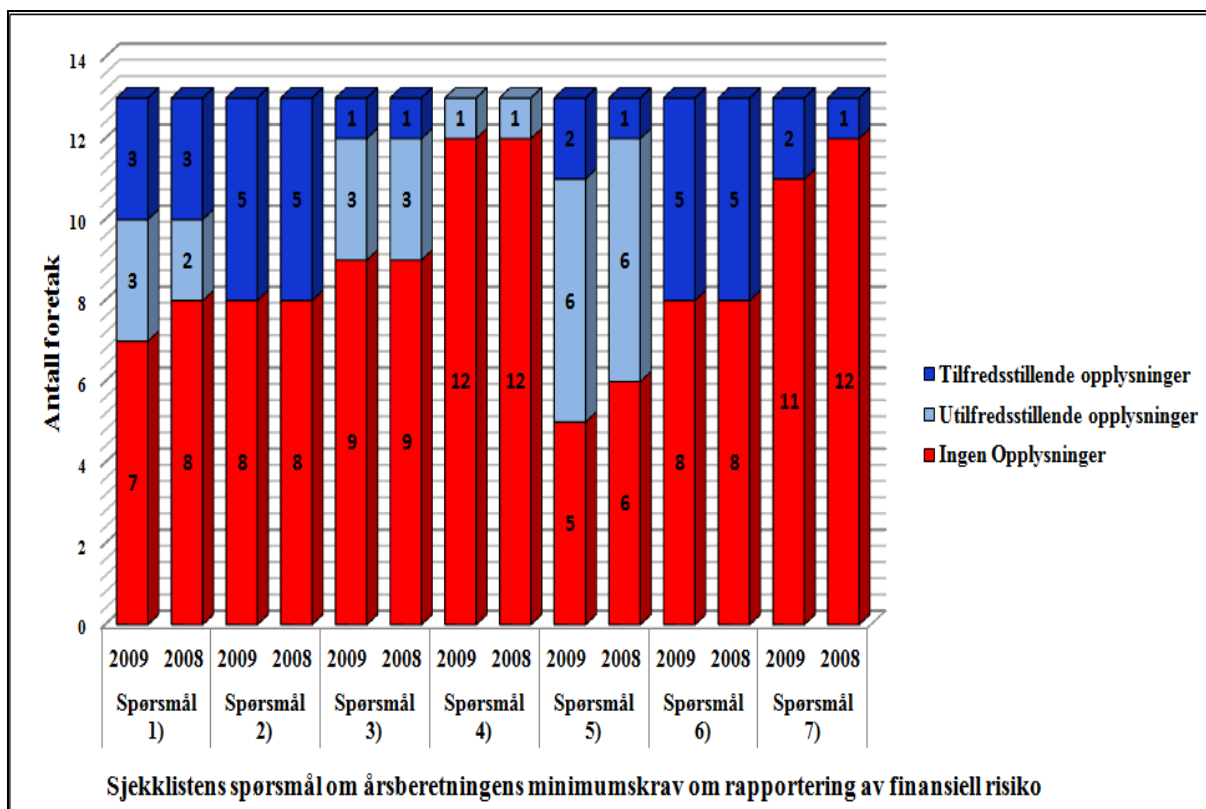
I denne studien er det analysert årsrapporter fra regnskapsårene 2008 og 2009 for 13 foretak, som alle driver virksomhet innenfor den norske hvitfiskindustrien. For å unngå uthenging av spesifikke foretak er det valgt å holde foretakene anonymisert. Årsrapportene er blitt analysert med hovedfokus på hvordan foretakene opplyser om deres eksponering og håndtering av finansiell risiko, samt hvorvidt de tilfredsstillende opplysningskravene i norsk regnskapslovgivning og god regnskapsskikk. Det er tidligere i oppgaven blitt argumentert for at slike opplysninger er å anse som relevant og vesentlig informasjon for regnskapsbrukerne, da særlig vesentlig informasjon for eksterne brukerne.

Kapittelet er utformet slik at jeg gjennomgår hvert enkelt av de 5 spørsmålsformuleringene som er gitt i studiens avsnitt 1.2.

4.1 Oppfyller bedriftene minimumskravene i årsberetningen

Det første forskningsspørsmålet er knyttet til hva foretakene opplyser om finansiell risiko i årsberetningen, og om opplysningene som gis tilfredsstillende minimumskravene. Hensikten med dette avsnittet er å redegjøre for funnene fra min analyse. For å besvare forskningsspørsmålet har jeg benyttet spørsmålene som danner studiens sjekkliste (omtalt i studiens avsnitt 3.5.1) for å se på hva foretakene skal opplyse om. Videre har jeg gradert opplysningene etter vurderingsskalaen, som ble redegjort i studiens avsnitt 3.5.2, for å kartlegge om rapporteringen bidrar til å øke regnskapets informasjonsverdi for regnskapsbrukerne. Avsnittet innledes med en oppsummering av hvordan bransjen totalt sett innfridde minimumskravene. Deretter blir det redegjort for funnene innunder hvert enkelt av sjekklistens spørsmål, før jeg til slutt vil gi en grafisk fremstilling av hvordan de enkelte foretakene oppfylte minimumskravene.

Figuren på neste side viser en samlet oppsummering av hvor mange i utvalget som har gitt opplysninger knyttet til minimumskravene i årsberetningen.

Figur 5: Resultater av total oppfyllelse av årsberetningens minimumskrav

Figuren viser at opplysningene i årsberetningen, i ulik grad, oppfyller spørsmålene i sjekklisten.

Spørsmål 1) Målsetninger og strategier for styring av finansiell risiko

I 2008 og 2009 var det 3 av 13 foretak som ga tilfredsstillende opplysninger, om foretakets målsetninger og strategier for å håndtere foretakets finansielle risiko, mens 2 av foretakene i 2008 og 3 av foretakene i 2009 ga utilfredsstillende opplysninger. Eksempelvis opplyser ett av foretakene at ”*finansiell risiko søkes redusert ved sikring av valutakurser ved salg i USD og EUR*”.

Opplysninger av arten ”*selskapet styrer mot å ha en kontrollert risiko*”, uten å opplyse om hvilke risikoområder eller omtale om hvordan foretaket planlegger å kontrollere risikoen, kan ikke betraktes som tilfredsstillende informasjon, da det ikke bidra til å øke informasjonsnivået til regnskapsbrukerne.

Det var kun 3 av foretakene som omtalte sikringsforhold i årsberetningen. I 2008 opplyste 2 foretaket at de benyttet seg av sikringsverktøy, mens 1 foretak opplyste om at de ikke benyttet seg av sikring. Ingen av foretakene oppga noen begrunnelse for sikringsstrategien.

8 av foretakene i 2008, og 7 av foretakene i 2009 omtalte ikke forholdet risiko i årsberetningen.

Spørsmål 2) Innenfor hvilke risikoområder benytter foretakene finansielle instrumenter

5 av 13 foretak, både i 2008 og 2009, ga opplysninger av en tilfredsstillende karakter vedrørende kravet om å opplyse om hvilke risikoområder foretakene anvender finansielle instrumenter innenfor. Opplysningene som ble gitt knyttet seg i all hovedsak til bruk av finansielle instrumenter innenfor valutarisiko og renterisiko, mens 3 av foretakene også informerte om at de i tillegg benyttet seg av finansielle instrumenter for å håndtere kredittrisiko. Formuleringen av opplysningene er i all hovedsak korte og standardiserte. Eksempelvis opplyste flere av foretakene:

”Selskapet er i sin ordinære forretningsvirksomhet, enten direkte eller indirekte, utsatt for rente- og valutarisiko (...) Selskapet styrer imidlertid bevisst mot å ha en akseptabel risiko innenfor disse områdene”.

Mens ett foretak opplyste at:

”Risiko for tap på utestående fordringer begrenses så langt mulig ved kredittforsikring”.

De resterende 8 foretakene gir i begge regnskapsårene ikke opplysninger om risikoområder hvor de anvender finansielle instrumenter.

Spørsmål 3) Hvilke finansielle instrumenter benyttes

Det var kun 1 av 13 foretak som i begge regnskapsårene som ga tilfredsstillende opplysninger om hvilke finansielle instrumenter som ble benyttet på de ulike risikoområdene. Foretaket beskrev bruken av finansielle instrumenter i risikostyring på følgende måte:

”(...) har inngått terminkontrakter eller andre avtaler for å redusere valutarisiko og derigjennom den driftstilknyttede markedsrisiko”.

Videre ga 4 av 13 foretak opplysninger i årsberetningen av en utilfredsstillende karakter. Opplysningene som ble gitt var av en art hvor foretakene opplyser at de bruker finansielle instrumenter i risikostyringen, men de oppgir ikke hvilke finansielle instrumenter som blir brukt eller strategien bak bruken, og informasjonen bidrar ikke til å øke regnskapets informasjonsverdi.

8 av 13 foretak ga ingen opplysninger som indikerer at foretakene benytter seg av finansielle instrumenter i foretaket risikostyring.

Spørsmål 4) Hvordan organiseres, styres og kontrolleres finansieringsaktivitetene

1 av 13 foretak gir, i både 2008 og 2009, en utilfredsstillende redegjørelse for hvordan foretakets finansieringsaktiviteter er organisert. Opplysningene inneholdt ingen informasjon om hvordan foretakets ledelse styrer og kontrollerer aktivitetene. Redegjørelsen bidro ikke til å øke informasjonsverdien av regnskapet.

De øvrige 12 foretakene ga ingen informasjon vedrørende finansieringsaktivitetene.

Spørsmål 5) Eksponering mot markedsrisiko

Det var 1 av 13 foretak i 2008 og 2 av 13 foretak i 2009 som gir tilfredsstillende opplysninger om foretakets markedsrisiko. Opplysningene beskriver hvor eksponert foretakene er for valutarisiko, renterisiko og finansiell råvareprisrisiko. Imidlertid er det ingen av foretakene som gir kvantifiserbar informasjon for å øke informasjonsverdien.

6 av de 13 foretakene oppgir, i begge regnskapsårene, opplysninger som tilsier at de er eksponert mot valutarisiko og/eller renterisiko. Funnene viser at det var et mindretall av foretakene som informerte at de var eksponert mot endringer i finansielle råvareprisrisiko. Da samtlige foretak benytter seg av samme type råvare og slike endringer kan ha store konsekvenser for foretakenes lønnsomhet, vil det være rimelig å anta at flere skulle ha opplyst om dette forholdet. Videre opplyste ett foretak i 2009 at foretaket mente at også skattenivået var med på å påvirke foretakets finansielle markedsrisiko.

6 av 13 foretak i 2008 gir ikke opplysninger om foretakets eksponering for markedsrisiko i årsberetningen, mens dette gjelder for 5 av 13 foretak i 2009.

Spørsmål 6) Eksponering mot kredittrisiko

For både regnskapsårene 2008 og 2009 var det 5 av 13 foretak som beskriver foretakets eksponering for kredittrisiko. Typiske formuleringer som brukes for å gi uttrykk for foretakets kredittrisiko er som følgende: *”Risikoen for at motpart ikke oppfyller sine forpliktelser anses som lav”*. Av de fem foretakene er det 4 foretak som gir tilfredsstillende opplysninger, mens for 1 av foretakene bidro ikke opplysningene til å øke informasjonsverdien av regnskapet. Alle foretakene som omtaler risikotypen gir uttrykk for at omfanget av kredittrisikoen er svært begrenset. Det foreligger ingen kvantifiserbare opplysninger hos noen av foretakene som ytterligere bidrar til å forklare foretakets eksponering av kredittrisiko, men foretakene gir i stor grad tilleggsinformasjon som *”(...) slutt kunder blir normalt kredittvurdert ved inngåelse av salgsavtaler”*. Slike opplysninger bidrar til å øke informasjonsverdien da det hjelper brukerne til å danne seg en oversikt over hvordan foretaket sikrer sin fremtidige inntjening.

Videre virker det å være en innarbeidet praksis å opplyse om strategien for håndtering av kredittrisiko. For eksempel opplyser flere av foretakene om at ”Selskapet selger primært sine varer gjennom salgsselskaper i samme konsern eller gjennom samarbeidende selskaper. (...) Nye sluttkunder blir av salgsselskapene normalt kredittvurdert ved inngåelse av salgskontrakter”. Dette indikerer at flere av foretakene anser slike opplysninger å være vesentlig informasjon for regnskapsbrukerne. På bakgrunn av opplysningene kan brukerne danne seg et bilde av foretakets fremtidige inntjeningspolitikk, noe som kan være med å hjelpe brukerne å foreta økonomiske beslutninger om foretaket.

De resterende 8 foretakene opplyser ikke om foretakenes eksponering for kredittrisiko. I de tilfeller hvor foretakene anser risikoen å være så begrenset eller at konsekvensen av at en kunde ikke innfrir betalingsforpliktelsen vil være uvesentlig bør foretakene fortsatt opplyse om disse forholdene.

Spørsmål 7) Eksponering mot likviditetsrisiko

I 2008 var det 1 av 13 foretak som ga tilfredsstillende opplysninger om foretakets eksponering for likviditetsrisiko, mens i 2009 var det 2 foretak som redegjorde for foretakets likviditetsrisiko.

Det ene foretaket i 2008 som ga tilfredsstillende opplysninger er også en av de foretakene som tilfredsstiller minimumskravet i 2009. Foretaket opplyser om at risikoeksponeringen er å anse som lav og gir deretter en begrunnelse for dette. Det andre foretaket som opplyser om eksponering mot likviditetsrisiko i 2009, gir utilfredsstillende informasjon, slik at opplysningen ikke bidrar til å øke regnskapsinformasjonen for brukerne.

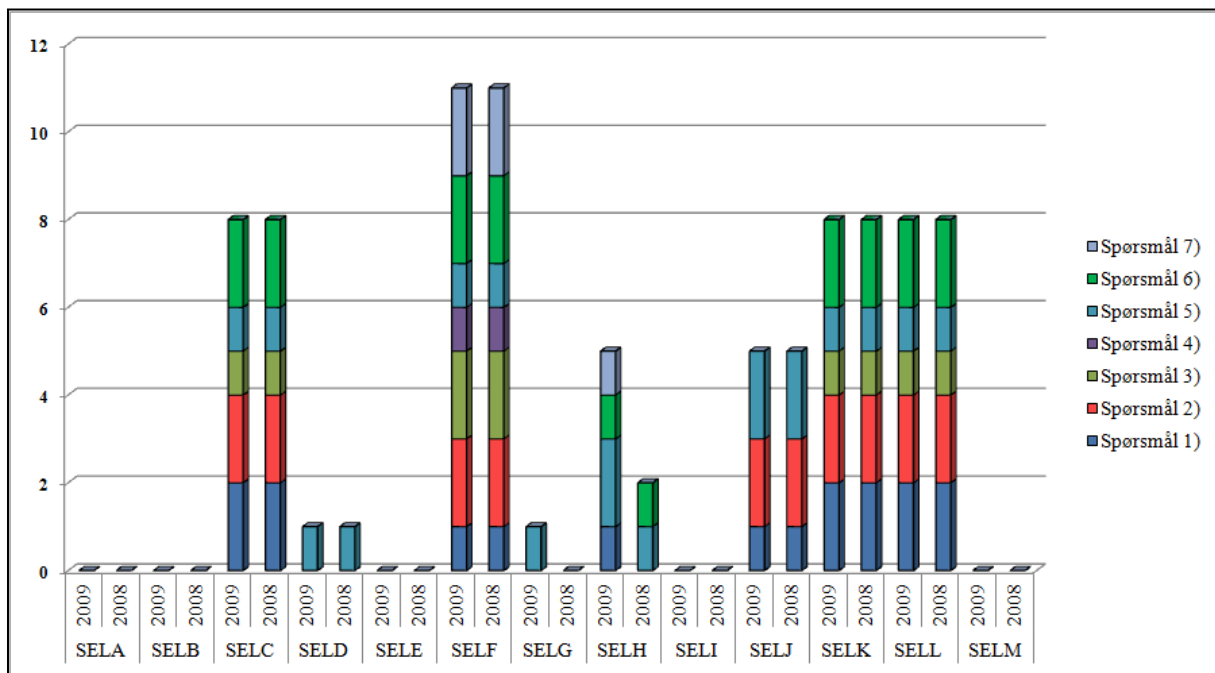
Dermed er det 12 av 13 foretak i 2008 og 11 av 13 foretak i 2009 som ikke gir opplysninger om selskapets eksponering for likviditetsrisiko.

Hva som er årsaken til at så få foretak opplyser om eksponering mot likviditetsrisiko er noe uklart. Bransjen er som tidligere nevnt en svært kapitalkrevende bransje, hvor det må hentes inn mye fremmedkapital for å holde driften gående. Det vil derfor være nærliggende å tenke seg til at foretakene i større grad burde opplyse om forhold som kan påvirke foretakets fremtidige likviditetssituasjon.

Foretakenes oppfyllelse av minimumskravene i årsberetningen

I figuren nedenfor vises resultatene for hvordan de enkelte foretakene i utvalget har oppfylt minimumskravene i sjekklisten vedrørende rapportering av finansiell risiko i årsberetningen,

samt hvordan denne informasjon bidro til å øke informasjonsverdien av regnskapet. Der foretakene har gitt opplysninger av tilfredsstillende art, altså bidrar til å øke informasjonsverdien av regnskapet, har foretakene blitt tilgitt 2 poeng. I tilfeller hvor informasjonen i årsberetningene går inn på forhold knyttet til opplysningskravene, men opplysningene ikke bidrar til å øke nytteverdien til brukerne har foretakene fått 1 poeng. Dersom foretakene ikke oppgir noe informasjon om forhold tilknyttet foretaket risikobilde, gis de 0 poeng.

Figur 6: Resultater av foretakenes oppfyllelse av årsberetnings minimumskrav

Funnene viser at ingen av foretakene i undersøkelsen oppfyller minimumskravene om rapportering av finansiell risiko i årsberetning fullt ut. I utgangspunktet hadde jeg forventet at foretakene i utvalget ville oppfylle minimumskravene i større grad, da foretakene i utvalget befinner seg i en risikofylt bransje, hvor en stor andel av salget skjer til andre land og det var stor usikkerhet knyttet til verdensmarkedene som en følge av finanskrisen. Dette viste seg imidlertid ikke å være tilfellet. Bakgrunnen for at foretakene ikke oppfyller minimumskravene kan være mange. For det første kan det virke som at foretakene ikke er oppdatert på hva det forventes at de skal opplyse om i årsberetningen, og da særlig om forhold som kun blir behandlet i regnskapsstandarder. De forholdene som i størst grad blir omtalt er hvilke risikoområder foretakene er særlig eksponert for. Forholdet som er minst omtalt er hvordan finansieringsaktivitetene til bedriftene er organisert. Dette kan skyldes at foretakene ikke er klar over at de skal gi en redegjørelse for dette forholdet, eller at de mener at denne informasjonen fremgår av årsregnskapet.

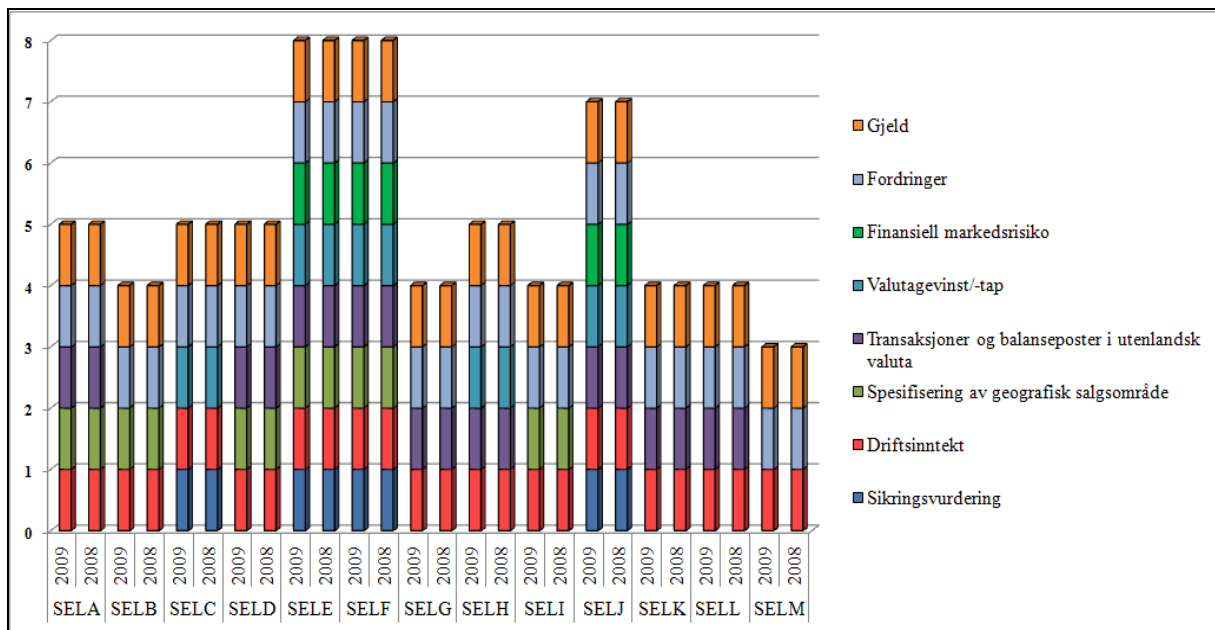
4.2 Blir notene brukt til å opplyse om foretakenes finansielle risiko

Analysen av hva foretakene opplyser om finansiell risiko i årsberetningen viste altså at bedriftene i ulik grad oppfyller kravene. Som jeg tidligere har redegjort, så kan foretakene velge å *avveie* informasjon om finansiell risiko i årsberetningen mot opplysninger i note, dersom de føler at opplysningene bedre fremgår av årsregnskapet. Det kan tenkes at mange foretak tror at risikoforholdene som skal omtales i årsberetningen blir tilfredsstillt gjennom en omtale i årsregnskapets noteopplysninger. Jeg ønsket derfor å se på om foretakene som ikke hadde oppfylt kravene i årsberetningen, i stedet omtaler forholdene i noter. For å kontrollere dette har jeg valgt å analysere notebruken til utvalget inngående. Da ingen av foretakene innfridde kravene fullt ut, har jeg tatt for meg samtlige av utvalgets noteopplysninger.

Analysen av noteopplysningene har blitt utført ved å gjennomgå samtlige årsregnskaper og se etter noter som kan benyttes til å opplyse om foretakenes eksponering mot finansiell risiko. I studiens avsnitt 2.2.2 ble det redegjort for hvordan noter kan sammenlignes med årsberetnings opplysningskrav, og i studiens avsnitt 3.7 redegjøres det for hvilke regnskapsforhold jeg foreventer at foretakene vil omtale i noter. Forventingene tilknyttet noteopplysningene er dannet ut i fra vesentlige regnskapsposter som er observert i utvalgets resultatregnskap og balanse. Hensikten med dette avsnittet er dermed å redegjøre for funnene fra min analyse av opplysninger knyttet til foretakets finansielle risiko som fremgår av de regnskapspliktige noter fra årsregnskapet.

Foretakenes etterlevelse av noteopplysninger

Figuren på neste side gir en redegjørelse av hvordan de enkelte foretakene har opplyst i om regnskapsmessige forhold i noter, som kan knyttes til foretakenes eksponering mot finansiell risiko. For hver noteopplysning som informerer om forholdene, har foretaket fått en score på 1. Dersom foretakene ikke informerer om forholdet blir det ikke gitt noen score. Figuren oppsummer dermed i stor grad hvordan de enkelte foretakene har valgt å bidra med tilleggsinformasjon gjennom noter, som vil hjelpe brukerne å danne seg ett mer rettvise bilde av årsregnskapet.

Figur 7: Resultater av utvalgets etterlevelse av noteopplysninger

Funnene i analysen om noteopplysninger viser at foretakene i større grad benytter seg av noter for å informere om forhold som vil påvirke foretakenes eksponering mot finansiell risiko. Resultatene av forskningsspørsmål 1) viste at foretakene i varierende grad oppfylte minimumskravene om rapportering av finansiell risiko, men brukernes informasjonsbehov blir altså i større grad forsøkt dekt gjennom bedriftenes noteopplysninger. Denne rapporteringspraksisen vil imidlertid ikke være korrekt etter lovens ordlyd, da foretakene skal gi en overordnet redegjørelse om risikoforholdene i årsberetningen. Selv om de fleste av foretakene gir hensiktsmessige noteopplysninger som bidrar til å øke regnskapsbrukernes informasjonsverdi, så kan det altså ikke sies at opplysningene tilfredsstillende minimumskravene i årsberetningen.

Funnene viser videre at enkelte foretak ikke gir opplysninger om samtlige, forventede regnskapsposter i noter. Dette må imidlertid sees i sammenheng med vesentlighetskravet i rskl. § 7-1, 3 ledd. I de tilfeller hvor opplysningene ikke er nødvendige for å forstå foretakenes stilling og resultat, kan den regnskapspliktige velge å utelate slike opplysninger. Dersom utelatelsen av slike opplysninger vil være i strid med brukernes informasjonsbehov vil det være et brudd på kvalitetskravet om at årsregnskapet skal gi et rettvise bilde av foretakets finansielle stilling og resultat, jfr. studiens avsnitt 2.1.2. Etter rskl. §3-2a, 2 ledd skal den regnskapspliktige fravike vesentlighetsbestemmelse i rskl. kapittel 7 for å sørge for at regnskapet gir ett rettvise bilde.

For ytterligere redegjørelse for hvordan utvalget opplyster om de regnskapsmessige forholdene i noter vises det til vedlegg 3.

4.3 Påvirker ulike markedsutsikter rapporteringen av finansiell risiko

I hvilken grad foretakenes eksponering mot finansiell risiko vil variere over tid. Et av mine forskningsspørsmål har derfor omhandlet å analysere om det foreligger forskjeller i rapporteringen av finansiell risiko i to forskjellige regnskapsår hvor foretakene befinner seg i ulike faser av en finanskriser, og dermed vil ha ulike fremtidsutsikter. I studiens avsnitt 3.7 påpekte jeg at jeg forventet at foretakene ville være mer opptatt å rapportere om foretakets finansielle risiko i regnskapsåret 2008 enn i 2009. Forventningen ble dannet på bakgrunn av at ved avleggelsen av årsrapportene 2008 befant foretakene seg langt ut i 2009, og ville vært opptatt av å informere regnskapsbrukerne om hvordan den finansielle risikoen hadde, da produsentene visste hvor utfordrende regnskapsåret 2009 ville bli. Hensikten med dette avsnittet er å redegjøre for resultatene når jeg sammenlignet rapportering av finansiell risiko i regnskapsårene 2008 og 2009.

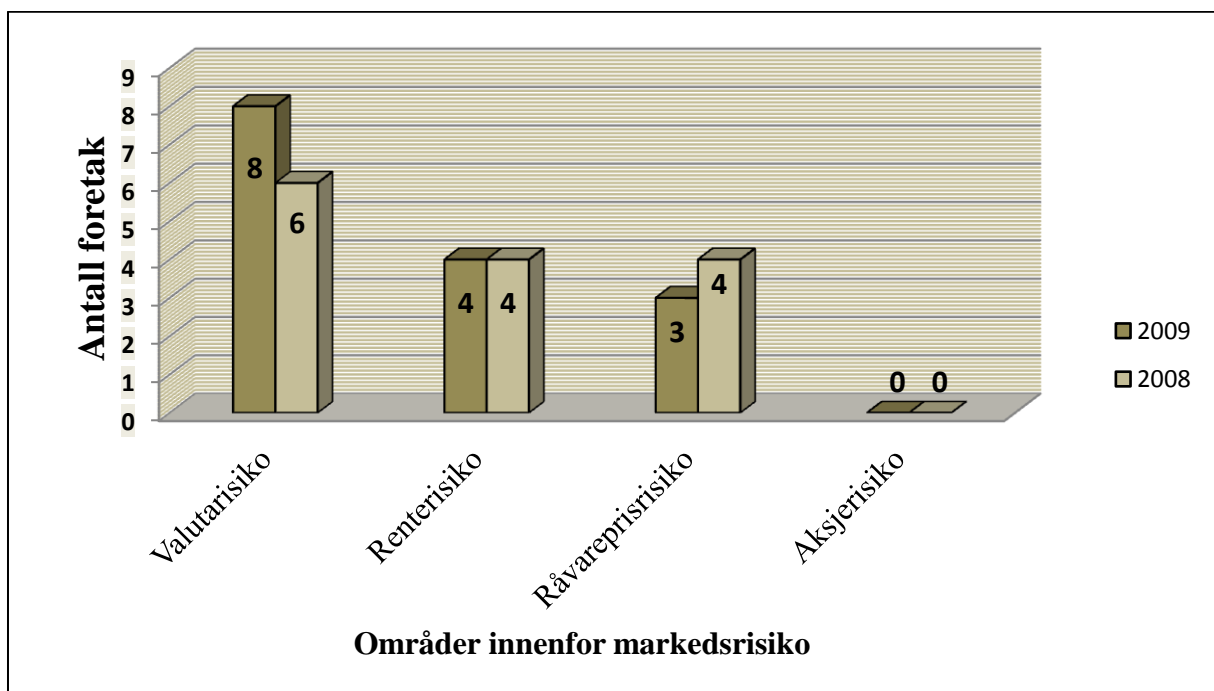
Resultatene fra analysen (se vedlegg 2) viser at flere av foretakene oppfylte i større grad minimumskravene i årsberetningen i 2009 enn i 2008, samt at nytteverdien av informasjonen som ble gitt også var mer tilfredsstillende. Det må imidlertid påpekes at kun 2 foretak som avga en ”ny” vurdering av foretakets finansielle risiko i 2009 i forhold til 2008. For 3 av 13 foretak var opplysningene i årsberetningen i 2009 ordrett lik opplysningene i 2008, unntatt årstallet. Dette kan indikere at foretakene benytter seg av en ferdig mal, hvor de kun endrer årstall i årsberetningen.

De empiriske funnene viser altså at regnskapsåret, og dermed tidsavhengige forhold, i liten grad påvirker foretakenes rapportering om eksponering mot finansiell risiko. Funnene er noe overraskende i forhold til forventningene mine, da det er nærliggende å tro at foretakene ville i større grad være opptatt av å opplyse om finansiell risiko i risikoutsatte tider. En kan ta seg i lure på hvor mye tid foretakets ledelse faktisk har brukt på å vurdere disse forholdene, eller om de mener at opplysningene ikke vil bidra til å øke informasjonsverdien for brukerne. Opplysningene i årsberetningen skal hjelpe brukerne til danne seg en oversikt av hvordan fremtiden til foretaket vil se ut, og opplysninger om foretakets eksponering mot finansiell risiko vil være en sentral brikke i denne oversikten da det vil i stor grad være med å forklare foretakets fremtidige lønnsomhets-, likviditets- og soliditetssituasjon.

4.4 Hvilke markedsrisikoer rapporter bransjen om

I denne analysen har jeg valgt å rette oppmerksomheten mot en avgrenset bransje. Hensikten med dette har vært å analysere hvorvidt rapporteringen om eksponering mot ulike områder av finansiell risiko, vil påvirkes av bransjetilhørighet. Det er nærliggende å tro at bedriftene, i sin rapportering, vil rette oppmerksomheten mot spesifikke former av risiko som bransjen i sin helhet er eksponert mot. Jeg har derfor valgt å analysere nærmere hvilke former for risiko aktørene i den norske hvitfiskindustrien retter oppmerksomheten sin mot i årsberetningen. I studiens avsnitt 3.7 ble det forklart at jeg forventer at aktørene i denne industrien vil vurdere *markedsrisiko* som det området foretakene føler seg i størst grad eksponert mot. Hensikten med dette avsnittet er å redegjøre for mine funn gjennom å studere hvilke form for usikkerhet som i størst grad blir omtalt i utvalgets årsberetninger.

Det ble forventet i studiens avsnitt 3.9.1 at området de fleste foretakene så seg størst eksponert mot var markedsrisiko. Dette synes også å være tilfelle ut i fra hva foretakene opplyser. Det viser seg imidlertid at det er foreligger ulike meninger av hvilke områder foretakene bør opplyse om innen for markedsrisiko. Figuren nedenfor gir et oppsummerende bilde av hvilke risikoområder innenfor markedsrisiko som oftest blir omtalt av foretakene i årsberetningen:

Figur 8: Omtale om eksponering mot ulike markedsrisikoer.

Valutarisiko

Årsberetningene ga uttrykk for at det var eksponering mot valutarisiko som var fellesnevneren for de 8 foretakene som oppga opplysninger om markedsrisikoen. Dette har nok en

sammenheng med den tidligere nevnt finanskrisen og at kronen ble såpass svekket ved slutten av regnskapsåret 2008, noe som førte til store valutatap for enkelte av selskapene. 7 av de 8 foretakene som opplyste at selskapet var eksponert mot valutarisiko, uttrykte eller hadde indikatorer i resultatregnskapet som tilsa at de hadde et urealisert valutatap per 31.12.08. For det siste foretaket som ga uttrykte at foretaket var eksponert mot valutarisiko i årsberetningen, forelå det ingen indikatorer i årsregnskapet som ga tilsa noen form for agio eller disagio.

Ut i fra de 5 selskapene som ikke opplyste om markedsrisiko i årsberetningen hadde 4 av 5 foretak indikatorer som tilsier at foretaket var eksponert mot valutarisiko. Et av foretakene opplyste i note at de hadde gjeld i utenlandsk valuta, mens 3 av foretakene opplyser i note at en vesentlig del av salgsinntektene deres kommer fra salg i utlandet.

Renterisiko

Kun 4 av 13 foretak omtalte foretakets eksponering mot renterisiko i årsberetningen. Dette gjaldt for begge regnskapsårene. Dette strider imot hva Huneide et al. (2011, s.696) sier om risikoforholdet: ”(...) *risikoen som antakelig oftest bør kommenteres noe nærmere, er renterisiko*”. Det kan tenkes at foretakene mener at denne risikoen er begrenset, men de kan fortsatt ikke unnlate å omtale den helt. Hvis risikoen er å anse om uvesentlig for foretaket bør likevel opplyse i årsberetningen at risikoen er å betrakte som svært liten.

Råvarepriserisiko

Kun 3 av 13 foretak omtaler finansielle råvarepriserisiko i årsberetningen i 2009. I 2008 opplyste 4 av 13 at de var eksponert for finansiell råvarepriserisiko. Det er nærliggende å tro at flere av foretakene ville opplyse om finansiell råvarepriserisiko, da råvarene som blir benyttet i bransjen vil i stor grad være høstet fra ville fiskebestander. Dette vil skape en større usikkerhet knyttet til mengde og pris på råvarene.

Aksjerisiko

Ingen av de 13 foretakene oppga noen opplysninger i årsberetningen om foretakets eksponering for aksjerisiko. Dette til tross for at 8 av foretakene opplyser i note at de innehar aksjer og andeler i ikke-tilknyttede foretak. Dersom denne risikoen er å anses som uvesentlig bør foretaket likevel opplyse om at den er liten, men like fullt til stede.

Med utgangspunkt i bransje og aktuelle regnskapsår hadde jeg forventet at foretakene i årsberetningen, ville rette oppmerksomheten til forhold som angår eksponering mot

valutarisiko i regnskapsårene 2008 og 2009. De empiriske funnene er altså langt på vei som forventet.

4.5 Påvirker enkeltbedrifters risikoeksponering rapportering av finansiell risiko

En av hovedintensjonene med rapporteringskravet om eksponering mot finansiell risiko i årsberetningen, er å gi eksterne regnskapsbrukere god og grundig informasjon om bedriftens risikoeksponering og hvordan foretakets ledelse tenker å håndtere denne. Hva som skal rapporteres fremkommer av regnskapsloven og god regnskapsskikk på området. Det påhviler imidlertid at regnskapsprodusentene skal foreta en skjønnsmessig vurdering av hva som skal rapporteres. En viktig del av min oppgave har derfor vært å evaluere hvordan regnskapsprodusentene har utøvet dette skjønnnet, ut fra en analyse av et finansielt forholdstall som beskriver foretakenes *soliditet*. Soliditet er knyttet opp mot foretakets finansieringsstruktur og dens evne til å tåle tap (Hoff, 2006). Forholdstallet som er anvendt for å gi en objektiv vurdering av enkeltforetakenes risikoeksponering er *egenkapitalprosenten*. Egenkapitalprosent, også omtalt som egenkapitalandel, viser hvor stor del av foretakets eiendeler som er finansiert med egenkapital. Forholdstallet vil dermed vise hvor stor andel av eiendelene som kan gå tapt før kreditorer og andre långivere blir berørt. Det ble tidligere i studien redegjort for at bankene og andre långivere er det viktigste eksterne brukerne av foretakenes årsrapporter, og jeg fant det dermed naturlig å vurdere foretakenes risikoeksponering fra disse brukernes ståsted. En høy egenkapitalprosent vil dermed øke kredittverdigheten for foretakene, noe som muliggjør gunstigere finansieringsavtaler hos kreditorene (Hoff, 2006). I følge Kristoffersen (2006) vil en egenkapitalprosent på rundt 30 prosent være å anse som tilfredsstillende for de fleste virksomheter. Egenkapitalprosenten beregnes på følgende måte:

$$\text{Egenkapitalprosent} = \frac{\text{Egenkapital}}{\text{Totalkapital}} * 100 \%$$

I denne analysen har jeg samtidig kunnet sammenligne risikoeksponeringen i enkeltbedrifter med sammenlignbare bedrifter innenfor samme bransje, og samme regnskapsår. Hensikten med dette avsnittet er å redegjøre om det foreligger et samsvar mellom foretakenes objektive risikoeksponering, slik den fremstår gjennom en analyse av en finansiell nøkkelindikator, og den skjønnsmessige vurderingen foretakets ledelse har foretatt seg gjennom rapporteringen i årsberetning og noter.

Ut i fra studiens avsnitt 3.7 har jeg forklart at jeg forventer at bedrifter som fremstår som mer risikoeksponert, ut i fra regnskapsanalysen, i større grad vil oppfylle årsberetningens minimumskrav, samt gi mer utfyllende opplysninger om foretakets eksponering mot finansielle risiko i årsberetningen og noter. Samtidig er det da nærliggende å tro at foretak som i mindre grad er risikoeksponert vil gi mindre utfyllende opplysninger om de samme forholdene.

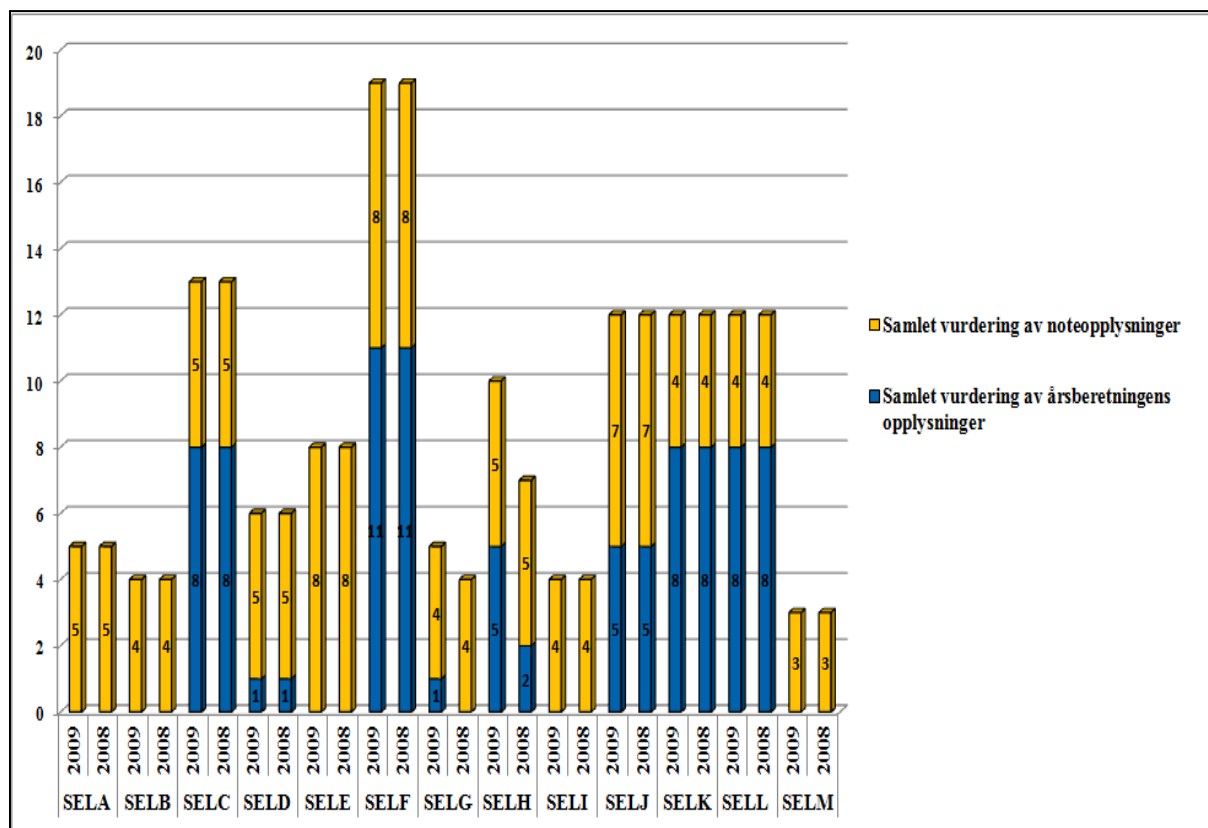
Sentrale opplysninger fra årsregnskapet

Tabellen nedenfor viser sentrale opplysninger om foretakene og foretakenes egenkapitalprosent. Ut ifra vurderingen av egenkapitalprosenten, kan jeg rangere bedriftene etter hvor risikoeksponert enkeltforetakene er ut i fra forholdstallet. Tabellen viser at det foreligger varierende grad av hvor solid foretakene fremstår. Det minst risikoeksponerte foretaket er SELG, med en egenkapitalprosent på 62,33 %. Alle foretakene som har en egenkapitalprosent på under 30 % er å anse som særdeles utsatt. Dette gjelder spesielt for foretakene SELK, SELL, SELF og SELM som har enten en negativ egenkapitalprosent eller en svært lav prosentandel.

Tabell 5: Sentrale opplysninger fra årsregnskapet

Foretak	År	Regnskaps språk	Selskaps størrelse	Revisor	Årsresultat	Egenkapital prosent	Gj. Snittlig Ekprosent
SELA	2009	ROR	Øvrige	RA	Positivt	43,5 %	41,99 %
	2008	ROR	Øvrige	RA	Positivt	40,5 %	
SELB	2009	ROR	Øvrige	RB	Positivt	53,9 %	48,53 %
	2008	ROR	Øvrige	RB	Positivt	43,2 %	
SELC	2009	ROR	Øvrige	RC	Negativt	36,1 %	39,90 %
	2008	ROR	Øvrige	RC	Negativt	43,7 %	
SELD	2009	ROR	Øvrige	RA	Positivt	33,4 %	32,25 %
	2008	ROR	Øvrige	RA	Negativt	31,1 %	
SELE	2009	ROR	Øvrige	RE	Positivt	16,2 %	13,00 %
	2008	ROR	Øvrige	RE	Positivt	9,8 %	
SELF	2009	ROR	Øvrige	RD	Positivt	14,3 %	4,92 %
	2008	ROR	Øvrige	RD	Negativt	-4,4 %	
SELG	2009	ROR	Øvrige	RA	Positivt	77,0 %	62,33 %
	2008	ROR	Øvrige	RA	Negativt	47,7 %	
SELH	2009	ROR	Øvrige	RF	Positivt	32,2 %	22,32 %
	2008	ROR	Øvrige	RF	Positivt	12,5 %	
SELI	2009	ROR	Øvrige	RA	Negativt	37,3 %	36,83 %
	2008	ROR	Øvrige	RA	Negativt	36,4 %	
SELJ	2009	ROR	Øvrige	RF	Positivt	42,2 %	18,51 %
	2008	ROR	Øvrige	RF	Negativt	-5,2 %	
SELK	2009	ROR	Øvrige	RC	Negativt	9,4 %	-12,80 %
	2008	ROR	Øvrige	RC	Negativt	-35,0 %	
SELL	2009	ROR	Øvrige	RC	Negativt	-11,2 %	-11,90 %
	2008	ROR	Øvrige	RC	Negativt	-12,6 %	
SELM	2009	ROR	Øvrige	RF	Negativt	16,3 %	9,90 %
	2008	ROR	Øvrige	RF	Negativt	3,5 %	

Figuren nedenfor viser hvordan de enkelte foretakene totalt sett har opplyst om risikoforhold i årsberetning og noter.

Figur 9: Resultater av hvordan foretakene totalt sett har opplyst om finansiell risiko i regnskapets tilleggsplysninger

Resultatene fra de innehetende årsrapportene viser at selskapene SELF, SELK og SELL i større grad gir opplysninger om finansiell risiko i årsberetning og noter enn de øvrige foretakene, med unntak av SELC. Dette er i samsvar med forventningene mine, om at de mest risikoeksponerte enkeltforetakene ville gi mest informasjon om foretakenes risikobilde. Imidlertid er dette ikke tilfelle for SELM, noe jeg anser som merkelig, da foretaket er å anse om svært risikoutsatt. Foretaksledelsen i SELM har dermed vist et dårlig ”skjøn”. Årsaken til at ledelsen i ikke i større grad har gitt tilfredsstillende informasjon, er uklart. Skjønnnet ledelsen har vist kan blant annet skyldes forhold som manglende kunnskap på området, manglende prioritering av rapportering, ressurser eller at foretakets ledelse ønsker å skjule faktumet.

Funnene viser videre at foretakene som er å anse som minst risikoeksponert i stor grad gir lite informasjon om foretakenes risikobilde. Dette er i tråd med forventningene mine. Imidlertid

er denne rapporteringspraksisen ikke forsvarlig, da norsk regnskapslovgivning og god regnskapskikk tilsier at foretakene skal opplyse om eksponering mot finansiell risiko.

Mine resultater viser altså at det til en viss grad foreligger en klar sammenheng mellom foretakets objektive risikoeksponering, og hva foretakets ledelse rapporterer i årsberetning og note. Dette funnet er i så måte som forventet.

5 Oppsummering og konklusjon

Hensikten med dette kapittelet er å besvare studiens problemstilling og forskningsspørsmål. Avslutningsvis vil jeg reflektere rundt studiens innhold, samt gi forslag til videre forskning på området.

I denne studien har jeg gjennomført en empirisk undersøkelse vedrørende rapportering av finansiell risiko i årsberetninger hos norske aktører innenfor hvitfiskindustrien. Hensikten med undersøkelsen var å avdekke rapporteringspraksisen i bransjen, samt å undersøke om praksisen var i samsvar med gjeldende lovverk og god regnskapsskikk. Analysen ble gjennomført med bakgrunn i de utvalgte foretakenes årsrapporter for regnskapsårene 2008 og 2009. For å besvare studiens overordnede problemstilling vil jeg først gi en kort gjennomgang av hovedtrekkene fra studiens forskningsspørsmål, før videre besvarer den overordnede problemstillingen. Kapittelet avsluttes med noen reflekterende tanker rundt studiens funn, og hvilke implikasjoner disse medfører. **Studiens første forskningsspørsmål** var:

”Hvordan rapporteres finansiell risiko i årsberetningen, og oppfylles minimumskravene i rapporteringen?”

Resultatene fra analysen viser at foretakene oppfyller kravene i varierende grad. Det er ingen av foretakene som fullstendig tilfredsstillers minimumskravene. Hva som er årsakene til at opplysningskravene ikke blir oppfylt er vanskelig å si. Det er nærliggende å tro at flere av foretakene enten ikke er oppdatert på god regnskapsskikk på området eller at foretakene bevisst har valgt å unnlate opplysninger om forholdet. Kanskje forstår ikke ledelsen viktigheten av slik informasjon. Denne typen informasjon vil være relevant for at regnskapsbrukerne skal kunne danne seg en rettvise oversikt over hvordan foretakets kontantstrøm vil kunne se ut.

Studien avdekket at det minimumskravet som ble minst omtalt var hvordan finansieringsaktivitetene til foretakene er organisert. Hvorfor foretakene ikke opplyser om dette er uklart. Imidlertid kan det tenkes at foretakene enten ikke forstår hva som menes med en slik redegjørelse, eller at foretakene ikke ønsker å opplyse om disse forholdene, da det må kunne anses å være av en bedriftssensitiv karakter.

Videre ønsket studien å avdekke om foretakene benyttet seg av noteopplysninger for å informere regnskapsbrukerne om foretakets finansielle risiko. **Studiens andre forskningsspørsmål** var:

”Hvordan rapporteres finansiell risiko i noteopplysninger?”

Undersøkelsen viser at samtlige foretak opplyser, dog i ulik grad, om finansiell risiko gjennom noter. Dette kan indikere at foretakene finner det mer hensiktsmessig å gi opplysninger av denne art i noter fremfor årsberetningen. Denne praksisen vil til en viss grad ivareta regnskapsbrukernes informasjonsbehov, men er i strid med lovens ordlyd da minimumskravene ikke blir innfridd i årsberetningen.

Samtlige foretak i utvalget ga noteopplysninger om regnskapspostene *driftsinntekter, fordringer og gjeld*. Slike opplysninger vil bidra til å bedømme den regnskapspliktiges finansielle stilling og resultat. I tillegg vil de til en viss grad bidra til å indikere for finansiell risiko. Flesteparten av foretakene opplyste også i noter om *transaksjoner og balanseposter i utenlandsk valuta*, samt hvordan foretaket behandler eventuelle *valutatap/-gevinster*. Resultatene viste at noteopplysninger om *finansiell markedsrisiko og sikringsvurdering* var de minst opplyste regnskapsforholdene.

Noteopplysningene gir på mange måter et oversiktlig risikobilde av foretakene, men det kan likevel ikke gjøre opp for den manglende tilfredsstillelsen av minimumskravene i årsberetningens.

For å forklare hvilke bakenforliggende forhold som kan påvirke rapporteringen i årsberetningen har studien forsøkt å belyse hvordan markedsutsikter, bransjerisiko og bedriftsspesifikk risiko kan påvirke rapporteringen. **Studiens tredje forskningsspørsmål** var:

”Påvirker ulik eksterne markedsutsikter rapporteringen av finansiell risiko i årsberetningen?”

Det ble forventet at foretakene ville gi mer utfyllende opplysninger i 2008 enn i 2009, da det var større usikkerhet i verdensmarkedet som utgjør størstedelen av bransjens salgsområde. Framtidsutsiktene for bransjen var altså mer usikker i 2008. Resultatene viste imidlertid at dette ikke var tilfelle, da det forelå en liten økning i risikorapporteringen i 2009 sammenlignet med året før. Årsaken til dette er vanskelig å fastslå. Det er ikke dramatiske forskjeller i rapporteringen av risiko for de 2 ulike årene, men man skulle tro at det ble vektlagt mer i risikoutsatte tider.

Studiens fjerde forskningsspørsmål var:

”Hvilke markedsrisiko føler bransjen seg mest eksponert mot?”

Som forventet avdekket resultatene at foretakene i utvalget i størst grad rapporterte i om valutarisiko. Årsaken til dette er trolig at bransjen befinner seg i en særlig utsatt posisjon mot endringer i valutakurser som de selv ikke kan kontrollere. Dette er en følge av at store deler av salget skjer i utlandet, og foretakene som opererer i hvitfiskindustrien vil derfor være kraftig eksponert mot endringer i valutakursene.

Studiens femte forskningsspørsmål var:

”I hvilken grad påvirker den bedriftsspesifikke risikoeksponeringen rapportering av finansiell risiko i årsberetning og noter?”

Resultatene fra analysen viste at kan se ut som at det er en klar sammenheng mellom den bedriftsspesifikke risikoeksponeringen og rapporteringen av risikoforholdene. Dette indikerer at foretakets ledelse har gjort seg en vurdering at opplysninger om finansiell risiko er mer vesentlig for regnskapsbrukerne jo mer risikoutsatt det enkelte foretaket er. Selv om aktørene i utvalget ikke oppfylte årsberetningens minimumskrav på en tilfredsstillende måte, foreligger det indikatorer på at de forstår viktigheten av å gi mer informasjon om foretakets finansielle risiko.

Samlet sett danner resultatene fra forskningsspørsmålene grunnlaget for å besvare avhandlingens overordnede problemstilling. **Studiens overordnede problemstilling** var som følgende:

”I hvilken grad følges god regnskapsskikk, i henhold til rskl. § 3-3a, 6 ledd og NRS (16) Årsberetning, punkt 2.7, vedrørende rapportering av finansiell risiko innenfor den norske hvitfiskindustrien?”

Studiens resultater viser at det er en varierende rapporteringspraksis blant bedriftene i hvitfiskindustrien. Samlet sett viser funnene fra studiens forskningsspørsmål at de utvalgte aktørene som opererer innenfor den norske hvitfiskindustrien, i liten grad følger god regnskapsskikk ved rapportering av finansiell risiko i årsberetning. Dette kan man konkludere med på bakgrunn av at minimumskravene ikke oppfylles, og informasjonen i årsberetningen i liten grad hjelper de eksterne regnskapsbrukerne til å forstå foretakenes risikoeksponering.

Den varierende rapporteringspraksisen knyttet til finansiell risiko kan tenkes å oppstå som en konsekvens av flere ulike forhold. Utarbeidelse av tilleggsopplysninger som omfatter foretakenes finansielle risiko innebærer en stor grad av skjønnsutøvelse fra regnskapsprodusentenes side. Manglende kunnskap, motivasjon, ressurser og taktisk/strategiske årsaker kan blant annet virke inn på den regnskapspliktiges skjønnsvurdering. For eksempel påpeker Kristoffersen (2006) at mangelfulle opplysninger i foretakenes årsberetninger og noter kan komme av at foretakene forsøker å påvirke regnskapsrapportering slik at virksomheten settes i et bedre lys.

Forhåpentligvis vil viktigheten av å opplyse om finansiell risiko gjennom årsregnskapet og årsberetningen, i større grad komme frem i lyset gjennom økt fokus på dette området. Noe jeg blant annet håper på å bidra med gjennom denne studien.

5.1 Avsluttende betraktninger og implikasjoner

5.1.1 Konsekvenser for årsregnskap og årsberetningen

Hvis foretakene ikke oppfyller opplysningskravene etter gjeldene regnskapslovgivning og god regnskapskikk på området, vil dette føre til at regnskapet ikke oppfyller kvalitetskravene til regnskapsrapporteringen. I slike tilfeller kan regnskapsbrukere ikke lenger anta at informasjon som gis viser et rettviseende bilde og oversikt over foretakets eiendeler, gjeld, finansielle stilling og resultat, slikt som rskl. §§ 3-2a, 1. ledd og 3-3a, 2. ledd krever.

5.1.2 Implikasjoner for regnskapsbrukere

Virksomheter er forpliktet igjennom regnskapslovgivningen til å gi regnskapsbrukere den informasjonen som de trenger, uten restriksjoner, for å foreta økonomiske beslutninger (PwC, 2011). Funnene i denne studien indikerer derimot at eksterne regnskapsbrukere i mindre grad får hjelp til å vurdere foretaks eksponering mot finansielle risiko gjennom årsberetningen. Videre er informasjonen hos flere av foretakene som gir opplysninger av en mangelfull art, og for enkelte av aktørene er opplysningene i stor grad hentet fra en fastsatt mal, noe som kan føre til at informasjonen som gis er direkte villedende. Eksterne regnskapsbrukere bør bruke sitt eget skjønn når de benytter seg av foretakenes årsrapporter. Det kan derfor tenkes at eksterne brukere bør benytte seg av andre informasjonskilder enn den regnskapsmessige tilleggsinformasjonen, for å gjøre seg en vurdering av foretakenes eksponering mot finansiell risiko. For eksempel kan en grundig regnskapsanalyse gi bedre informasjon om foretakenes risikoeksponering enn regnskapets tilleggsopplysninger kan tilby.

5.1.3 Revisors rolle i forbindelse med rapportering av finansiell risiko

Studien viser at 5 foretak i 2008 og 4 foretak i 2009 ikke benevnte den finansielle risikoen med ett eneste ord i årsberetningen og likevel fikk regnskapene godkjent av revisor. Revisors rolle ved avleggelsen av årsregnskapet og årsberetningen er å sikre at informasjonen som gis er av en tilfredsstillende karakter, slik at brukerne kan være trygg på at regnskapsinformasjonen kan benyttes i konkrete beslutningssituasjoner. Det kan således stille spørsmål til revisors bevissthet rundt rapporteringsområdet, samt om revisor ser på slike opplysninger som vesentlige. Dersom revisor mener at opplysninger om foretakenes eksponering mot finansiell risiko ikke vil gagne regnskapsbrukerne, så kan det heller ikke forventes at foretakene vil vektlegge rapporteringen.

5.1.4 Implikasjoner for lovgiver

Selv om rskl. § 3-3a, 6 ledd og NRS (16) Årsberetning, punkt 2.7 oppgir såkalte ”minimumskrav” om hva foretakene skal opplyse om finansiell risiko i årsberetningen, viser det seg at kravene i mindre grad blir fulgt. Kravene er utarbeidet for å ivareta regnskapsbrukernes informasjonsbehov, samt øke informasjonsverdien av regnskapet for de eksterne brukerne. Funnene i denne studien indikerer at foretakene ikke tilfredsstiller minimumskravene i god nok grad. Lovgivere og autoritative instanser burde derfor gi ytterligere veiledning for hvordan regnskapsprodusenten skal opplyse om disse forholdene. Videre bør muligens myndigheter og standardsetterne foreta en grundigere undersøkelse om hvordan kravene blir oppfattet og hvordan rapportering av finansiell risiko blir praktisert av et større utvalg. Hvis tilfellet er at regnskapsprodusentene anser at kravene vil medføre en større byrde for foretaket enn nytteverdi for regnskapsbrukerne, er det rimelig å anta at kravene i liten grad vil bli oppfylt også i fremtiden.

5.2 Videre forskning på området

Denne studien har sett på rapportering av finansiell risiko i regnskapets tilleggsopplysninger. Dette er et regnskapsområde hvor det tidligere har blitt gjennomført lite forskning. En kan derfor hevde at det vil være store muligheter for videre forskning på området.

Studien har avdekket av opplysningskravene til hva foretakene skal opplyse om finansiell risiko i årsberetningen ble i liten grad fulgt for regnskapsårene 2008 og 2009. Et videre forskningsprosjekt som tar for seg en tilsvarende analyse for senere regnskapsår kan bidra til å avdekke om hvorvidt praksisen har endret seg, og om bevisstheten til minimumskravene er økt.

Oppgavens analyse av rapporteringspraksis ble gjennomført med et lite utvalg, noe som kan ha påvirket resultatene. Det kan derfor være interessant å gjennomføre en tilsvarende studie, hvor en anvender et større utvalg, slik at man kan få testet denne studiens resultater ytterligere.

Analysen ble i tillegg basert på en enkelt bransje, og det hadde vært interessant å se om rapporteringspraksisen vil gi tilsvarende resultater i en annen bransje. I tillegg finnes det andre forhold som ikke er tatt opp i denne studien, og kan være med å beskrive årsakene til den skjønsmessige vurderingen som de regnskapspliktige har foretatt seg i regnskapsrapporteringen.

Referanseliste

- Aas, L.-E. (2006). *Hvorfor strategisk risikostyring?*. Magma. Årgang 9, nr. 4 (s.33-40). Bergen: Fagbokforlaget.
- Beaver, W. H. (2002). *Perspectives on Recent Capital Market Research*. The Accounting Review. Vol. 77, No. 2 (s. 453-474).
- Bendiksen, B. I. (2010a). *Driftsundersøkelsen i fiskeindustrien: Oppsummering av lønnsomheten i norsk fiskeindustri i 2008*. Rapport 11/2010. Nofima.
- Bendiksen, B. I. (2010b). *Driftsundersøkelsen i fiskeindustrien: Lønnsomhet og inntjening i 2009*. Rapport 45/2010. Nofima.
- Blumberg, B., Cooper, D.R., & Schindler, P.S. (2011). *Business Research Methods* (3. utg.). London : McGraw-Hill Higher Education.
- Bredesen, I. (2006). *Investering og finansiering* (3. utg., 2. opplag). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Bryman, A., & Bell, E. (2011). *Business Research Methods* (3. Utg.). Oxford: Oxford University Press.
- Chorafas, D. N. (2008). *Risk Accounting and Risk Management for Accountants*. Oxford: Elsevier.
- Den Norske Revisorforening. (2011). *Revisors Håndbok* (32. utg.). Oslo: Den norske revisorforening.
- Dreyer, B. & Bendiksen, B. I. (2010). *I etterpåklokskapens lys: Finanskrisens effekter i torskesektoren*. Rapport 23/2010. Nofima.
- Eklund, T., & Knutsen, K. (1999). *Regnskapsanalyse med årsoppgjør*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Grønnevet, L. (2005). *Konkurransprofil for norsk hvitfisknæring - med hovedvekt på torsk*. Sintef og Fiskeri- og Havbruksnæringenes Landsforening.
- Hair, J. F., Money, A. H., Samouel, P., & Page, M. (2007). *Research methods for business*. Chichester: Wiley.
- Haugnes, T. (2008). *Vesentlighet ved utarbeidelse av tilleggsopplysninger: enkelte relevante betraktninger*. Praktisk økonomi og finans. Årgang 24, Nr. 01 (s. 37-52). Oslo: Universitetsforlaget.
- Huneide, J.-E., Pedersen, K., Schwencke, H.R., & Haugen, D.O. (2011). *Årsregnskapet i teori og praksis 2010*. Oslo: Gyldendal akademisk.

- Hoff, K. G. (2006). *Bedriftens økonomi* (6. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Holme I. M. & Solvang B. K. (1996). *Metodevalg og Metodebruk* (3. utg.). Oslo: TANO AS
- Jacobsen, D. I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser?: innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (2. utg.). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Johannessen, A., Kristoffersen, L., & Tufte, P. A. (2009). *Forskningsmetode for Økonomisk-Administrative fag* (2. utg., 2. opplag). Oslo: Abstrakt forlag AS.
- Kristoffersen, T. (2005). *Årsregnskapet: en grunnleggende innføring* (2. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Kristoffersen, T. (2008). *Regnskapsteori: Med introduksjon til internasjonale regnskapsstandarder (IFRS)*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Langli, J. C. (2010). *Årsregnskapet* (9. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lov av 13. juni 1997 nr. 44 Lov om aksjeselskaper (aksjeloven).
- Lov av 17. juli 1998 nr. 56 om årsregnskap m.v. (regnskapsloven).
- Lov av 15. januar 1999 nr. 2 om revisjon og revisorer (revisorloven).
- Lorentzen, Ø., & Hannesson, R. (2003). *Konkurranssevne og kapasitetstilpasning i fiskeindustrien*. Rapport 11/03. Bergen:SNF.
- Moen, T.-G., & Havstein, B. (2009). *Regnskapsorganisasjon: Bokføring og intern kontroll* (5. utg.). Oslo: Cappelen akademisk.
- NOU 1995:30. *Ny regnskapslov*. Utredning fra utvalget oppnevnt ved kongelig resolusjon 16. mars 1990. Avgitt til Finans- og tolldepartementet 27. oktober 1995.
- NOU 2008:12. *Revisjonsplikt for små foretak*. Utredning fra utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 11. mai 2007. Avgitt til Finansdepartementet 27. juni 2008.
- NRS (8) *God regnskapsskikk for små foretak* (november 2000). Oslo: Norsk RegnskapsStiftelse.
- NRS (16) *Årsberetning* (september 2007). Oslo: Norsk RegnskapsStiftelse.
- NRS (F) *Finansielle eiendeler og forpliktelser* (oktober 2009). Oslo: Norsk RegnskapsStiftelse.
- NRS (HU) *Finansielle eiendeler og forpliktelser* (mai 2008). Oslo: Norsk RegnskapsStiftelse.
- NRS (HU) *Opplysninger om finansiell risiko og bruk av finansielle instrumenter* (oktober 1998). Oslo: Norsk RegnskapsStiftelse.

NRS (HU) *Transaksjoner og regnskap i utenlandsk valuta* (oktober 2009). Oslo: Norsk RegnskapsStiftelse.

Ot.prp. nr.42. (1997-1998). *Om lov om årsregnskap m.v. (regnskapsloven)*. Oslo: Finansdepartementet.

Ot.prp. nr. 89. (2003-2004). *Om lov om endringer i lov 17. juli 1998 nr. 56 om årsregnskap m.v. (regnskapsloven) og enkelte andre lover (gjennomføring av EØS-regler om anvendelse av internasjonale regnskapsstandarder m.m.)*. Oslo: Finansdepartementet.

PwC. (2010). *God regnskapsskikk: årsoppgjørveiledningen 2010*. Oslo: Oslo forlagstrykkeri.

PwC. (2011). *Din guide for ansvarlig eierstyring og selskapsledelse*. PwC.

Ringdal, K. (2001). *Enhet og mangfold: samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

Rystad, K.-M., Westgaard, S., & Vestrum, G. (1998). *Styring av markedsrisiko i finansielle organisasjoner*. Magma. Årgang 1, nr. 3 (s. 76-87) Bergen: Fagbokforlaget.

Saltvedt, T., M., & Knudsen, N., K. (2009). *Risikostyring: før og etter finanskrisen*. Magma. Årgang 12, nr. 8 (s. 63-76). Bergen: Fagbokforlaget.

Stenheim, T., & Blakstad, L. (2007). *Regnskapsregulering: offentlig regulering eller markedsløsning?* Magma. Årgang 10, nr. 6 (s.65-73). Bergen: Fagbokforlaget.

Zikmund, W.G. (2003). *Business Research Methods* (7. utg.). Mason, Ohio: South-Western.

Zikmund, W.G., Babin, B.J., Carr, J.C., & Griffin, M. (2010). *Business Research Methods* (8. utg.). Mason, Ohio: South-Western.

Internettreferanser

- [1] Revisorforeningen. Web-side:
http://revregn.no/index.php?seks_id=135952&element=kapittel
Hentet 12.04.12
- [2] Norsk RegnskapsStiftelse. Web-side:
<http://www.regnskapsstiftelsen.no/a9018860/om-nrs>
Hentet 14.04.12
- [3] Note 125 ved Øyvind Handeland. Rettsdata. Web-side:
<http://abo.rettsdata.no/browse.aspx?sDest=gL19980717z2D56z2EzA73z2D3A>
Hentet 21.05.12
- [4] Note 474 ved Øyvind Handeland. Rettsdata. Web-side:
<http://abo.rettsdata.no/browse.aspx?sDest=gL19980717z2D56z2EzA77z2D5#gN19980717z2D56z2E474>
Hentet 01.06.12
- [5] Rentesikring. DnB Nor. Web-side:
<https://www.dnb.no/bedrift/markets/valuta-renter/valuta-og-rentesikring/merinfo/hva-er-rentesikring.html>
Hentet 05.05.12
- [6] Sikring av råvarepriser. DnB Nor. Web-side:
<https://www.dnb.no/ravarer/sikring>
Hentet 05.05.12
- [7] Kredittrisiko. Norges Bank. Web-side:
<http://www.norges-bank.no/no/ord-og-uttrykk/#K>
Hentet 13.04.12
- [8] Likviditetsrisiko. KPMG. Web-side:
<http://www.kpmg.no/?did=9705242>
Hentet 13.04.12
- [9] Note 137 ved Øyvind Handeland. Rettsdata. Web-side:
<http://abo.rettsdata.no/browse.aspx?sDest=gL19980717z2D56z2EzA73z2D3A>
Hentet 21.05.12

Vedlegg

Vedlegg 1: Datasett

Selskap	Produksjonstype	År	Kilde	Selskaps størrelse	Benyttet regnskapsregler	Revisor
SELA	Klippfisk	2009	Årsrapport	Øvrige	ROR	RA
SELA	Klippfisk	2008	Årsrapport	Øvrige	ROR	RA
SELB	Saltfisk	2009	Årsrapport	Øvrige	ROR	RB
SELB	Saltfisk	2008	Årsrapport	Øvrige	ROR	RB
SELC	Salt- og klippfisk	2009	Årsrapport	Øvrige	ROR	RC
SELC	Salt- og klippfisk	2008	Årsrapport	Øvrige	ROR	RC
SELD	Klippfisk	2009	Årsrapport	Øvrige	ROR	RA
SELD	Klippfisk	2008	Årsrapport	Øvrige	ROR	RA
SELE	Klippfisk	2009	Årsrapport	Øvrige	ROR	RE
SELE	Klippfisk	2008	Årsrapport	Øvrige	ROR	RE
SELF	Klippfisk	2009	Årsrapport	Øvrige	ROR	RD
SELF	Klippfisk	2008	Årsrapport	Øvrige	ROR	RD
SELG	Klippfisk	2009	Årsrapport	Øvrige	ROR	RA
SELG	Klippfisk	2008	Årsrapport	Øvrige	ROR	RA
SELH	Klipp-/saltfisk	2009	Årsrapport	Øvrige	ROR	RF
SELH	Klipp-/saltfisk	2008	Årsrapport	Øvrige	ROR	RF
SELI	Klippfisk	2009	Årsrapport	Øvrige	ROR	RA
SELI	Klippfisk	2008	Årsrapport	Øvrige	ROR	RA
SELJ	Klippfisk	2009	Årsrapport	Øvrige	ROR	RF
SELJ	Klippfisk	2008	Årsrapport	Øvrige	ROR	RF
SELK	Saltfisk	2009	Årsrapport	Øvrige	ROR	RC
SELK	Saltfisk	2008	Årsrapport	Øvrige	ROR	RC
SELL	Saltfisk	2009	Årsrapport	Øvrige	ROR	RC
SELL	Saltfisk	2008	Årsrapport	Øvrige	ROR	RC
SELM	Saltfisk	2009	Årsrapport	Øvrige	ROR	RF
SELM	Saltfisk	2008	Årsrapport	Øvrige	ROR	RF

<i>Minimumskrav til årsberetningen</i>	Selskap	1) Gis det opplysninger om foretakets målsetning og strategier som er fastsatt for styring av finansiell risiko, herunder strategien for sikring av hver hovedtype av planlagte transaksjoner der sikringsvurdering er benyttet?	2) Gis det opplysninger om på hvilke områder foretaket har valgt å benytte seg av finansielle instrumenter? For eksempel renterisiko, valutarisiko, råvarepriserisiko eller egenkapitalbaserte instrumenter.	3) Gis det opplysninger om hvilke type finansielle instrumenter som er benyttet? For eksempel terminkontrakter, opsjoner, swapkontrakter.	4) Inneholder redegjørelsen en beskrivelse av hvordan finansieringsaktivitetene er organisert og hvordan aktivitetene styres og kontrolleres av foretakets ledelse?
	SELA	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger
	SELA	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger
	SELB	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger
	SELB	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger
	SELC	Tilfredstillende opplysninger	Tilfredstillende opplysninger	Utilfredstillende opplysninger	Ingen opplysninger
	SELC	Tilfredstillende opplysninger	Tilfredstillende opplysninger	Utilfredstillende opplysninger	Ingen opplysninger
	SELD	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger
	SELD	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger
	SELE	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger
	SELE	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger
	SELE	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger
	SELF	Utilfredstillende opplysninger	Tilfredstillende opplysninger	Tilfredstillende opplysninger	Utilfredstillende opplysninger
	SELF	Utilfredstillende opplysninger	Tilfredstillende opplysninger	Tilfredstillende opplysninger	Utilfredstillende opplysninger
	SELG	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger
	SELG	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger
	SELH	Utilfredstillende opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger
	SELH	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger
	SELI	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger
	SELI	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger
	SELJ	Utilfredstillende opplysninger	Tilfredstillende opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger
	SELJ	Utilfredstillende opplysninger	Tilfredstillende opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger
	SELK	Tilfredstillende opplysninger	Tilfredstillende opplysninger	Utilfredstillende opplysninger	Ingen opplysninger
	SELK	Tilfredstillende opplysninger	Tilfredstillende opplysninger	Utilfredstillende opplysninger	Ingen opplysninger
	SELL	Tilfredstillende opplysninger	Tilfredstillende opplysninger	Utilfredstillende opplysninger	Ingen opplysninger
	SELL	Tilfredstillende opplysninger	Tilfredstillende opplysninger	Utilfredstillende opplysninger	Ingen opplysninger
	SELM	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger
	SELM	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger

<i>Minimumskrav til årsberetningen</i>	Selskap	5) Gis det opplysninger om foretakets eksponering for markedsrisiko?	6) Gis det opplysninger om foretakets eksponering for kreditrisiko?	7) Gis det opplysninger om foretakets eksponering for likviditetsrisiko?	Har foretaket foretatt en ny vurdering av finansiell risiko i forhold til tidligere år
	SELA	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger
	SELA	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	-
	SELB	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger
	SELB	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	-
	SELC	Utlifedstilende opplysninger	Tilfredstillende opplysninger	Ingen opplysninger	Nei, ordrett lik
	SELC	Utlifedstilende opplysninger	Tilfredstillende opplysninger	Ingen opplysninger	-
	SELD	Utlifedstilende opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Nei
	SELD	Utlifedstilende opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	-
	SELE	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger
	SELE	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	-
	SELE	Utlifedstilende opplysninger	Tilfredstillende opplysninger	Tilfredstillende opplysninger	Ja
	SELE	Utlifedstilende opplysninger	Tilfredstillende opplysninger	Tilfredstillende opplysninger	-
	SELF	Utlifedstilende opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Nei
	SELF	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	-
	SELH	Tilfredstillende opplysninger	Utlifedstilende opplysninger	Utlifedstilende opplysninger	Nei
	SELH	Utlifedstilende opplysninger	Utlifedstilende opplysninger	Ingen opplysninger	-
	SELI	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger
	SELI	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	-
	SELI	Tilfredstillende opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ja
	SELI	Tilfredstillende opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	-
	SELK	Utlifedstilende opplysninger	Tilfredstillende opplysninger	Ingen opplysninger	Nei, ordrett lik
	SELK	Utlifedstilende opplysninger	Tilfredstillende opplysninger	Ingen opplysninger	-
	SELL	Utlifedstilende opplysninger	Tilfredstillende opplysninger	Ingen opplysninger	Nei, ordrett lik
	SELL	Utlifedstilende opplysninger	Tilfredstillende opplysninger	Ingen opplysninger	-
	SELM	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger
	SELM	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	Ingen opplysninger	-

<i>Noteopplysninger</i>	Selskap	Note om driftsinntekter	Note om sikringsvurdering	Note om valutagervinst/-tap	Note om finansiell markedsrisiko	Note om fordringer	Note om gjeld
	SELA	Ja (i SN)	Nei	Ja (i PN)	Nei	Ja (både i PN og SN)	Ja (i SN)
	SELA	Ja (i SN)	nei	Ja (i PN)	Nei	Ja (både i PN og SN)	Ja (i SN)
	SELB	Ja (både i PN og SN)	Nei	Nei	Nei	Ja (både i PN og SN)	Ja (i SN)
	SELB	Ja (både i PN og SN)	Nei	Nei	Nei	Ja (både i PN og SN)	Ja (i SN)
	SELC	Ja (i PN)	Ja (i SN)	Ja (i SN)	Nei	Ja (både i PN og SN)	Ja (både i PN og SN)
	SELC	Ja (i SN)	Ja (i SN)	Ja (i SN)	Nei	Ja (både i PN og SN)	Ja (både i PN og SN)
	SELD	Ja (både i PN og SN)	Nei	Ja (i PN)	Nei	Ja (både i PN og SN)	Ja (både i PN og SN)
	SELD	Ja (både i PN og SN)	Nei	Ja (i PN)	Nei	Ja (både i PN og SN)	Ja (både i PN og SN)
	SELE	Ja (både i PN og SN)	Ja (i SN)	Ja (i PN)	Ja (i SN)	Ja (både i PN og SN)	Ja (i SN)
	SELE	Ja (både i PN og SN)	Ja (i SN)	Ja (i PN)	Ja (i SN)	Ja (både i PN og SN)	Ja (i SN)
	SELF	Ja (både i PN og SN)	Ja (i SN)	Ja (Både i PN og SN)	Ja (i SN)	Ja (både i PN og SN)	Ja (både i PN og SN)
	SELF	Ja (både i PN og SN)	Ja (i SN)	Ja (Både i PN og SN)	Ja (i SN)	Ja (både i PN og SN)	Ja (både i PN og SN)
	SELG	Ja (i SN)	Nei	Ja (i SN)	Nei	Ja (både i PN og SN)	Ja (både i PN og SN)
	SELG	Ja (i SN)	Nei	Ja (i SN)	Nei	Ja (både i PN og SN)	Ja (både i PN og SN)
	SELH	Ja (i PN)	Nei	Ja (i PN)	Nei	Ja (både i PN og SN)	Ja (både i PN og SN)
	SELH	Ja (i PN)	Nei	Ja (i PN)	Nei	Ja (både i PN og SN)	Ja (både i PN og SN)
	SELI	Ja (i SN)	Nei	Nei	Nei	Ja (i PN)	Ja (i SN)
	SELI	Ja (i SN)	Nei	Nei	Nei	Ja (i PN)	Ja (i SN)
	SELJ	Ja (både i PN og SN)	Ja (i SN)	Ja (Både i PN og SN)	Ja (i SN)	Ja (både i PN og SN)	Ja (både i PN og SN)
	SELJ	Ja (både i PN og SN)	Ja (i SN)	Ja (Både i Pn og SN)	Ja (i SN)	Ja (både i PN og SN)	Ja (Både i PN og SN)
	SELK	Ja (i PN)	Nei	Ja (i PN)	Nei	Ja (både i PN og SN)	Ja (både i PN og SN)
	SELK	Ja (i PN)	Nei	Ja (i PN)	Nei	Ja (både i PN og SN)	Ja (Både i PN og SN)
	SELL	Ja (i PN)	Nei	Ja (i PN)	Nei	Ja (både i PN og SN)	Ja (både i PN og SN)
	SELL	Ja (i PN)	Nei	Ja (i PN)	Nei	Ja (både i PN og SN)	Ja (både i PN og SN)
	SELM	Ja (i PN)	Nei	Nei	Nei	Ja (både i PN og SN)	Ja (i PN)
	SELM	Ja (i PN)	Nei	Nei	Nei	Ja (både i PN og SN)	Ja (i PN)

Vedlegg 2: Frekvenstabell for poengscore av sjekkliste til årsberetningen

Tabellen nedenfor viser et sammendrag av hvordan poengscore de ulike foretakene fikk i henhold til de ulike spørsmålene på i Sjekkliste 1) *årsberetningens minimumskrav om rapportering av finansiell risiko*. Foretakene kan maksimalt oppnå 14 poeng for informasjonen som gis i årsberetningen. Hvor foretakene har gitt opplysninger av tilfredsstillende art, altså bidrar til å øke informasjonsverdien av regnskapet, har de fått 2 poeng. I tilfeller hvor informasjonen i årsberetningene går inn på forhold knyttet til minimumskravene, men opplysningene ikke bidrar til å øke nytteverdien hos brukerne har de fått 1 poeng. Dersom foretakene ikke oppgir noe informasjon om foretaket risikobilde, tilknyttet spørsmålene i sjekklisten, får de 0 poeng

Foretak	År	Spørsmål 1	Spørsmål 2	Spørsmål 3	Spørsmål 4	Spørsmål 5	Spørsmål 6	Spørsmål 7	Total poengsum
		Poeng	Poeng	Poeng	Poeng	Poeng	Poeng	Poeng	
SELA	2009	0	0	0	0	0	0	0	0
	2008	0	0	0	0	0	0	0	0
SELB	2009	0	0	0	0	0	0	0	0
	2008	0	0	0	0	0	0	0	0
SELC	2009	2	2	1	0	1	2	0	8
	2008	2	2	1	0	1	2	0	8
SELD	2009	0	0	0	0	1	0	0	1
	2008	0	0	0	0	1	0	0	1
SELE	2009	0	0	0	0	0	0	0	0
	2008	0	0	0	0	0	0	0	0
SELF	2009	1	2	2	1	1	2	2	11
	2008	1	2	2	1	1	2	2	11
SELG	2009	0	0	0	0	1	0	0	1
	2008	0	0	0	0	0	0	0	0
SELH	2009	1	0	0	0	2	1	1	5
	2008	0	0	0	0	1	1	0	2
SELI	2009	0	0	0	0	0	0	0	0
	2008	0	0	0	0	0	0	0	0
SELJ	2009	1	2	0	0	2	0	0	5
	2008	1	2	0	0	2	0	0	5
SELK	2009	2	2	1	0	1	2	0	8
	2008	2	2	1	0	1	2	0	8
SELL	2009	2	2	1	0	1	2	0	8
	2008	2	2	1	0	1	2	0	8
SELM	2009	0	0	0	0	0	0	0	0
	2008	0	0	0	0	0	0	0	0
Total poengsum	2009	9	10	5	1	10	9	3	47
	2008	8	10	5	1	8	9	2	43

Vedlegg 3: Ytterligere redegjørelse for studiens funn av noteopplysninger

Driftsinntekter

13 av 13 foretak omtaler, både i 2008 og 2009, driftsinntektene i note. 4 av foretakene omtaler forholdet kun i prinsippnote, mens 9 foretak omtaler forholdet i både prinsippnote og spesifikk note. For 6 av foretakene som har utarbeidet en spesifikk note vedrørende driftsinntekter, inneholder opplysningene i stor grad informasjon om virksomhetsområde og en tallbasert, geografisk fordeling av omsetningsverdien.

For de resterende 3 foretakene som opplyser om forholdet i spesifikk note kunne omtalen godt ha blitt presentert kun i prinsippnote, da den spesifikke noten ikke bidrar i større grad til å øke informasjonsverdien for brukeren.

Sikringsvurdering

4 av 13 foretak omtaler, både i 2008 og 2009, sikringsforholdet i note. 1 av foretakene omtaler forholdet kun i prinsippnoten, mens 3 foretak gir mer utfyllende informasjon om forholdet i en spesifikk note. Opplysningene inneholder i stor grad informasjon om sikringsverktøyets valutatype, sikringskurs, virkelig verdi og valutagevinst/-tap. Figuren nedenfor illustrer i stor grad hvordan foretakene har valgt å opplyse om sikringsforholdet i spesifikk note:

Selskapet har følgende løpende terminkontrakter:

Løpende terminer	Sikringskurs	Kurs 31.12	Urealisert gev/tap
EUR sikret 6.920.299	8,687	9,865	-8 209 551
Urealisert agio pr 31.12.2008			-8 209 551

Terminforretninger pr 31.12.2008 er sikringsforretninger på fremtidige salg. Urealisert agiotap er dermed ikke kostnadsført i 2008.

Figur 10: Eksempel på noteopplysning vedrørende sikringsforhold

Det er ingen av foretakene som innfrir kravene i NRS (F) Finansielle eiendeler og forpliktelser, punkt 24. fullt ut. I stedet virker det som at de som opplyser om sikringsforholdet har i større grad oppfylt kravene i rskl. § 7-2. Dette kan tyde på at foretakene ikke er kjent med kravene i regnskapsstandarden, eller mener at kostnaden ved å oppfylle kravet er større enn hva opplysningene vil bidra regnskapsbrukerens til informasjonsnivå. De resterende 9 foretakene omtaler ikke sikringsforhold i noteopplysningene.

Transaksjoner og balanseposter i utenlandsk valuta

9 av 13 foretak opplyser, både i 2008 og 2009, om hvordan foretakene behandler regnskapstransaksjoner og/eller balanseposter i utenlandsk valuta. 4 av foretakene opplyser om forholdet med korte formuleringer i prinsippnote, noe som sammenfaller med NRS (HU) Transaksjoner og regnskap i utenlandsk valuta, punkt 27.

3 av foretakene omtaler forholdet kun i spesifikk note, mens 2 foretak omtaler forholdet både i prinsippnote og spesifikk note.

De resterende foretakene oppgir ikke informasjon om forholdet i noteopplysninger, noe som indikerer at foretakene enten ikke er utsatt for transaksjoner i utenlandsk valuta/innehar noen form for balanseposter i utenlandsk valuta, eller at de anser opplysninger av denne art som uvesentlige for regnskapsbrukerne.

Valutagevinst/-tap

5 av 13 foretak opplyser i spesifikk note om valutagevinst/-tap disagio i regnskapsåret 2008 og 2009. I 2008 operer alle 5 foretakene med en disagio som en følge av tap på valutasikringer. Videre opplyser foretakene at de klassifiserer valutatapet som *annen finanskostnad* i resultatregnskapet. For 2 av foretakene var valutatapet av en svært høy størrelse, og det kan tenkes at det ville vært en bedre løsning å presentere dette på en egen linje i resultatregnskapet, da dette vil klarere synliggjøre hendelsen og forklare hvordan virkningen hendelsen har hatt på foretakets resultat.

2 av 13 foretak har klare indikasjoner, gjennom en vesentlig økning i regnskapsposten annen finanskostnad, på at foretaket har vært utsatt for disagio i løpet av regnskapsperioden, men det gis ingen utfyllende opplysninger om dette forholdet i note. Det må imidlertid påpekes her at ved regnskapsavleggelsen til årsregnskapet 2009 var tapene i stor grad blitt reversert og det kan dermed tenkes at foretakene fant forholdet som uvesentlig ved utarbeidelsen av regnskapsrapporten. Videre omtaler foretakene valutatapet i årsberetningen, uten å angi hvordan foretaket har behandlet forholdet. Dersom foretakene anser hendelser av denne art, som vesentlig informasjon for regnskapsbrukerne så skal de opplyse om dette forholdet i note, så langt det ikke er presentert på en egen linje i resultatregnskapet. Dette fremgår av NRS (HU) Transaksjoner og regnskap i utenlandsk valuta, punkt 31.

For de resterende 6 foretakene er det ingen klare indikatorer i den innhentede dataen som gjør meg i stand til å avdekke hvorvidt foretakene har opplevd valutagevinst/-tap i perioden, eller hvordan foretakene klassifiserer slike økonomiske hendelser i resultatregnskapet.

Fordringer

13 av 13 foretak opplyser om fordringer i både 2008 og 2009. For 4 av foretakene blir opplysningene kun gitt i prinsippnote, mens de resterende 9 foretakene omtaler forholdet i både prinsipp note og spesifikk note. Det synes å være en godt innarbeidet praksis blant foretakene å opplyse om fordringer som forfaller innen senere enn ett år etter balansedato. Denne type informasjon vil hjelpe regnskapsbrukerne til å danne seg et bedre bilde at foretakenes fremtidig likviditetssituasjon.

Gjeld

13 av 13 foretak opplyser om forhold knyttet til foretakenes gjeld, både for 2008 og 2009. Alle foretakene omtaler forholdet både i prinsippnote og spesifikk note. 11 av 13 foretak gir en spesifisering av den delen av gjelden som forfaller til betaling senere enn fem år etter regnskapsårets slutt. 13 av 13 foretak opplyser om hvordan gjelden sikret gjennom pant, eller andre lignende sikkerhetsavtaler, og foretakene virker dermed i stor grad til å tilfredsstille opplysningskravet i rskl. § 7-21.

Finansiell markedsrisiko

Det er 3 av 13 foretak som har en egen spesifikk noteopplysning vedrørende finansiell markedsrisiko. Dette gjelder både for regnskapsåret 2008 og 2009. Ett av foretakene som har utarbeidet en slik note innfridde ingen av minimumskravene til årsberetningen. Dersom foretaket anser at denne informasjonen dekker informasjonsbehovet til regnskapsbrukerne skal de fortsatt ikke utelate å opplyse om forholdene i årsberetningen.

Noteopplysningene om finansiell markedsrisiko inneholder i stor grad en fordeling av både kvalitativ informasjon, hvor foretakene opplyser om hvordan de er utsatt for finansiell markedsrisiko, og kvantifisert informasjon, knyttet til foretakets anvendelse av derivater og vesentlige betingelser knyttet til derivatene. Nedenfor vises et utdrag av hvordan oppsett foretakene har anvendt for å redegjøre for klasser av derivater.

Type instrument	Beløp (valuta)	Bokført verdi (NOK)
CHFNOK-terminkontrakter (salg)	125 616 688	-171 610 506
EURNOK-terminkontrakter (salg)	29 839 879	-49 294 985
USDNOK-terminkontrakter (salg)	1 328 465	218 806
USDNOK-terminkontrakter (kjøp)	-1 328 465	-1 841 891

Figur 11: Eksempel på noteopplysning vedrørende finansiell markedsrisiko

Ingen av foretakene føler imidlertid bestemmelsen i rskl. § 7-5 fullt ut. Særlig opplysninger om egenskaper ved de finansielle derivatene og "(...) forhold som kan påvirke

beløpsstørrelsen, tidsfesting og usikkerhet ved fremtidige kontantstrømmer”, etter paragrafens annet ledd blir i stor grad ikke informert om.